



WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

# БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 4  
Година LVII

**Редакциони одбор**  
Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ДРАГОЉУБ  
ЗЕКАВИЦА, МИЛОРАД СИМОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ и  
Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ  
**Уредник**  
БУРО БАЊАЦ

Април  
1939 године

## САДРЖАЈ

Рођендан Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника . . . . .	161
<i>Чланци и студије:</i>	
Пролећне манифестације на Београдском сајмишту (Међународни Ауто-салон, Земаљска изложба путева и туризма) — Д-р Стеван Поповић . . . . .	164
Четничка акција (II) — Жив. Ј. Ранковић . . . . .	173
Национална улога градова (Градска Америка — III) — Н. . . . .	184
<i>Књижевни додатак:</i>	
Урбанистички роман (С нарочитим погледом на Београд) — Д-р Марија Илић- Агапов . . . . .	190
<i>Прилози за историју Београда:</i>	
Кад је нестало горњоградске Небојше (Прилог историји београдске тврђаве) — Д. Костић . . . . .	195
Из београдске прошлости (Из прошлости нашег речног бродарства, стр. 200; Бео- градска општина и народно претставништво, стр. 201; Како су решавани спорови у Београду пре формирања општинске управе, стр. 201; Рад на социјалном старању у Београду пре 114 год., стр. 202; Општина и еснафи, стр. 203; Ватрогасна осматрачница на згради старог универзитета) — Драг. Ј. Ранковић . . . . .	204
<i>Друштвена хроника:</i>	
Ускршње честитке претседника Београдске општине г. Владе Илића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији и Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику . . . . .	205
Главна скупштина Друштва Црвеног крста . . . . .	206
Скупштина Југословенског соколства . . . . .	207
Београдска Врбца . . . . .	207
Слава Гвозденог пука . . . . .	208
Ђаци Основне школе из Борова у Београду, као гости Београдске општине . . . . .	208
<i>Комунална хроника:</i>	
Седница Управног одбора Савеза градова одржана у Петровграду 22 и 23 апри- ла 1939 године. — Б. П. . . . .	210
<i>Уметничка хроника:</i>	
Друга периодична изложба руских уметника у Београду — Милорад Т. Симовић . . . . .	212
<i>Правна хроника:</i>	
Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић . . . . .	214
<i>Некролог:</i>	
† Живојин Николић . . . . .	217
<i>Приватни огласи</i>	





WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А

Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

---

---

Слика на корицама: **Београдска тврђава у години 1688** (По Штаудингерову рецепту  
Хохови бакрорези из исте године)

---

---

---

### БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Издаје једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.

**Претплата:** годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— динара.

**Цена огласа:** Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— динара. Огласи на корицама 50% скупљи.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — телефон 26-242.

Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

---





WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

# БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Бр. 4

1939

## РОЂЕНДАН Њ. КР. ВИС. КНЕЗА НАМЕСНИКА

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник навршио је 28 априла т. г. четрдесетшесту годину живота. Цела земља прославила је тај дан као национални празник. Народ је у свима крајевима манифестовао своју искрену љубав, оданост и захвалност према Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику и целом

Краљевском Дому. Дворска канцеларија примила је необично велики број брзојава из земље и из иностранства, у којима се топлим и срданим речима честита рођендан и изражавају жеље за дуг живот и здравље Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника.



ЊЕГОВО КРАЉЕВСКО ВИСОЧАНСТВО КНЕЗ НАМЕСНИК



дворском храму на Дедињу одржано је тим поводом благодарење, коме су присуствовали чланови Краљевског Дома, дворске даме и цивилна и војна кућа Њ. В. Краља.

Београд је и овом приликом показао свој високи патриотски смисао и дао је израза неизмерној љубави према Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику и према Краљевском Дому. Огроман број Београђана уписао се у књигу Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, која је стајала изложена у Маршалату Двора.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић био је веран тумач расположења Београђана када је искреним, непосредним и топлим брзојавом, — који доносимо на засебном месту, — честитао рођендан Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику.

После болне марсељске трагедије, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник је примио вођство Југославије до пунолетства Њ. В. Краља Петра II. Урођеним државничким инстинктом и генијалном проциљивошћу Он је схватио основне проблеме државне политике, прозreo најправилнија решења, и гвозденом енергијом, спојеном са мудрошћу опрезношћу, приступио организовању једне боље државне и народне будућности. Већ за четири и по године планска акција Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника и његових сарадника довела је до врло добрих резултата. Политичке прилике су у земљи знатно сређеније, а већ се назире и моменат када ће најтежи проблеми добити своје дефинитивно решење. При међународном померању снага и стварању новог поретка у Европи, после слабљења утицаја Друштва народа, било је необично тешко трасирати линије нове спољне политике, спроводити државни брод кроз међународне буре и стене и довести у луку мира и безбедности. Захваљујући у првом реду многоструким суптилним и високим државничким способностима, добрим међународним везама и неоспорном ауторитету Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, наша држава је изишла из ове кризе неоштећена, шта више, њен је међународни положај појачан. Очуване су све старе пријатељске везе, а успостављене нове са утицајним европским силама и са суседима, тако да данас Југославија нема непријатеља на својим границама.

Економски полет Југославије, у свима привредним гранама, побољшао је животни стандард свих народних слојева. Нарочито се велики напредак запажа у индустријализацији земље, проширењу модерне саобраћајне мреже, интензивнијем и рационалнијем искоришћавању руда (које се сад већим делом прерађују у земљи), у подизању пољопривреде, трговине итд. Појачана је наша народна одбрана.

По жељи Кнеза-Намесника, посвећује се велика пажња културном развоју нашег народа преко школа и других просветних установа.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, који има необично развијен смисао за уметничке вредности, делује лично и непосредно на уметничком васпитању нашег народа и на буђењу и развијању уметничких талената код нас, не само преко Свога му-

зеја, него и помагањем уметника и свих уметничких стремљења. У Београду је приређено неколико уметничких манифестација међународног значаја, — изложбе данске, пољске, турске, италијанске и француске уметности у Музеју Кнеза Павла — које су изазвале живо интересовање целог културног света. Ове манифестације су приређене на иницијативу и уз ефикасну моралну и материјалну потпору Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника.

Целокупна домаћа и светска штампа истакла је тих дана велике државничке способности и заслуге Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника за консолидовање унутрашњо-политичких прилика Југославије, за огроман привредни и културни напредак народа и за мудро вођење спољне политике, којом је, у најкритичнијим часовима по цео свет, Кнез-Намесник осигурао својој земљи безбедност.

Навешћемо само неколико цитата из чланака које су страни листови донели поводом рођендана, из којих се види и високи углед Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника у иностранству и правилно схватање Његове државничке акције:

„Берлинер Берзенцајтунг“ пише: „У тешким часовима, захваљујући јасним државничким погледима Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, југословенска политика није ни часа скренула са праве линије, обележене историјом. Донесене су крупне и срећне одлуке. Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник је поузданом руком провео југословенски државни брод кроз све тешкоће и опасности, те је свом храбром народу прибавио и много угледа и поштовања.“

Орган пољске војске „Пољска Збројне“ пише: „У односима Југославије са иностранством, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник успео је да очува потпуну политичку независност своје земље, стојећи одлучно и категорички против сваког покушаја којим се хтело увући Југославију у идеолошке блокове.“

„Месаже д'Атен“ каже о Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику: „Његовом мудрошћу политиком земља је сачувана од иностраних опасности, а његов велики лични ауторитет и поверење које ужива у целом југословенском народу јесу драгоцени фактори за решење југословенског унутарњег проблема, које се управо остварује.“

„Журнал де Женев“ доноси карактеристичан уводни чланак „Југославија и данашња међународна ситуација“, у коме се јасно и прецизно слика став Југославије у овим бурним данима: „Кнез-Намесник врши своју дужност са толико одговорности, да нема примера у историји.“

У чланку се каже, како је, заслугом Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, Југославија ових дана мирна, и како одговорни фактори прате развој опште међународне ситуације.

„Југославија не жели да узима удела у општем сукобу између великих сила и сматра за потребно да велике силе своје сукобе не решавају преко малих народних јединица, већ одважно и директно између себе. Југословенски народ жели да сачува стриктну неутралност и верује да се сви постојећи конфликти могу решавати мирним путем и сарадњом. У томе се састоји сва полити-



ка владе у овом тренутку: сузбити свима сред-  
ствима ратну опасност. Јавност схвата свесно ову  
политику и уздржава се од свега онога што би  
могло да компромитује политику Краљевске вла-  
де. У случају да ова политика разума, коју води  
београдска влада успешно уз схватање целог на-  
рода, не постигне свој крајњи успех, југословен-  
ски народ је спреман да у случају напада брани  
своју земљу оним легендарним његовим јуна-  
штвом, коме историја пружа толико славних при-  
мера."

„Ла Суис“ пише: „Њ. Кр. Вис. Кнез-Наме-  
сник је личност обдарена ретким научним, књи-  
жевним и уметничким образовањем, врло широ-  
ких размера. Драматичне и готово трагичне при-  
лике учиниле су да се Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник  
развије у државника обдареног широким поли-  
тичким смислом и дубоким схватањем и осећањи-  
ма основних потреба Своје земље."

Чешки лист „Народна политика“ пише о Њ.  
Кр. Вис. Кнезу-Намеснику: „Само захваљујући  
Његовим државничким способностима сачувана је  
Југославија од опасних потреса и остала је верна  
политичком тестаменту Краља Ујединитеља. Њ.  
Кр. Вис. Кнез-Намесник стекао је велике заслуге  
и за уметност као и за спортско васпитање на-  
ције."

Румунски лист „Романиа“ каже: „Југославија  
је у личности Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника нашла  
достојног вођу великог престижа и истинског ауто-  
ритета."

Цариградски „Јени Сабах“ пише: „Захваљу-  
јући својим великим способностима Кнез-Наме-  
сник је брзо поправио ситуацију у којој се је на-  
лазила Југославија и повратио је код Југословена  
поуздање и веру у будућност отаџбине. Цео свет  
је сведок великог напретка који је за последње  
четири године постигнут на свима пољима нацио-  
налног живота Југославије. Због тога је данас,  
приликом рођендана, југословенска нација оку-  
пљена око свога Кнеза, који симболизује најлепше  
особине Своје расе."

\*  
\* \*  
\*

Претседник Београдске општине г. Влада  
Илић упутио је, поводом рођендана, ову де-  
пешу Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу:

ЊЕГОВОМ КРАЉЕВСКОМ ВИСОЧАНСТВУ  
КНЕЗУ НАМЕСНИКУ  
БЕОГРАД

Испуњен искреном љубављу и дубоким по-  
штовањем према Узвишеној Личности Вашег Кра-  
љевског Височанства, слободан сам да Вам у име  
београдског становништва, градског већа и своје  
лично, упутим топле и искрене честитке о Вашем  
Рођендану.

Користим ову прилику да посведочим Ва-  
шем Краљевском Височанству неизмерну благо-

дарност коју Београђани гаје према узвишеној  
личности Првог Краљевског Намесника за његове  
непрекидне, племените и узвишене напоре на  
обезбеђењу спољашњег мира, унутрашње кон-  
солидације наше државе и општенародног добра.

Београд је свестан да су привредни и кул-  
турни напредак земље, њен престиж у иностран-  
ству, њена морална и материјална снага која до-  
лази до изражаја у овим изузетно тешким међу-  
народним приликама, резултат сталне бриге и ви-  
соких државничких способности Вашег Краљев-  
ског Височанства.

Не заборављајући високу пажњу коју Ваше  
Краљевско Височанство указује у свакој прилици  
напредку престонице, Београђани, испуњени поно-  
сом, одушевљењем и најлепшим жељама за Вашу  
Узвишену Личност, једнодушно Вас поздрављају  
и кличу:

„ДА ЖИВИ ЊЕГОВО КРАЉЕВСКО ВИСО-  
ЧАНСТВО КНЕЗ НАМЕСНИК ПАВЛЕ!"

Претседник Београдске  
општине  
ВЛАДА ИЛИЋ



Курбе: Поток у шуми (око 1868)  
(Са изложбе „Сто година француског сликарства“)





WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

## Пролетње манифестације на Београдском сајмишту

(Међународни Ауто-салон, Земаљска изложба путева и туризма)

Београдско сајмиште све више доказује колико је оно било потребно Београду и колика је заслуга оних који су га изградиле.

И овог пролећа оно је отворило своје капије и своје павиљоне лепим манифестацијама, из којих су Београђани и други посетиоци могли много да науче.

Готово целога месеца априла на њему је врло од камиона, аутомобила, кола, радника, инжењера, декоратера и посетиоца. Од 1—8 априла одржан је Међународни салон ауто-

земљама, па и сама индустрија аутомобила развила је се најпре у земљама које су имале добре путеве. С друге стране, развијена аутомобилска индустрија знатно је допринела изградњи путне мреже у земљама где се она развијала. Све пак, и аутомобилизам и добри путеви воде ка унапређењу туризма. Отуда је била одлична идеја да се све то повеже у једну истовремену манифестацију.

Били су образовани нарочити почасни организациони комитети: салона аутомобила и мото-



*Иzasланик Њ. В. Краља пуковник г. Полексих и министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић, претседник Београдске општине г. Влада Илић, верски претставници и угледне званице присуствују свечаном отварању изложбе путева*

била заједно са изложбом путева и туризма, а од 15—24 априла одржан је редован пролетњи сајам.

\*

### САЛОН АУТОМОБИЛА И ИЗЛОЖБА ПУТЕВА И ТУРИЗМА

Две изложбе веома лепо спојене, јер заиста између њих постоји тесна веза. Добри путеви су допринели развоју аутомобилизма у многим

цикла на челу са Министром трговине и индустрије г. Јевремом Томићем и изложбе путева и туризма на челу са Министром грађевина г. Д-р Михом Креком. У првом је видно учествовао Ауто-клуб, који је имао и свој посебан изложбени штанд, а у другом Југословенско друштво за путеве у Београду, у заједници са друштвима за путеве у Загребу, Љубљани, Новом Саду; са Министарством грађевина, Општином града Београда, Савезима асфалтне, цементне и каменарске индустрије, Друштвом „Путник“ и



разним престоничким друштвима, грађевинским предузећима и индустријом.

За обе изложбе био је издан заједнички каталог помоћу кога је било врло лако упознати се са свима детаљима.

У добу моторизације која све више осваја, неће бити згора да се мало осврнемо на развој аутомобилизма који није тако старога датума. 1785 године се јавља прва подлога — Ватова парна машина — која претставља значајну победу човека над материјом. Нешто касније 1825 године — Стефензон даје прву локомотиву бр. 1, намењену саобраћају између Стоктона и Дарлингтона у Енглеској. После других 50 година јавља се нова творевина човечјег ума, још погодније средство за саобраћај. Јавља се аутомобил.

механике и у погледу удобности и сигурности. Данас је дошло до аеро-динамичке линије. И то није последња реч.

То ново саобраћајно сретство није никако мировало. У погледу освајања простора, повећања брзине, оно је готово сваке године тукло своје сопствене рекорде. 1898 године рекордна брзина бележила је 63 км. на сат. Већ после годину дана пење се она на 100, да за 10 година достигне 200 км. на сат. Кембел 1923 године прелази 219 км. а 1927 тучени су и 300 км. После 5 година прелази се и 400 км. Најзад, 1937 године, славни енглески рекордер капетан Истон на писти Сланог Језера на свом фамозном „Гендерболту“ подиже светски рекорд на 501 км. а 1938 године и на 575 км. на сат. Каква је то муњевита брзина биће нам јасно,



Градски већници г.г. Живан Ранковић, Љуба Стефановић и д-р Стеван Поповић на изложби путева

Бензин добијен из нафте којом обилује утроба земље замењује пару. Отпочиње нова ера човечанства, ера освајања простора, смањивања раздаљина, скраћења времена. Сточна запрега се полако губи, а и железнице почињу да осећају новог конкурента.

Ко је управо пронашао аутомобил? То је тешко рећи. Тај велики ум је отишао без славе која му се дугује. Знамо међутим за низ пионира којима имамо да захвалимо за усавршавање и напредак аутомобила: Рош, Дајмлер, Бенц, Бутон, Бајар, Клемент, Де Дион, Рено. Међу новијима Форд, Ситроен и многи други којима се дугује захвалност за ово идеално саобраћајно сретство.

Све је то било тако скоро. Нешто више од пола века. Први примерци се нису разликовали много од коњских кола. Свака година је доносила ново савршенство, нов напредак, у погледу

кад помислимо да то значи стићи из Београда у Прилеп за 1 сат! Што је главно, на томе се неће стати. Идуће године доносе сигурно и нове рекорде а стари рекорди постаће можда редовне брзине на модерним ауто-страдама.

У погледу индустријске производње напредак је исто тако брз и велики. Од малих радионица, у баракама, у којима су се пре 50 година радили први мотори и састављале прве шасије, постала су велика предузећа која појединачно запослују по неколико хиљада па и десетина хиљада радника. Систем ланчаног платна, који је омогућио рад у серијама, уведен је у већем броју предузећа. Он је дозволио Форду да достигне дневно продукцију од 10.000 аутомобила. Нове хиљаде стално преплављају континенте и данас већ путевима света јуре свакодневно преко 70 милиона аутомобила.



\*

Ауто претставља и за народну одбрану данас неопходно и једно од најважнијих сретстава. Сетимо се за време Светскога рата како је генерал Галијени успео у септембру 1914 године да хитно пребаци читаву једну армију, за само неколико сати, из Париза у десни бок прве немачке Клукове армије. Он је тиме натерао Фон Клука на повлачење, спасавајући тако Париз који је фон Клок гледао већ са обала Марне као заузет. То хитно пребацивање учинио је Галијени аутомобилима свих врста а нарочито реквизирајући на брзу руку све париске ауто-таксие.

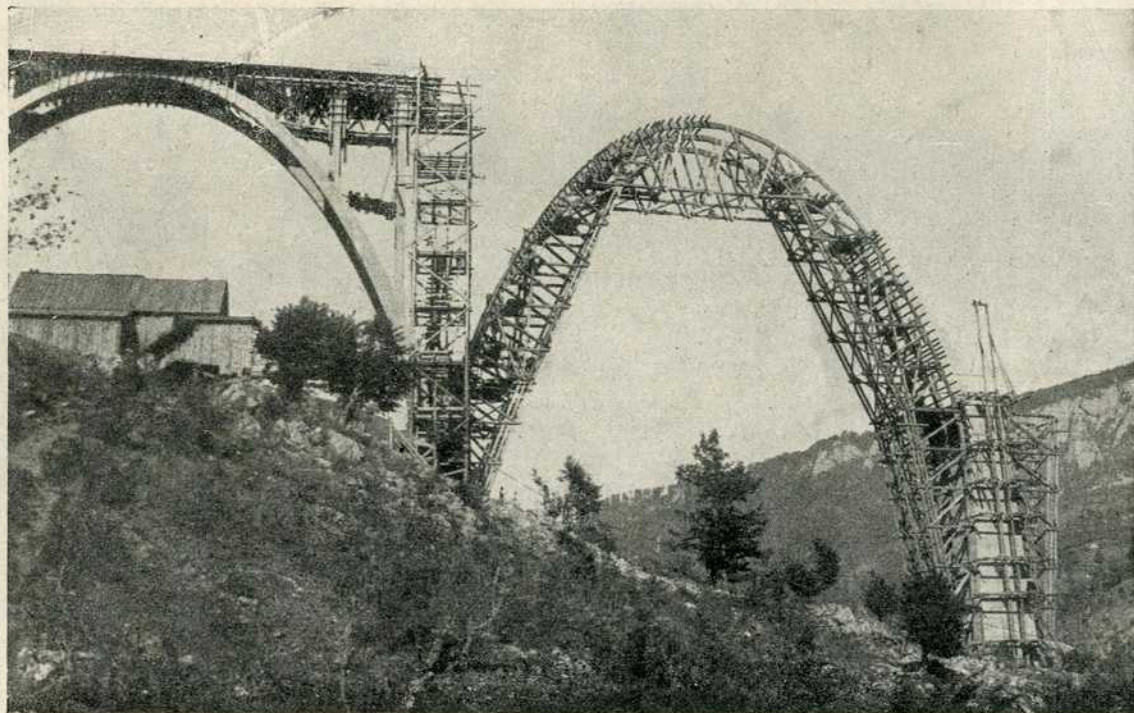
И Верден се одржао нарочито благодарјећи брзом дотурању муниције и свежих трупа. Пут Бар ле Дик—Верден био је непрекидно, дан и ноћ, покривен теретним аутомобилима, који су циркулисали у оба правца са муницијом и трупама.

И за приватни аутомобилизам, и за народну одбрану треба имати велики број добрих возача. Ми и у томе оскудевамо и зато је за сваку похвалу икција београдског Ауто-клуба који организује бесплатне шоферске курсеве за своје чланове. Само, те курсеве треба проширити и на нечланове.

У штанду Ауто-клуба дати су веома леви прегледи нашега аутомобилизма и рада на његовом унапређењу.

\*

Наравно, да су подлога за цео тај рад добри путеви. И ту смо у великом застоју. Изложба путева нам је и ту дала веома лепих обавештења и поука. У своје експозе-у предлога буџета Министарства грађевина за 1939/40 годину, Министар г. д-р Крек изнео је интересантне податке о нашим државним и бановинским путевима.



Мост на Тари у изградњи

Скорашње заузимање Абисиније од стране Италијана опет нам показује да је Абисинци, који су несумњиво храбри ратници, победио мотор. Па и недавно заузимање Чешке и Моравске од стране Немачке показује нам то исто. Посести за три дана целу једну државу, чија територија обухвата 50.000 кв. км., било је могуће само благодарјећи моторизованим трупама Рајха, које су за 14 часова стизале из северних крајева Немачке и брзо посedale Чешку територију.

Извлачење тешких топова и оружја на положаје данас врши мотор. Артиљерци могу бити мирни. Ми се још сећамо грешних наших тобија и пешака, како су на рукама износили топове на положаје. Рањеници се исто тако евакуишу веома брзо аутомобилима.

Укупна мрежа наших државних путева износи 10.227 км. од чега је изграђено 9.865 км. или 96%. Бановинска мрежа пак износи 32.688 км., од чега је изграђено 23.784 км. или 73%. Са каменом подлогом изграђено је свега државних 38% а бановинских 19%. Сав остали део (62% државних и 81% бановинских) рађен је без подлоге, тј. просто туцаником или насут шљунком.

За изградњу целе мреже потребна су велика сретства. Само за изградњу 4% неизграђених државних путева, требало би око 250 милиона динара. А за израду подлоге, само у ширини 5 метара, на свима државним путевима требало би око 750 милиона динара. Укупно за државне 1 милијарда.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



Код бановинских је ситуација још тежа. Само за израду неизграђених бановинских путева требало би 2.670.000.000 динара. А за израду подлоге у ширини од 5 метара, на путевима где је нема, око 3.300.000.000 динара. Укупно за бановинске путеве око 6 милијарди динара.

Из 6% зајма од 4 милијарди одобрено је за изградњу савремених коловоза на државним путевима 500.000.000 динара. Предвиђа се да ће и Путни фонд за идућих пет година донети око 750.000.000 динара. То значи да ће се моћи изграђивати годишње око 250.000.000 динара, што је недовољно. Мора се наћи начин за добављање нових сретстава. Јер поред потребе модерног саобраћаја, који се све више моторизује, мора се помишљати и на то, да ће добри путеви

око 60 км. са површинском битуменском обрадом  
око 272 км. са макадамским и осталим коловозом.

Нарочито може да нас радује, како је то лепо изнео помоћник Министра грађевина, г. инж. Јосифовић, што су све те радове извршила наша домаћа предузећа, са нашом радном снагом, под надзором наших државних инжењера и по пројектима и специјалним техничким условима израђеним у Министарству грађевина. За радове је употребљен поглавито домаћи материјал. Изузетак чини сразмерно мала количина битумена употребљеног за асфалтне коловозе. Досадања испитивања коловоза дала су одличне резултате, што значи да су наша домаћа предузећа дорасла



омогућити експлоатацију за сада неприступачних и недирнутих богатстава наше земље, нарочито у крајевима где немамо железнице. Карта Југославије показује нам огромне територије које треба повезати. Тиме ће се уједно приближити и беспутна села и народ боље упознати и зближити.

Период од 1935—1939 године је најплоднији на изградњи путне мреже код нас. Благодарећи кредиту од 578.000.000 дин. који је 1935 године стављен на расположење Министарству грађевина за грађење путева изграђено је за ове четири године око 700 км. нових путева од којих: око 144 км. са асфалт-бетонским коловозом око 76 км. са цемент-бетонским коловозом око 148 км. са коловозом од ситне камене коцке

за радове овако великог обима, као и да су надзорни органи вршили савесно своју дужност. Дао би Бог да тиме за свагда престане пракса да се овако велики радови издају страним предузећима!... До скоро се је код нас много грешило у издавању ових већих радова...

\* \* \*

На овом Салону на Београдском сајмишту могли су се видети и најновији примерци који су дошли директно са Берлинске аутомобилске изложбе. Ове године салон је одржан нешто касније но прошле године, да би се дочекало најпогодније време и за посету и за куповину. Тако би и било да није било тешкоћа које су учиниле



да се ове године нису могле да испуне наде. Оскудица девиза је учинила да претставници америчке индустрије аутомобила нису могли да учествују на салону, јер нису могли добити потребне девизе за довоз већег броја кола. Исто би се могло рећи и за Енглеску и за Француску аутомобилску индустрију. Биле су заступљене од америчких марака само Линколн и Доџ, неколи-

изложбом путева и туризма укупна заузета површина износи 12.500 кв. м.. Ауто-салон је заузео павиљоне 2, 3 и 4, италијански павиљон и отворен простор, а изложба путева и туризма павиљон бр. 1.

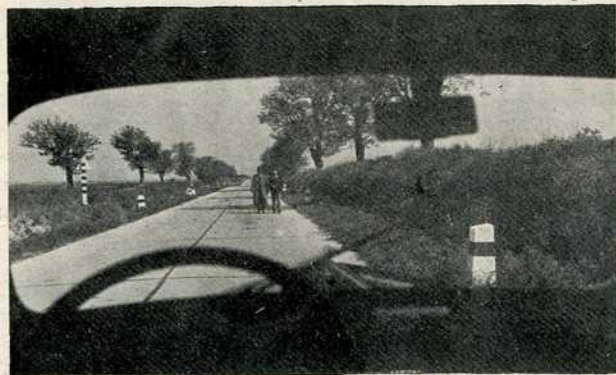
Укупан број излагача изнео је 114 према 107 прошле године, али ако одбијемо 25 изла-



Интернационални пут у изградњи

ко енглеских и француских кола, као и новог Чехо-Словачког Протектората.

У накнаду за то, земље са којима имамо клириншке обрачуне учествовале су колективним изложбама. Мислим на Немачку и Италију. У свему је било заступљено 6 држава, према 8 прошле године. Прошле године је до душе Аустрија била још самостална држава а ове године није учествовала и Белгија.



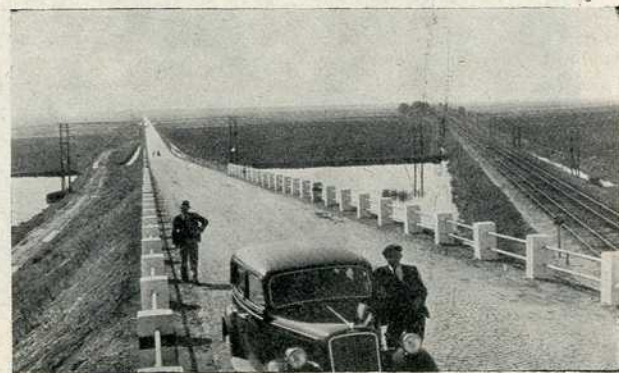
Интернационални пут на делу Земун—Нови Сад  
(Коловоз од цемент-бетона)

гача изложбе путева и туризма, за Ауто-салон и моторна возила остаје свега 89 излагача т. ј. 18 мање но прошле године.

И број посетилаца подбацио је ове године, јер су политичке прилике биле такве, да је интересовање за куповину кола морало да ослаби. Ипак, ако узмемо у обзир да је овогодишњи Ауто-салон трајао само 8 дана а прошлогодишњи 11, онда се види да је одзив интересената, у пркос веома мутне ситуације међународне, готово исти.



Део пута Београд—Земун



Надивичњак на интернационалном путу код железничке станице Инђија-село

Број излагача аутомобила и моторних возила је ове године мањи (са излагачима изложбе путева и туризма је већи), али је ове године заузето више изложбеног простора а и број изложених кола је већи. Укупно је изложено 422 различитих моторних возила, према 375 на прошлом салону. Изложене су све врсте моторних возила: путничких кола 205, камиона и приколица 90, мотоцикла 70, 1 аутобус, 8 трактора, 20 полутеретних аутомобила, 2 ваљка, 11 компресора и дизалица, 5 шасија, трицикли и бицикли.

Заузета површина износила је ове године 10.400 кв. м. (прошле године 9.492 кв. м.). Са

Док је прошле године укупан број посетилаца био 35.000, ове године било је:

Посетилаца са плаћеним улазницама	19.800
Посетилаца са сталним картама	10.872
Посетилаца са почасним и бесплатним улазницама	1.500

Свега посетилаца: 32.172

\* \* \*

Сам чин отварања Ауто-салона и изложбе извршен је свечано 1-ог априла. Сајмиште је било



у свечаном руху. Са разних павиљона лепршале су се заставе разних држава. У павиљону Спасићеве задужбине, који је био спремљен за свечано отварање, били су на окупу Министри г. г. Јеврем Томић, Никола Бешлић, Љуба Пантић, Д-р Миха Крек и Д-р Бранко Миљуш. Осим мини-

стара присуствовали су и претседник Народне скупштине г. Милан Симоновић, претседник Општине г. Влада Илић, бив. Министри г. г. Д-р Велизар Јанковић и Светислав Милосављевић, помоћник Министра грађевина г. инж. Јосифовић, надбискуп г. Ујчић, епископ г. Дионисије, дипло-



Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Полексић и министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић на отварању аутомобилске изложбе



Г. д-р Велизар Јанковић, претседник Ауто-клуба, говори на изложби аутомобила на Сајмишту

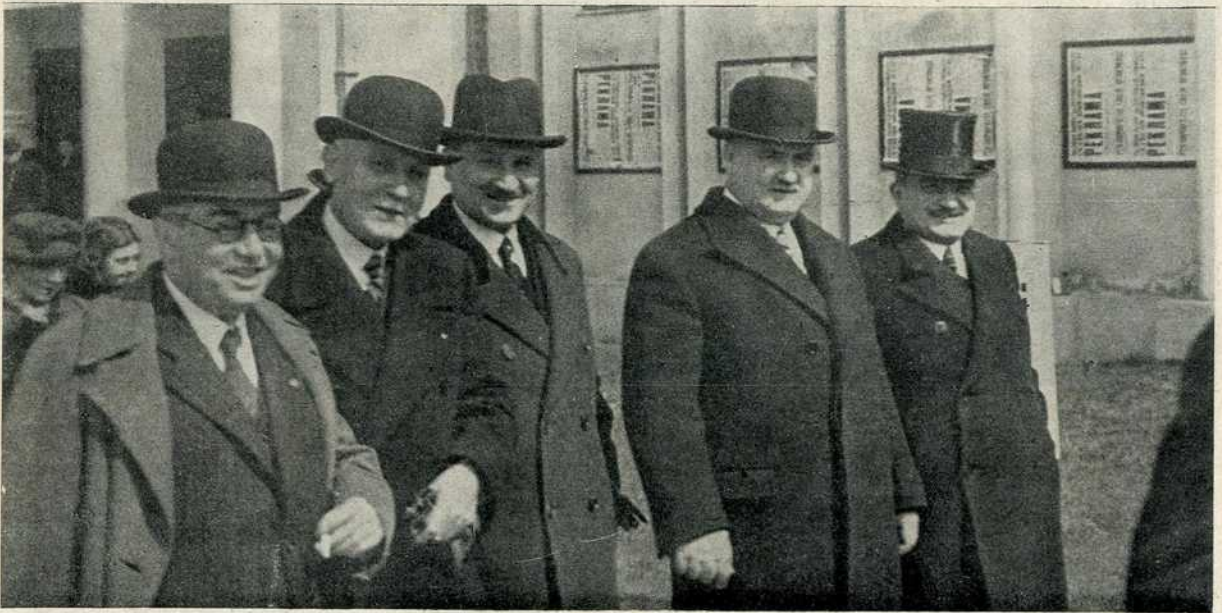


матски кор, генералитет и већи борј истакнутих јавних и привредних раденика.

Чим је стигао Краљевски изасланик, пуковник г. Полексић, претседник Београдског сајма г. Милан Стојановић одржао је пред пуном салом говор у коме је изнео, да је II Међународни салон аутомобила у Београду беоцуг у ланцу испуњења циљева који су себи поставили београдски привредници, када су оснивали Београдски Сајам. Данашња свечаност је само једна нова потврда да је Београд право место за велико међународно тржиште и у исто време потврда наше вере у смисао којим напредна Југословенска престоница има да се развија — рекао је г. Стојановић и, у име Београдских привредних организација које воде Београдски Сајам, поздравио и захвалио присутнима на посети.

Из павиљона Спасићеве задужбине прешло се у павиљон број 1, где је извршено свечано отварање изложбе путева и туризма.

Претседник Југословенског друштва за путеве г. Светислав Милосављевић, изнео је у своме говору, да је после рата Америка прва схватила значај изградње модерних коловоза и да су европске земље ускоро следовале у томе правцу. У нашој земљи тек од 1935 године ради се активно. Мрежа је проширена а један добар део међународног пута Суботица—Београд—Цариброд довршен је, као и пут Београд—Панчево. Туризам је у нашој земљи млада али активна грана народног привређивања, која из године у годину расте. Да би наше дивно Приморје, наша красна брда и горостасне планине имале још више посетилаца, да наш годишњи приход од ту-



Претседник Београдске општине г. Влада Илић и градски већници г.г. Живан Ранковић, д-р Љуба Стефановић и Недељко Савић на аутомобилској изложби

После г. Стојановића, г. Д-р Велизар Јанковић, П-претседник Ауто-клуба, одржао је дужи говор, у коме је изнео значај аутомобилизма и грађења модерних путева. „Југословенска престоница има данас једно ретко и велико славље. Она под стародревном београдском тврђавом, на раскрсници великих међународних путева, на овом узорном сајмишту излаже и слави: прогрес међународне аутомобилске технике и еволуцију наде југословенске моторизације“.

На крају је Министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић отворио салон, изјављујући у своме говору да: — Иницијативе Београдског сајма одговарају потребама нашег привредног живота — Краљевска Влада ће и даље посвећивати своју пажњу. Она већ предузима мере за изградњу модерних путева, снижење царина на аутомобиле, појевтињавање погонских сретстава, укидање пореза на луксуз и осталих такса на аутомобиле.

ризма буде много већи од 800.000.000 динара, колики је данас, потребно је да се прилике нашег саобраћаја што пре поправе“ . . .

Г. Министар грађевина је затим прогласио изложбу отвореном изјављујући: „Користим ову прилику да захвалим Југословенском друштву за путеве на иницијативи и успешној помоћи коју нам указује, својим радом на научном обрађивању свих питања која се појављују на пољу модернизације наше путне мреже и одабирању најцелисходнијих сретстава за изграђивање путева“ . . .

После обављеног свечаног отварања почела је посета. Међу првим посетиоцима појавио се претседник Владе г. Драгиша Цветковић, који је прегледао све павиљоне и изразио своје задовољство на успелим изложбама.

Посетиоци су се дуго задржавали у павиљону бр. 3. у коме је била смештена колективна изложба немачке аутомобилске изложбе, и који



је био нарочито уређен за такву колективну изложбу. Ту су биле изложене све немачке марке: Адлер, Бисинг, Ханза, Вомаг, Штајер, Бенц, Д.К.В., Ман, Круп, Мајбах, М.А.Н., Опел, Хано-



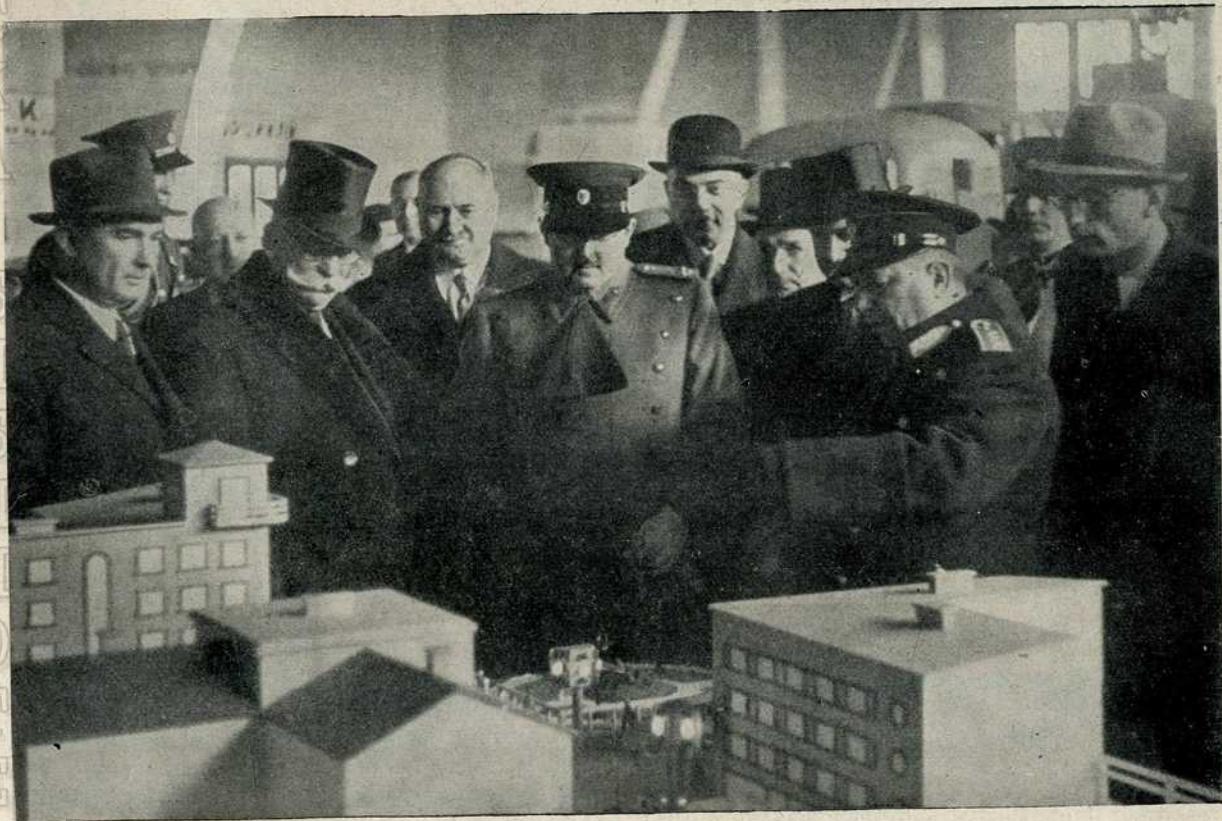
Претседник Београдске општине г. Влада Илић на изложби аутомобила у немачком павиљону

У Италијанском павиљону била је смештена колективна изложба италијанске аутомобилске индустрије. Скромнија но немачка, она ипак није мање привлачила посетиоце који су правили упоређење између кола ових двеју „клириншких“ индустрија. Алфа Ромео, Ланчија, Фијат, луксузни и теретни, имали су велики број интересената.

Француска, америчка и енглеска аутомобилска индустрија биле су смештене у павиљону број 2 у коме је био и штанд Ауто-клуба. Рекли смо већ да је ограничење у девизама омело да ове индустрије могу овом приликом да иступе репрезентативније. У овом павиљону изложила је и наша фирма „Бата“ из Борова своје аутомобилске и бицикл-гуме, гумене тепихе, шоферске чизме, гумена црева и остале израде од гуме. Штанд Ауто-клуба садржавао је укусно распоређен пропагандни материјал, мапе путне мреже, слике, спортске трофеје, информативну службу и т. д.

У павиљону број 4 биле су, у главном, Шкода и Прага — чешка индустрија. Од енглеских кола „Стандард“ из Лондона.

На отвореном простору били су изложени велики теретни аутомобили, нарочито са дизел-моторима, трактори и приколице, а у два павиљона приватне својине била су изложена путнич-



Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Полексић и претседник Београдске општине г. Влада Илић разгледају уличне сигнале на изложби аутомобила

маг, Штевер, Форд а. д., Келн и т. д. Континентал гуме, мотоцикли допуњавали су ову колективну изложбу путничких и теретних аутомобила.

ка и теретна кола, нарочито „Ханза-Лојд“, Голлијат Верке из Бремена.

Изложба путева и туризма била је смеште-



У Павиљону број 1. Министарство грађевина приказало је ту велику шематичну зидну карту и једну рељефну карту Краљевине Југославије, на којима су уцртане мреже постојећих државних путева, као и пројектованих аутомобилских путева. Ова пројектована мрежа приказивала је главне међународне везе преко наше земље и главне унутрашње везе међу појединим нашим крајевима. На картама су били јасно означени делови који су већ израђени, они који су у раду и делови који треба да се заврше до 1944 године. Према шестогодишњем програму. Графикони су приказивали стање појединих радова. Исто тако је Министарство дало и графички приказан финансијски проблем израде путне мреже. Суме које су одобрене и утрошене, преглед потребних сретстава и преглед сума потребних за одржавање државних путева.

приказали напоре и резултате општинских радова на подручју Београда. Она је нарочито изложила радове на изради модерних коловоза а уз то и објекте који приказују туристичку вредност Београда.

Туризам је веома лепо приказао „Путник“. Поред њега су друштва поморске пловидбе: Јадранска пловидба, Југословенски Лојд, Оцеанија, Дубровачка и Зетска пловидба дочарали наш туризам, нарочито путовања бродом.

Љубљанско и Загребачко друштво за путеве су интересантним моделима, рељефима, сликама и графиконима дали леп преглед радова и потреба Дравске и Савске бановине у погледу путне мреже и у погледу туризма.

\*  
Читаву недељу дана посетиоци су разгледали аутомобиле, тракторе, разне пољопривред-



Београдско сајмиште за време аутомобилске изложбе

Министарство грађевина са својим секцијама и Заводом за испитивање грађевинског материјала, у заједници са грађевинским предузећима и индустријама цемента, асфалта, камена и сл. дало је леп приказ технике грађења путева и употребљеног грађевинског материјала. Разни модели, типови, слике, узорци сировина, и готовог грађевинског материјала, поред смањених угледа мостова, надвожњака и путева, давали су веома поучан приказ. Овде је учествовао и Технички факултет Београдског универзитета са објектима из свога музеја путева и са својим Заводом за испитивање материјала.

Београдска општина изложила је своје моделе, слике, графиконе и остале податке, који су

не моторне машине, упознавали се са стањем наше путне мреже и лепотама нашега туризма.

Спој је био леп и излазећи са сајмишта посетиоци су имали још дуго да размишљају о ономе што су видели. Много што-шта што их је било интересовало постало им је јасније. Несумњиво је да су изнели утисак да се ипак код нас ради и припремају обилни радови, као и то да је наша земља заиста лепа и земља великих могућности.

Београдско сајмиште је још једном испунило улогу коју су му његови оснивачи, уз издашну помоћ Општине, били наменули и сви они могу бити задовољни.

Д-р Стеван Поповић,





## Четничка акција

Београд је сведок честих парада, у којима се виде стари рагници у народном оделу са борбеним оружјем (камама и бомбама, поред карабина и украшених револвера) и са доста ратних декорација. Али, виђају се и млади људи са истим оделом и често са истим наоружањем — само без ратних декорација.

Београд, а и многа друга места у Краљевини Југославији, виђа ове особе и у незваничне дане. Сви у држави, па и на страни, знају да се ти људи зову четници. Али, многи нису упознати са радом њиховим у прошлости — у стварању Краљевине Југославије.

Четници имају и своје удружење — „Четничко удружење”, чији је Централни одбор у Београду, а пододбори по многим местима у унутрашњости Краљевине Југославије. Они прослављају сваке године 2/15 фебруар — Сreteње — дан врло значајан како за четничку акцију, тако и за цео Југословенски народ.

Београд као престоничка општина шаље увек на славу „Удружења четника” свога представника. И „Београдске општинске новине” стога, а и из разлога што је Београд био свагда глава „Четничке акције” као и других националних организација, желе да својим читаоцима — ма и у краћем прегледу, изнесу: „Стварање, развој, значај и рад четничке акције”.

### УВОД

Четничка акција у Србији, као и у другим деловима територије Краљевине Југославије, потиче од Оца Отаџбине — Војда Карађорђа. Он је тај који је на дан 2/15 фебруара 1804 год. подигао „Први устанак” у Србији. Њему и његовим сарадницима (војводама, кнезовима, буљубашама, бећарима, хајдуцима), као и свима трудбеницима из тога доба припада заслуга за покретање и стварање четничке акције у Србији.

Вожд Карађорђе, сељак из Тополе, „устаник”, назван од Турака „Кара” (Црни), одmetaо се беше у хајдуке, у гору и пре и после Кочине Крајине.\* Дахијски терор у Србији

\* Кочина Крајина (1788), рат који је трајао 3 године на српском земљишту, између Русије и Аустрије, с једне стране, уз које су били добровољци — „фрајкори” и Срби под командама: Миховила Михаљевића (пуковника) и Коче Анђелковића (капетана из

натерао је њега и многе друге да се одметну у хајдуке, те да се из горе свете тим народним крвопијама.



Карађорђе

Пред „Први устанак” већи број људи, као „устанници”, шумски одметници, хајдуци-четници имали су и своје прикупљене „устаничке”, хајдучке, четничке (комитске) чете, које су имале задатак: да штите Србе-сиротињу рају од зулума Турака, од дахија.

Прве знатније хајдучке (комитске) чете предводили су: Станоје Главаш из Глибовца — смедеревска Јасеница у Шумадији, Ђорђе Ђурчија из Босута — Срем (прешао као дете у Србију) у Подрињу, Дамњан

Пањевца код Јагодине) око 18.000, међу којима Карађорђе Петровић, Алекса Ненадовић, Радич Петровић, Станко Арамбашић, Васа Чарапић, као и други против Турака — верујући у обећања и Русије и Аустрије, да ће добити независност од Турске. Тада је била и буна Срба у Аустрији, против мађарских насиља, коју је водио Пера Сегединац (1735). Потом била је и сеоба Срба из Аустрије (око 100.000) у Русију под Савом Текелијом (1752).



и Глигорије браћа Недићи из Осечине — ваљевска Подгорина у Подгорини, Вељко Петровић из Леновца — Црна Река (Тимочка Крајина) и Вуле Илић — Коларац из Колара (Смедерево)

Дахијски терор, који су спроводили у Србији одметници Турских власти: Аџанлија, Кучук Алија, Мула Јусуф, Фочић Мехмед аџа (који су били чак заузели све градове у Београдском пашалуку и поставили своје „кабадахије“, „субаше“ и „сејмене“) био је неиздржљив. Он је, када су дахије сазнале да се Срби спремају на „устанак“, био крвав и свиреп, па су домамили на превару и поубијали: Алексу Ненадовића из Бранковине кнеза Тамнавског и Илију Бирчанина из Суводања кнеза ваљевске Подгорине, у Ваљеву (23 јануара 1804), Марка Чарачића из Белог Потока кнеза Врачарског, Станоја Михаиловића из Зеока кнеза Београдског, Јанка Гајића из Болеча храброг буљубашу Грочанског, као и друге угледне Србе (свега 72).

Вожд Карађорђе, као и многи Срби, није се застрашио покоља, које су Турци-дахије извршили у другој половини јануара 1804 год. у Србији. Напротив, он измаче у гору, па у споразуму са Станојем Главашем стаде прикупљати оружане људе-четнике (тада се склонилише у гору и Јанко Катић из Рогаче, срез Космајски, Васа Чарачић из Белог Потока срез Врачарски, Миленко Стојковић из Кличевца на Дунаву-Пожаревац, Степа Јаковљевић из Левча-Јагодина, као и још неки кнезови).

Када је било све спремно, када су „устанничке чете“ — четници били организовани, тада се „устанничке вође“ — војводе договоре, те се прикупе на заједнички састанак у Орашцу 2-15 фебруара 1804 год. (изнад Аранђеловца). Ту су били: Карађорђе Петровић, Станоје Главаш, Петар Јокић, Танаско Рајић, Јанићије Ђурић, Арсеније Ломо, Теодосије Марићевић трговац из Орашца кнез јасенички, Марко Савић кнез Орашачки, Милутин Савић из Гараша, Јанко Катић из Рогаче, Матија Јовичић кнез тополски, Хајдук Вељко Петровић, Вуле Илић-Коларац, Михаило Баџак из Јагњила, Матија Каратошић из Копљара и многи други — око 500 оружаних „устаника“-четника. И, за старешину устанка, „Врховног војда“, пошто најпре понудише Станоја Главаша, а и Теодосија Марићевића из Орашца, буде изабран Карађорђе Петровић.

Вожд Карађорђе био је као што се види први „устаннички вођа“ — први четнички војвода. Према томе и четничка акција биће од њега разматрана, која се дели, ради јасније прегледности, на ове периоде:

- I — Буђење и почетак,
- II — Слободна држава,
- III — Државни развој,
- IV — Четнички врхунац.

## I — БУЂЕЊЕ И ПОЧЕТАК:

Буђење и почетак четничке акције пада у доба, када се на историјског позорници појављује Вожд Карађорђе.

Тај период траје све до стварања слободне државе. Он има 2 одељка:

### 1. — Вожд Карађорђе:

Вожд Карађорђе, пошто себи одмах још на Орашцу, на Сретење 2-15 фебруара 1804 год., изабра за секретара Јанићија Ђурића и буљубашу својих момака-гарде Петра Јокића, предузе да се устанак рашири по целој Шумадији. И, „уста раја ко из земље трава“.

„Дуже се Шумадија. Њој се придружише Рудник и нахија Ужичка, Ресава, Браничево, Крајина, Поцерина, Мачва.

„Жишка устанка креснута на Орашцу за тили час претвори се у пламен“, који је одмах обухватио целу земљу. И тако после 415 година обезглављени и угњетавани Срби осветише се, те отпоче бој за Слободу.

„Удар нађе искру у камену“. Насташе љути бојеви и сјајне победе: Иванковац, Мишар, Београд, Делиград, Малајница, Суводол, Варварин, Лозница, „узорита дична места, кроз која нас Ђорђе води, која објавише целом свету, да долази народ нови, народ, коме нема равна у стремљењу ка Слободи...“\*\*

Вожд Карађорђе кроз „Први устанак“ (1804—1813) успева, да ослободи од Турака један део Србије — „Београдски пашалук“. То је био простор, чије су међе биле јасно обележене: на северу Сава и Дунав, на истоку Велика Морава, на југу Западна Морава и на западу Колубара са Љигом, Чемерница и Дичина.

„Београдски пашалук“ обухватао је нахије: Београдску, Грочанску, Смедеревску, Јагодинску, Крагујевачку и Рудничку. Тај простор зват је и сматран је као права Шумадија, која са Венчацем и Букуљом беше покривена густом шумом, због чега и доби то име.

Вожд Карађорђе удара темељ Србије, па и Југославије.

Истичу се тада у љутим бојевима, који су задивили цео свет (чак и Наполеона I): 1. Јаков Ненадовић из Бранковине, тамнавски војвода, 2. Матија А. Ненадовић, из Бранковине, прота и ваљевски војвода, државник, 3. Милан Обреновић из Бруснице, војвода рујански, 4. Милош Обреновић из Добриње, војвода рујански, 5. Миленко Стојковић из Кличевца, војвода рамски, 6. Петар Добрињац (Тодоровић) из Добриња — Пожаревац, војвода ћуприски, 7. Јанко Катић из Рогаче, војвода београдски, 8. Васа Чарачић из Бела Потока, војвода грочански, 9. Лука Лазаревић из Свилеуве (поп), војвода шабачки, 10. Младен Миловановић из Ботуња, војвода крагујевачки, 11. Сима Марковић из Великог Борка, војвода београдски,

\*\* Вој. Ј. Илић-млађи — „Песме“, Београд 1930, стр. 240.



12. Хајдук Вељко Петровић из Леновца, војвода црно-речки, 13. Стеван Синђелић из Војске, војвода ресавски, 14. Танаско Рајић из Страгара, барјактар у Првом устанку, 15. Милош Поцерац (Стојићевић) из Врањске, војвода поцерски, 16. Стојан Чупић („Змај од Ноћаја“) дошао као дете из Херцеговине у Ноћајски Салаш, војвода мачвански, 17. Анта Божићевић из Клубаца, војвода лознички, 18. Лазар Мутап из Прислонице, војвода руднички, 19. Јово Курсула из Цветака — Рудник, велики јунак, али без команде, 20. Вуле Коларац (Илић) из Колара, командант града Смедерева, 21. Арсеније Ломо из Драгуља, војвода качерски, 22. Дамњан и Глигорије браћа Недићи из Осечине — Ваљево, велики јунаци, 23. Радич Петровић из Остружнице, војвода карановачки, 24. Петар Молер (Николајевић) из Бабине Луке — Ваљево, војвода сокоски, 25. Чолак-Анта Симоновић из Призрена, војвода крушевачки, 26. Рако Левајац из Доње Горијевице, кнежински војвода у ужичкој нахији; 27. Милић Дринчић из Теочина, војвода кнежине црногорске (таковске); 28. Јован Мићић из Мачката — Ужице, рујански „срдар“; 29. Цинцар Јанко Поповић из Охрида — Македонија, војвода пожаревачки; 30. Цинцар Марко Костић из Арбаније, војвода нахије сокоске; 31. Милосав Бакал из Херцеговине као дете дошао у Шабац; 32. Сима Катић (Прекодринац) из Босне; 33. Демир Јован (Митровић) из Херцеговине; 34. Милутин Ера (Петровић) брат Хајдук Вељка, његов бимбаша, војвода неготински; 35. Хаџи Никола (Михаиловић) из Пореча, војвода поречки; 36. Никола Арбаш из Буковче — Неготин; 37. Узун Мирко Апостоловић из Смрдљиковца — Рудник; 38. Конда Буљубаша из Поломља — Турска; 39. Хаџи Продан (Глигоријевић) из Сјенице, кнежински војвода у Старом Влаху; 40. Максим Рашковић кнез из Штитковца — Стари Влах, војвода у Старом Влаху; 41. Петроније Шишо из Старог Влаха, војвода старовлашки; 42. Марко Штитарац из Јадра; 43. Милић Кедић из Суводања — Ваљево, војвода у Подгорини; 44. Срдан Илија из Прњавора; 45. Игњатије Бјелић из Херцеговине; 46. Живко Шљивић и брат му Јова из Брежане — Пожаревац, први и војвода у кнежини рамској; 47. Димитрије Кујунџија и брат му Коста-бег из Штиткова — Нови Пазар, први и војвода пазарски; 48. Илија Стошић из Жагубице, војвода хомољски; 49. Стојан Жикић из Македоније; 50. Милосав Чамџија из Борка — Београд, 51. Станојло Станић; 52. Петар Вуичић, 53. Стеван Јаковљевић из Левча; 54. Таса Чарашкић брат Васе, грочански војвода; 55. Миша Карапанџић из Крајине, војвода крајински; 56. Ђука Филиповић из Јагњила, кнез лепенички; 57. Ђорђе Загла из Блаца — Македонија; 58. Михаило Глувац из Каменице — Шабац; 59. Никола Грбовић из Мратишића, кнез у Ваљевској Колубари, као и његови синови Милован и Радован; 60. Пауљ Матејић из Млаве, војвода у Горњој Млави; 61. Марко Абдула (Тодоровић) из Матејевца; 62. Јован Томић-Белов из Горње Тамнаве; 63. Милосав Дробњак из Рековца; 64. Хаџи Милутин Гарашанин (Савић) из Гараша, као и други.\*\*\*

\*\*\* Види: Константин Н. Ненадовић — „Живот и дела Великог Ђорђа Петровића-Карађорђа“ књ. I, Беч 1883.

Вожд Карађорђе као „устанички вођа“ (Врховни вожд) импозирао је свима потчињеним, памећу и јунаштвом. Био је уистини и велики војсковођа и велики државник. Борбе су биле херојске и увек победне. Сви су били занети идејом Ослобођења од Турака.

Све војводе, сви кнезови, све буљубаше и сви „устаници“—четници из мржње према Турцима и тежње за Слободом чинили су чуда од јунаштва. Али, појављивала су се разна гледишта у погледу управе државом, истиче се закон, „конституција“, устав као највиша народна воља, те да се ограничи па и каналише власт Врховног војводе и војвода.

Четничка акција добија после нацрта „уставног закона“ Београдског пашалука (8 августа 1807) извесну законску форму. Јер, по томе закону: Врховни вожд добија титулу „светли кнез“, док вођи устанка у појединим областима (полковотци) добијају титулу „светли вођи“. Сваки Србин способан за оружје постао је војник. Онима који су „дејствително на оружје позвани“ допуштено је да непрестано носе оружје. Донет је потом други „уставни закон“, (11 јануара 1811), којим се организација државе спроводи преко попечитеља (војни — Младен Миловановић, унутрашњих дела — Јаков Ненадовић, правде — Петар Добрицац, финансија — Сима Марковић, иностранних дела — Миленко Стојковић, просвете — Доситије Обрадовић).

Настаје неслога међу војводама, док Букурешки мир (6 маја 1812) не донесе Србима оне користи, које су очекивали да ће им Руси изборити од Турака.

Наступа криза у Београдском пашалуку (1813). Турци продиру код Неготина, где гине Хајдук Вељко Петровић (28 јула 1813); прелазе Дрину, заузимају Лешницу и Лозницу и крећу ка Равњу (31 августа 1813), где гину Зека Буљубаша и Петроније Шишо; опседају Делиград, наступају Ђуприји и Пожаревцу и већ у првој половини септембра (1813) заузимају целу Источну Србију.

Вожд Карађорђе у то време био је код Шапца. И кад је сву ситуацију добро расмотрио, прелази у Аустрију (21 септембра 1813). Турци потом заузимају целу Србију.

## 2. — Милош Велики:

Милош Велики задржава се у Србији после пропасти (1813), посматра из Брунице очајно стање у Србији. Кад се многе народне старешине састаше у Топчидеру 8 августа 1814 год. да се саветују о раду у тој грдној невољи, кад Хаџи Продана буна (16 септембра 1814) и смрт Станоја Главаша (убили га Турци у колиби 13 фебруара 1815) беху јасан знак да се више не могу трпети зулуми Турака, онда народне старешине и виђени људи скупе се у Рудовцима (5 марта



1815) и ту реше: да се устанак дигне на Цвети. \*\*\*\*

Милош Велики кроз „Други устанак” (11 априла 1815) у Такову на Цвети објави да се прима поглаварства народног устанка за Ослобођење од Турака. Тада кликну: „Ево мене, а ето вам и рата с Турцима”, заставу предаде Сими Паштрмцу-Амици (Милосављевићу из сјеничке нахије, настањен у Паштрми-Крагујевац), па поче дизати народ на оружје.

Милош Велики истиче се тада као „устаннички поглавар” — четнички вођа.

Његови главни повереници и сарадници су: 1. Арсеније Ломо, војвода качерски, (на 2. дана раније растера Турке из Јасенице, што учинише Јован Обреновић и Сима Паштрмац у Грузи — Крагујевац), 2. Лазар Мутап, војвода руднички, (подиже Драгачево па с Јованом Обреновићем удари на Чачак и околи Турке), док Василије из Бајеваца подиже Ваљевску нахију а Милутин Гарашанин (Савић) и Никола Катић прикупе чете на граници Београдске нахије, 3. Јован Добрача (Димитријевић) из Добраче, војвода грузански, скупи 500 Грузана, а Милић Дринчић из Теочина, војвода кнежине таковске доведе 200 Рудничана пред Чачак, 4. Стојан Чупић, стиже са својим људима, али брзо гине на превару Турака, 5. Петар Молер (Николајевић), 6. Сима Катић (Прекодринац) из Босне, постаје војвода, 7. Сима Ненадовић, најмлађи син Алексе, војвода Колубарски (1813), 8. Рако Левајац из Доње Горијевнице, руднички војвода, 9. Павле Цукић из Крчмара — Крагујевац, пошто се вратимо из срема (1815) био код Пожаревца у борби, 10. Танаско Рајић из Страгара, војвода одликовао се и погинуо код Љубића, 11. Мелентије Павловић архимандрит манастира Враћевине — Рудник, 12. Демир Јован (Митровић) из Херцеговине, 13. Јован Стефановић, бимбаша и војвода Пореча, 14. Хаџи Никола Михаиловић војвода поречки, 15. Узун Мирко Апостоловић, 16. Конда Буљубаша, 17. Марко Штитарац, 18. Срдан Илија, 19. Тома Вучић Перишић, 20. Марко Абдала Годоровић и други.

Милош Велики „мудар као цар Соломон, а обдарен срећом бољом; прође Сцилу и Харибду, нађе једну стазу праву; и, по цену мора крви” — бој око Чачка, бој на Љубићу (25 априла 1815), бој на Палежу и око Ваљева (8 маја 1815), бој на Пожаревцу (18 јуна 1815), заузимање Карановца (Краљево 1 јула 1815), бој код Дубља (14 јула 1815) — победи Турке и, натера их, да с њим ступе у преговоре. Пошто је Турке свуда сузбио, иако тада беху на Србију навалили — једна турска војска од Ниша под Марашли Али пашом и једна турска војска из Босне под Куршид пашом, предузе: да избори самосталност и аутономију Србије.

\*\*\*\* На томе скупу били су: Лазар Мутап, Арсеније Ломо, Милић Дринчић, Милутин Гарашанин, Тома Вучић-Перишић — у вези са Милошем Великим и Протом Матијом Ненадовићем, који је био прешао у Аустрију.

Милош Велики „и по цену мора крви за- снова, Божјом вољом, малу, али самосвојну Српску земљу и државу”. Он буде на Народној скупштини у Београду (6 новембра 1817) проглашен од Срба за „Врховнога кнеза”, који је избор имала да одобри и Турска, која је то много отезала.

Београдски пашалук, после Акерманске Конвенције (25 септембра 1826) између Русије и Турске, буде признат. И, Срби добише тражена права: 1. Слобода вероисповести, 2. Самостална унутрашња управа, 3. Избор својих поглавара, 4. Присаједињење Србији отргнутих нахија (крајинске, црнооречке, тимочке, крушевачке, подринске) и неких срезова чачанске и ужичке нахије, 5. Плаћање данка одсеком, 6. Слобода трговања и подизања школа, црква, болница и штампарија.

Милош Велики на великој Народној скупштини у Крагујевцу 14/27 јануара 1827 год. прогласи себе за кнеза Кнежевине Србије с наследним правом у породици. Турска порта признаде Србији аутономију тек 20 септембра 1829 год.

Четничка акција најзад добија, после октроисања Устава Књажевства Србије (2 фебруара 1835) који је од народа извојеван, и извесну законску форму. У глави III тач. 6 уставновљавају се „попечитељи” (правде, унутрашњих дела, финансија, иностраних дела, просвете и војни); а у глави XI, тач. 122 стоји: „Сваки Србин дужан је ићи на позивање правитељства на одбрану Отчествa или у регуларним или у уписну војску, од којих је прва увек а друга у осталим догађајима у служби о обштенародном трошку”.

\*

Четничка акција у Србији, почета под Вождом Карађорђем, с ким је као личношћу везан и грчки покрет за Слободу, била је као пожар за цео Балкан, нарочито за Стару Србију и Македонију.

Грци су први били, који су прихватили идеју Војда Карађорђа и активно учествовали (200 добровољаца под командом Ђорђа Олимпија-Јоргаћа били су у саставу руске војске у борби с Турцима код Штубика 25 маја до 19 јуна 1807) у „Првом устанку” Србије. Они су и сами почињали покрет за „устанак” (устанак Еутимија Влаховаса у Олимпу 1808), који је довођен у везу са покретом Војда Карађорђа.

Грци су чак основали у то доба и тајно револуционарно друштво (Хетерија), чији је центар био у Атини, а циљ: Ослобођење свих Хришћана у Турској царевини и стварање федерације хришћанских држава на Балкану.

„Српски Југ” — Стара Србија и Македонија, „где Душан Силни задоби славу и стави у Скопљу царску круну на главу” (XIV век) у то доба с напетом пажњом и радошћу прати



рад Вожда Карађорђа. Тада, из тога доба спомиње се, да је постојала и цењена *Илинка* (хришћанка, девојка), која је у Старој Србији и Македонији са својом скупљеном дружином штитила село Издеглаву у Охридској области од Турака.

Срби су у то доба: у Херцеговини (1806), на глас успеха Вожда Карађорђа, већ били на ногама, да се ослободе и са Србима из Србије сједине; у Црној Гори (1807) под Петром I били у сталној вези; у Босни (1807), где се појављује као вођа босанске опозиције Хусејин бег Градашчевић.\*

*Буџари* су симпатично пратили рад Хајдук Вељка Петровића, јунака и војводе Тимочке Крајине, који им је био географски најближи.

\*

Четничка акција у епохи „Буђење и почетак” имала је улогу: *одржавање и ширење српске мисли, а и заштита српскога (хришћанскога) живља*. Четници су као горски хајдуци излетали из својих склоништа и светили се за понижавања и угњетавања свога рода од стране силних и обесних Турака.

## II — СЛОБODНА ДРЖАВА:

Слободна држава био је патриотски циљ четничке акције. И сви владари који су ступали на престо Србије, као вође народа, четничке војводе, томе су тежиле.

### 1. — Милош Велики:

Милош Велики створио је *кнежевину* чије су међе биле: на северу Сава и Дунав, на истоку Велика Морава, на југу Западна Морава и, на западу Колубара са Љигом, Чемерница и Дичина.

Србија као кнежевина у то време добила је била и неки *устав* (хатишериф турски од 10 децембра 1838 год.) у коме као султановој провинцији није назначен српски грб и српска застава, а и ништа није било назначено о Народној скупштини.

Милош Велики, а ни српски народ, није био задовољан са овим уставом, у коме стоји: „Устав се даје под условом — да Срби испуњавају тачно и у будуће дужности верности и покорности и да плаћају исправно на прописане термине Високој порти данак, ког је плаћање опредељено и закључено”. Незадовољан тиме, а и због неслагања са Саветом, Милош Велики 12 априла 1839 год. напушта Србију и прелази у Земун, враћа се на молбу војске и народа и пошто је потписао неке нове законе (о Савету, Кнежевој канцеларији, Централној управи и Војсци) даје оставку на престо и 1 јуна 1839 год. напушта Србију.

### 2 — Кнез Михаило:

Кнез Михаило долази на престо. Слободна држава била му је циљ. Тада се (1841 год.) дижу Срби у околини Ниша и Лесковца на оружје да се ослободе од Турака и да се са Србијом споје.

*Стојан Чавдар*,\* војвода заплањски, вођен у селу Вел. Крчимиру, срез нишки, округ топлички, истиче се: да је *подишао тај устанак* у Запаљу и око Власотинаца (1841). С њим су стајали у вези и договору: кнез *Милоје* из Каменице (Ниш) и *Никола Срнидак* из Душника (Ниш).

Четничка акција буде од Турака крваво угушена. Због тога, а и незадовољан са уставом од 1838 год., Кнез Михаило напушта Србију...

### 3. — Кнез Александар:

Кнез Александар буде изабран 2 септембра 1842 год. за кнеза (чему се Висока порта радовала, а Русија уложила протест) и када је 15 јуна 1843 год. обављен поновни избор, предузима све да Србија добије потпуну независност, а и да се у њој изведу реформе у модерном правцу.

Четничка акција јавља се: у Босни, где је положај раје постајао све тежи и несноснији; у Старој Србији и Македонији, а и у крајевима јужно од „Милошеве Србије”.

Кнез Александар постаје носилац нове епохе у историји српског народа (Југословенског народа). С њим почиње доба политичког и економског јачања и доба снажног националног полета.

Тада почиње да овлађује, скоро свуда, мисао *духовној*, па и потреба и могућност *политичкој јединства* целог српског народа, па и свих Југословена.

Четничка акција, покрет за слободу, јавља се и код Срба и Хрвата у Аустроугарској, познат под именом „Мађарска buna” (1848), у коме учествују и добровољци из Србије на страни Аустрије против Мађара под командом војводе Стевана Книћанина. Покрет се завршава тиме, што су на мајској скупштини у Срем. Карловцима (1 и 3 маја 1848 год.) Срби прогласили Војводину и патријаршију.

Четничка акција у Босни и Херцеговини натерује Високу порту да упути Омер пашу потурчењака, да после упорне борбе савлада покрет (пролеће 1851 год.). Тада се појављује у Херцеговини *Лука Вукаловић* (1853), који као вођа диже против Турака устанак у подручју Таре и Пиве, а коме се прикључује *Мића Љубибратић* (ђак од 19 год.). У страшном боју код Грагова (1858) туче Турке али после закљученог мира, где и Европске силе посредују, приморан иде у Русију.\*\*

\*) Види: „Браство”, Београд 1894.

\*\*) Види: Др. Вл. Ђоровић — „Лука Вукаловић”, Београд 1923.

\*) Види: Д-р Васа Чубриловић — „Први српски устанак и Босански Срби”, Београд 1939.



WWW.UNILIBS — Милош Велики:

Милош Велики по избору Народне скупштине на место Кнеза Александра ступа 12 децембра 1858 год. поново на престо и влада до (14 септембра 1860 год.) смрти. За то кратко време сва пажња свих унутрашњих покрета била је уперена на рат између Аустрије и Француске у коме је Аустрија предала Италији Ломбардију (миром у Вилафранци 11 јула 1859 год.).

#### 5. — Кнез Михаило:

Кнез Михаило ступа на престо. Четничка акција, без оружаних манира, нарочито код омладине, хвата маха на снажном ширењу националне идеје.

Срби и Хрвати истичу борбу у Угарској и Троједници, против Беча. Помажу их и Словенци. У Далмацији води се борба против италијанштине.

Босна и Херцеговина трпи терет од Турака.

Стара Србија и Македонија већ су попрште немира и у њима се јављају жеље за ослобођење од Турака и тежње за сједињење са Србијом.

Кнез Михаило постаје центар пажње свих крајева ван Србије. Бомбардовање Београда (3/16 јуна 1862 год.) изазива уз то и огорченост целе Србије и натерује је на спрему за рат. Настаје у Европи поремећеност (пољски устанак 1863 год., устанак на Криту 1866 год., Аустрија на Кенигрецу од Немачке 21 јуна 1866 год. потучена), те *Србија добија градове*: 6/19 априла 1867 Београд, 10/23 априла 1867 Шабац, 12/25 априла Смедерево, 14/27 априла Фетислам-Кладово и, 24 априла (3 маја) отишао је последњи остатак Турске посаде са Али Риза пашом, главним заповедником свих Турских посада у Србији.

Кнез Михаило развија акцију за *склапање Балканског савеза*, у коме би Србија била главни фактор целога покрета. Са Црном Гором већ је био 1866 год. склопио савез. Са Бугарском (њеним емигрантским комитетом у Букурешту) уговорио је акцију за васпостављање Бугарске и чак њено сједињење са Србијом (8 јануара 1867). Са Грчком склопио је савез (9 септембра 1867), а и ступио у споразум са Румунијом.

Стара Србија и Македонија само је чекала његов миг.

Босна и Херцеговина била је припремна. Војводина се духовно већ отворено изјашњавала.

Погибија Кнеза Михаила у Кошутњаку (Топчидер) 29 маја 1868 год. потисла је и његове велике планове о Балканском савезу и Ослобођење Хришћана у Турској. Тиме и четничка акција мало застаје.

#### 6. — Кнез Милан:

Кнез Милан ступа на престо. У почетку управља Србијом Намесништво, које се

труди да каналише све националне покрете у корисном правцу. Чак издаје и нов Устав (29 јуна 1869 год.).

Четничка акција у Босни и Херцеговини избија: Невесињска пушка почиње јавно да пуца и да се шири по Херцеговини, па и по Новопаз. Санџаку. Прелази и у Босан. крајину, и, већ 15 и 16 августа 1875 села између Бос. Дубице и Бос. Костајнице буне се. Међу њима су: Гавро Вуковић, Васо Пелагић, Васо Видовић, Остоја Корманош и Петар Петровић-Пецција, као вођа, који скупљају чете, оружаци и у борби дају отпор Турцима, па и туку Турке код: Дубице, Огорелице, Јабланице.

Петар Мркоњић појављује се према сев. граници Босне. Он скупља чету од 200 људи (5 окт. 1875). Њему беху главни помагачи: Илија Шевић, А. Томаш Словенац и Петар Голубовић Црногорац, а број четника је растао. Води борбе са Турцима око Бужима и Крупе (5 окт. 1875).

Четничка акција у Турској развија се све више и више.

Духовни покрет у Војводини напредује.

И када је Кнез Милан као пунолетан примио управу земље (10 августа 1872 год.) јавно мњење у Србији наваљивало је све јаче да се отпочне рат са Турском.

Ратови настају:

*Србија* са Црном Гором објављује рат Турској 18 јуна 1876 год. Долазе многи доброволци: из Русије, а и из Старе Србије и Македоније, Босне и Херцеговине па и из Војводине. Рат се није завршио успешно. Бугари, Грци и Румуни нису помогли акцију Србије и Црне Горе. Србија је тражила мир, који је закључен у Цариграду (1 марта 1877).

*Русија* ако Словенска земља револтирана грозотама, које су Турци починили у Бугарској објављује рат Турској (11 априла 1877). Србија објављује рат Турској (1 децембра 1877).

Рат се успешно води — Српска војска у току од неколико недеља осваја: Ниш, Паланку, Пирот и продире до Софије, а Руска војска допире до Цариграда. Настаје интервенцијом Енглеске примирје (између Турске и Русије), а потом и мир у Сан-Стефану близу Цариграда (20 фебруара 1878).

Берлински конгрес својим уговором (1 јула 1878) признаје Србији и Црној Гори *независност* и даје им територијално проширење.

Кнез Милан добија слободну државу, чије су међе биле: на југу Копаоник и Јастребац, па све до Саве и Дунава на северу. Црна Гора излази на Јадранско море.

Склапа тајну конвенцију с Аустроугарском (16 јуна 1881). Народна Скупштина проглашује Србију за *Краљевину* (22 фебруара 1882 у Београду).

Краљ Милан води, по том, један бесциљан рат, рат који „широки народни крућови у Ср-



WWW.LINILIB.RS  
 „бији нису желели”. Србија неспремна уведена у рат буде тучена на Сливници (5., 6 и 7 новембра 1885) од Бугара.

### 7. — Краљ Александар Обреновић:

Краљ Александар Обреновић ступа као син после абдикације Краља Милана а после удара којим је збацио своје Намесништво (1 априла 1893).

Жртва је био својих неспособности. Тако и изгубио живот (29 маја 1903).

\*

Четничка акција у епохи „Слободна држава” спонтано се сама развијала. И док Србија у доба владе Милана и Александра Обреновића, беше заузета нешто собом, дотле акција без ње развија се ван граница Србије.

Стара Србија и Македонија постају поприште четничког деловања и тамо се истичу у збиљи као први покретачи и носиоци четничке акције: 1. **Спиро Црне Големцијски**, који је рођен у селу Дабнице, а служио у Прилепу у трговини. Погинуо је 22 априла 1880 год. на Козјаку у борби са једном јаком турском потером. У његовој чети било доста Врањанаца. 2. **Глигор Соколовић**, рођен је у селу Небрегову 1868 год. од оца Сокола и Велике. Убили га Арнаути на превару 29 јуна 1910 год. 3. **Мицко Крстић**, рођен 1853 год. у селу Латову у Кичевској области. Његови стари су из Пореча. Учио основну школу, а потом и самарцијски занат, који је радио и у Скопљу 1876 год. Побеглао је био у Србију и Румунију 1876 год. због зулума Џемајила Џеме, па се вратио и као четнички војвода после Брсјачке буне 1882 год. допао затвора, где је остао све до 1904 год. Погинуо 1908 год. 4. **Давче (Здравко) Трајковић**, рођен 1850 год. у Куманову. Он је стајно био на терену по Старој Србији и Македонији. 5. **Кузман Капидан**, који је саставио чету од Хришћана и борио се још око 1820 у Дебарској и Охридској области. 6. **Илија Марковић** (Иља војвода) из Малеша око 1850 год., у исто време био је и **Високи Стеван Слатински**. За тим: 7. **Лазар Тодоровски** у Костурској области око 1860 год.; 8. **Стеван Петровић** из Пореча у чијој је чети био извесно време и **Мицко Крстић**; 9. **Михајло Чабре**; 10. **Диме Ристић Шиће**; 11. **Младен Стојановић** „Чакар паша”; 12. **Черкез Илија**; 13. **Илија Делија**, 14. **Анђелко Танасовић**, 15. **Ристо Костантиновић**, који су 14 октобра 1880 год. са Мицком Крстићем организовали „Брсјачку буну” итд. итд.

Босна и Херцеговина кад је пукла „невесињска пушка” (1875) већ је била пуна „ушташа” спремних за највеће подвиге: 1. **Мићко Љубибратић** беше први на усташком терену, који је имао све конце у рукама, па чак био у вези са делегатима Ђ. Гарибалди-а. Али, буде на превару ноћу (27/28 фебруара 1875) од „неутралне” Аустроугарске заробљен и, тек после окупације (1878) послат у Србију, 2. **Петар (Пеција) Петровић**, који рођен у Босанској Крајини (Баушевић 1826) нарочито се истакао у четничкој акцији против Турака. Погинуо (5 августа 1875), 3. **Максим Баћевић**, који се одликовао у борби на Ждријелу-Гребиње (8 јануара 1876), 4. **Богдан Зимовић**, поп и гатачки војвода, играо важну улогу у устанку (1875), 5. **Голуб Ба-**

**бић**, који је био у почетку са Луком Вукаловићем у Херцеговини (1853—1858), па прешао у Босанску Крајину (1875), где је дигао устанак у Црним Поточима (17 авг. 1875) и имао под командом четовође: Ст. Јакшић, Илија Билбија поп, Фр. Бонавелентура калуђер, П. Узелац, Ђ. Каран поп, Перо Крецо, Мих. Трукула, Симо Стевановић (Чавка), Јанко Боболица, Марко Ненад, Јово Зец, Мићко Шурлан, Остоја Крманаш и други. 6. **Петар Мркоњић** (Краљ Петар I Велики Ослободилац), који се одликовао као вођа устанка, (Босанска крајина 1875 и 1876). Код њега су се храбро борили његови четници: Илија Шевић, Сава Ђуричић, Шалета Јовановић, Стева Шаркевић, Никола Ацлибрк, као и други. Њему је Мојо Хрваћанин, испоручио поруку у Јамници после скупштине (4 и 5—16/17 децембра 1875) да Беч жели, под утицајем Краља Милана, да војвода устанка буде Мирослав Хубмајер. И тако после борбе код Доброг села (24) и Двора (27), где туче Турке, Петар Мркоњић одлази у Беч (10 фебруара 1876), одакле се враћа (4 марта) преко Загреба, Петриње и Глине за Бојну и припрема око Босан. Дубице људство за борбу, коју је сјајно и извео на Ђорковачи (19/31 маја 1876). Потом (5 јула 1876) напушта Босну, 7. **Стојан Ковачевић** неписмен сељак из Срђевића (Гацко), разборит и ретко одважан диже устанак (1882) против неправде и насиља Аустроугарске, коме се многи прикључују — али, који је крваво угушен.\*

Стара Србија и Македонија имале су:

*Српска организација* почиње у ствари тек од 17 марта 1878 год. из доба када су бивши добровољци у Српској војсци, њих 74 на броју, из Скопске, Велешке, Прилепске, Поречке, и Дебарске области, поднели Српским војним властима молбу: да им се упуте 15 нижих и 2 виша официра, да им се пошаље 300 острагуша пушака и муниције и да им се допусти да се врате у своје крајеве — Стару Србију и Македонију. Дато им је 2000 пушака систем Пибоди, 300 острагуша и муниција и све то пренето у Кумановску област.

Почиње и формирање чета у Србији. Тако: 1879 год. чета Мицка Крстића формира се у Нишу уз помоћ Николе Рашића и војних власти у Врању. Потом се формира у Србији чета Спице Црне Големцијског итд.\*\*

*Бугарска организација* иде у почетку у поредо са српском. Када је пак присаједињена Источна Румелија Бугарској и Бугарска у рату 1885/85 год. тукла Србију на Сливници, та-

\*) Види: Др. Јов. Хаџи-Васиљевић: „Четничка акција Београд 1928., Др. Васо Чубриловић — „Босански устанак”, Београд 1930.

\*\* Милош С. Милојевић бив. командант добровољаца-ушташа из ратова 1876, 1877/78 год. добија у почетку 1880 год. од 65 устаничких „главара” (из свих крајева из Старе Србије и Македоније) молбу: да из ради код Српске владе, да им се изда 1000 пушака, а он да буде постављен за њиховог команданта, који би имао да пређе у Турску и да у њој дигне народ на оружје.



да је у Бугарској створен и комитет „Врховен Македонско-Одрински,” који постаје врло активан. Али, он натерује Србе, да буду опрезнији.

Грчка организација иде упоредо са српском и бугарском. Њена акција допире до Дојрана и Ђевђелије преко Кукуша и Сереза.

### III — ДРЖАВНИ РАЗВОЈ:

Државни развој почиње са доласком на српски престо Династије Карађорђевића (2 јуни 1903). Тада код свих Срба, па и код напредних Хрвата и Словенаца, оживе нада у ослободилачку улогу Србије.

#### Краљ Петар I Велики Ослободилац:

Краљ Петар I Велики Ослободилац, пун животног искуства, одрастао на тлу слободне Швајцарске, ступа на престо (полаже заклетву на Устав 12 јуна 1903). И под његовом мудрошћу владавином Србија почиње нагло да се снажи (просвета, економија, индустрија, војска).\*\*

Када је се Србија већ консолидовала унутра како треба и када је стекла углед и на страни тада и четничка акција постаје живља и још боље диригована.

Што држава није могла да сврши, из буди каквих разлога, то врше разна патриотска и национална удружења. Народна одбрана (која се тада ствара), друштво „Свети Сава”, Коло Српских Сестара, Коло Српске Браће и друга.\*

\*\* Види: Жив. Ј. Ранковић — „Краљ Петар I Велики Ослободилац”, Београд 1932.

\* 1. „Коло Српске браће”, патриотско друштво, образује се одмах по доласку на престо Краља Петра I. За председника тога друштва изабран је Голуб С. Јањић (трговац, рођен у Маврову-Гостивар, 1853), а за главног секретара Јосиф Студић (учитељ, рођен у Старој Србији), који су много учинили те је друштво било покретач да се четничка акција у крајевима под Турском покрене и развија.

Друштво ставља себи у задатак: збрињавање избеглица из Старе Србије и Македоније, који бегају отуда испред зулума под Турском, нарочито после зулума „Илинденске револуције” (20 јула 1903), коју је подигао и њим дириговао Борис Сарафов (бугар. актив. поручник, рођен у Софији) у Крушеву, центру Старе Србије, где су учествовали и Срби (војводе са са својим четама: Глигор Соколовић, Ванђел Скопљанче, Јован Долгач, Крста Ковачевић-Трговишки, Тодор Алгуњски, Тома Крстић, Цене Марковић; четовође: Копоран Чауш, Блажа Прилепски, као и већи број усташа Српске пропаганде). Српска пропаганда и Бугарске егзархисте, иначе подвојени, тада се зближише, да би ублажили тешко стање Хришћана под Турском.

2. „Народна одбрана”, национална организација, оснива се одмах по анексији Босне и Херцеговине (25-IX-1908). Њени први организатори скупиле се у дво-

Четничка акција осећа се свуда: у земљи, а и на страни. Стара Србија и Македонија пуна је витешких патриота из Србије (махом из редова војске), док кроз земље којима је владала Аустроугарска струји покрет „Младе Босне” и други.

рани Београдске општине (8-X-1908) и ту образоваше Средишни одбор (Јован Атанацковић, генерал и министар војни у пензији, рођен 24 марта 1848 у Неготину-Дунав; Д-р Милорад Гођевац, шеф санитета Београдске општине, рођен 5 марта 1860 у Ваљево; Никола Спасић, трговац, рођен 2 новембра 1838 у Београду; Лука Ђеловић, трговац, рођен 18 октобра 1854 у Придворици у Херцеговини; Љуба Ковачевић, министар, рођен 4 јануара 1848 у Петници — Ваљево; Петар Пешић, армиски генерал, тада генералшт. мајор, рођен 9 октобра 1871 у Нишу; Д-р Васа Јовановић, адвокат — Београд; Драгутин Димитријевић, генералшт. пуковник, тада кап. I кл. и други. Доцније (14-X-1908 се оснује шири Комитет (у који уђу још: Љуба Стојановић, Јаша Продановић, Милутин Степановић, Светозар Стефановић, Димитрије Ђирковић), који се подели на 3 секције.

Организација ставља себи у задатак: заштита Срба у Старој Србији и Македонији (доцније и свих Југословена ма где били). Муњевитом брзином запаљује све слојеве народа, те се одмах у Врању (1903) образује извршни технички одбор (Живојин Рафајловић, министар, тада капет. I кл. у оставци; Миле Цупара, учитељ; Милан Граовац, монопол. надз. — Врање; Тома П. Ђурђевић, претсед. суда — Врање; Сима Златичанин, професор — Врање; Панта Јовановић, кафеџија — Врање), који је доцније проширен (Мита Христић, начелник ерески у пензији — Врање; Ђорђе Антић — Цика, преде. банке и бив. народни посланик — Врање; Велимир Карић, апотекар — Врање; Стаја Стајић, бригад. генерал, тада капет. II кл. — Врање; Д-р Панта Костић, лекар — Врање; Петар Јовановић, книжар — Врање, и, други). Тада су на терену као „главу четничке акције” створили „комитет” (Михаило Ристић, конзул — Скопље; Д-р Михаило Шушкаловић, лекар — Скопље; Јован Ђирковић и Младен Поповић, национални радници — Скопље; Илија Вучетић, професор — Скопље и, други), доцније проширен (Стеван Димитријевић, прота, Драг. Обрадовић и Свет. Томић, професор — Скопље, као и други).

3. „Друштво Св. Сава”, просветно друштво, оснива се много раније (24 августа 1886). Његови оснивачи на састанку у дворани Велике школе створилише Друштвену управу (председник Светомир Николајевић, п. председник Стеван Вл. Каћански, благајник Тих. Ј. Марковић, тајници: Милозан Р. Маринковић и Никола Поповић, књижничар Ђока Миловановић; одборници: Милан Ђ. Милићевић, Панта Срећковић, Михаило Вујић, Љуба Ковачевић, Ђура Козарац, Милојко Веселиновић, Коста Шуменковић, Сретен Ј. Стојковић, Димитрије С. Јовановић, Протосинђел Фирмилијан, Коста Петровић и Пера Татић), која је се доцније мењала и допуњавала (Д-р Јован Хаџи-Васиљевић и други).

Друштво ставља себи у задатак: да шири просвету и негује национално осећање и врлине у српском народу. Под тим оквиром оно ради и на четничкој акцији. Види: „Браство”, XI, Београд 1906.



Појурили су многи у Стару Србију и Македонију, да потиштеној раји са пушком и бомбом пруже слободу. Тамо су се организовали у чете и дружине, чији број беше од 10 до 15 људи и чији старешина доби назив *војвода*, а сви његови потчињени беху војводи слепо покорни — „где он оком, тамо је морао сваки четник скоком”.

Четничка акција наилази ту сада на одличан пријем код тамошњег становништва. Оно ступа у интимну везу са четничким четама и војводама и јавља им одмах за сваки зулум и неправду учињену од стране Турака.

Четничка акција у пуноме је дејству. Рад четника, поред *чувања, подизања и ширења народне свести и српске мисли* у крајевима под Турском, као и поред заштите српског живота од зулума и терора Турака, имала је још и овај задатак: извиђање ради сазнања о снази непријатеља и о земљишту по коме су се доцније имали да срећу ослободилачке српске борбене јединице.

*Комитске чете* почињу на терену да дејствују. И прва комитска чета, организована у Београду (23 марта 1904), беше скоро од све самих Јужно-Србијанаца, који су за свога вођу били сами изабрали *Анђелка Алексића* (рођеног у Поречу а у Београду држао кафаницу) бројала је 25 четника (Мицко Кузмановић из Мидинца; Милан Дундаревић из Прилепа; Милутин Стојковић из Јагодине; Стеван Шутовић из Куча; Коце Аризановић из Пореча; Јован Радосављевић из Мал. Колашина; Тома Васиљевић из Драгачева; Спира Пеливан из Тетова; Ђорђе Јанковић и Спаса Ђорђевић из Врање; Прока Стојановић и Стојан Новаковић из Пореча; Биљан Чокковић и Груја Стевановић из Гостивара; Михаило Косић из Ваљева; Ђоше Коцевић из Маргара-Прилеп; Коста Михаиловић, Марко Вељковић и Ђорђе Цветковић из Лешка; Манојло Атанасијевић Бего из Јеловца и још 4 чија се имена не могу да пронађу). Они су у највећој тајности испослати возом из Београда за Врање. Ту их је сачекао извршни одбор и на граници код цркве Св. Илије, у близини Врање, пребацио у Турску.

Та прва комитска чета, при прелазу у Турску, требала је да буде прихваћена од путовође, кога је имао да спреми Ташко Петровић, прота из Куманова (27 јануара 1905 убијен од Бугара у цркви у Куманову). Али, путовођа не стигне. Турци пак примете ову чету код *Шуље Стене* (близу Пчиње, 9 маја 1904) нападну је с војском и сва комитска чета изгине.

Четничка акција тиме не малакше. Напротив ова погибија даје још више полета приватној иницијативи.

Комитске чете ничу једна за другом по Старој Србији и Македонији и почињу да се истичу.

## 1 Војводе:

Јован Довезенски, Јован Бабунски, Коста Миловановић (Пећанац), Војин Поговић-војвода Вук, Војислав Танкосић, Светозар-Тоза Ранковић, Павле Младеновић-Чика, Трајко Митровић (Копоран Чауш), Јован Долгач, Зафир Тренчевић, Алим Достан и Алим Алија (оба Арнаути, али Србији одани), Стојан Корупче, Крста Ковачевић, Тренко Рујановић, Спаса Гарда, Риста Цветковић, — Сушачки, Ђорђе Цветковић из Лабуништа.

Јанићије Мићић, Саватије Милошевић, Аксентије Рујанац-Бацета, Борко Паштровић, Павле Јачић и Петко Илић, Душан — Рада Радивојевић, Драгољуб Николић, Риста Стефановић-Старачки, Јован Пешић, Ђорђе Скопљанче, Арса Станковић, Владимир Ковачевић, Јован Грковић-Гапон, Ванђел Скопљанче, Илија Трифуновић, Александар (Аца) Благојевић, Драгиша Ковачевић, Душан Димитријевић-Дуле, Стеван Тела, Тодор Крстић-Алгуњски.

Брана Јовановић, Милан Васић, Павле Видојевић, Павле Блажарић, Алекса Коминић-Херцеговац, Стеван Рајковић, Панта Радосављевић, Величко Доморовски, Риста Максимовић-Гиљанче, Вукајло Божовић прота кнез Колашина, Миливоје Динић.

Таса Донић-Смедеревац, Милутин Бабовић из Васојевића, Петар Митрозић, Илија Јовановић-Пчињски, Милутин Ивановић, Василије Трбић, Дејан-Драгомир Ј. Јекић, Мара Кучковка, Лазар К. Кујунџић, Богдан Хајнц, Радоје Пантић, Милорад Павићевић, Милосав Јелић, Душан Јездић, као и други.

## 2. Четници:

Драгомир Протић, Јован Пртеја свештеник (рођен 1874 у Дренку, срез жеглиговски), Сибин Жегљански, Петар Тодоровић (Дивостин), Ананије Домановић (Грбице), Ђорђе Миловановић (Јунковац), Вел. Миловановић и Синиша Петровић (Топола), Петроније Ђорђевић (Врбица), Свет. Тирић, Добр. Јанковић и Тих. Ђорђевић (Влакча), Љуб. Новаковић (Крагујевац), Стеван Симић (Маслошево), Јак. Марјановић (Доња Шаторња), Јован Наумовић (Београд),

Богдан Раденковић, Душан Секулић, Драгомир Васиљевић, Милош Свиляр, Доксим Михаиловић-Галичник, Жика Миловановић, Д-р Милан Гавриловић, Драг. Стојадиновић, Радуле Косовац-Лиљанац, Омиљ Глишић, Мустафа Голубић, Војислав Оташевић-Шумади-нац (активни официр, погинуо на Горничеву 15 августа 1916 год.), Јосиф Цвијовић (митрополит), Живана Терзић, Милунка Савић, Х. Ребац, Софија Јовановић,

Петар Кларић-Босанац (резервни поручник, погинуо на Црвеном Камениу 15 новембра 1916), Божидар Милачић и Јелисије Дамњановић (резервни потпоручник, Херцеговац, погинуо у Добруци), Влада Воскар, Душан Путниковић, Риста Дуждевић-Тохол (резервни потпоручник, Херцеговац, погинуо у Добруци), Душан Димитријевић активни коњички поручник, Јован Цакић учитељ, Данило Цакић учитељ, Ђока Јовановић свештеник, Добрица Јанковић поштан. чиновник, резервни капет. II кл. погинуо на Сивој Стени-Кајмакчалан 19 септембра 1916), Миливоје Николајевић (активни мајор); Фрања Малвић, активни официр; Мирко Поповић, (погинуо 1916);



Недељко Ковачевић; Драгољуб Цилић-Стриц; Петроније Ђорђевић; Драгутин Јовановић-Луне; Димитрије Зечевић-Зека; Душан-Илић-Шумадинац; Бојко Краљевић; Крста Спасић; Милутин Петковић; Илија Кларић; Велимир Прелић; Василије Васић; Светолик Костић-Толе; Димитрије Премовић; Милан Ковинић; Милан Ђокић; Емило Милутиновић; Љуба Јанковић; Милорад Пећанац; Давид Димитријевић; Јован Михаиловић; Коста Поповић, Драгољуб Црвенић, Св. Милутиновић, Мил. Милисављевић, као и доста других.\*)

Комитске борбе настају. Такве борбе, у којима сваки борац-четник „у своје јеткоме срцу имађаше само једну жељу: да пружи блистав пример своје роду, како се живи и како се гине за Отаџбину, Краља и Слободу...”

Кличући „Слобода Роду” четници су јурили из борбе у борбу:

#### 1. Шупљи Камен:

Шупљи Камен (Шупља Стена 9 маја прва комитска чета, за чију је погибију дознао Жив. Рафајловић у Београду из телеграма, који му је упутио Миле Цупара из Врање: „*Ваџон вина који си послао са 24 бурета, пролао. Појуцали обручи и све се вино просуло*” била је повод, те су појуриле многе чете да пређу границу.

#### 2. Кокошиње:

Кокошиње (6 августа 1904), где је на Пчињи Атанас Бабота бугарски војвода убио 45 људи, који су се јавно истицали за Србе, привукло је, те су ступиле у дество чете: *Вељка Мандарчевића* (баштован из скопског поља) за Скопску Црну Гору, *Глиџора Соколовића* упућена за Прилеп, *Риста Цветковић-Сушачки* одређен је за Пореч, *Ђорђе Цветковић* из Лабуништа (кафеџија) са *Василијем* Трбићем кренуо је за Дримкол (Охрид).

Тежак је рад био српских комитских војвода и чета. Имали су да воде две борбе — са Турцима и са шовинистима Бугарима.

Појављивале су се нове војводе и нове чете: *Јован Стојковић-Бабунски*, *Крста Ковачевић-Трџовишки* (био у чети Вељка Мандарчевића, који је прешао Бугарима), *Влада Ковачевић*, *Коста Миловановић-Пећанац* (постаје војвода 10 новембра 1904 год. у 24 години живота), *Ванђел Скопљанче*, *Јован Грковић-Гапон*, *Павле Младеновић*. Тада иду у комите: *Јован Наумовић*, (*Иван Осоговски*), *Душан Секулић*, *Милош Свилар* (Личанин, студент права у Бечу).

#### 3. Табановци:

Табановци (14 марта 1905), где чета војводе Владе Ковачевића води крваву бор-

бу са турском војском и где гину *Драгомир Протић* (поручник из Крагујевца) и *Драгомир Васиљевић* (поручник из Ваљева), а и *Весел Веселиновић*, *Сава Јовановић*, *Трајко Ђорђевић-Косовац*, *Радош Радуловић*, *Сава Стефановић*, *Давид Пчињанин*, *Трајче* и *Стојан Кумановци* и *Никола Јабланичанин*, све активни подофицири из Српске војске. Ту је рањен и сам војвода *Влада Ковачевић*.

#### 4. Челопек:

Челопек (16 априла 1905), где је вођена крвава борба између турске војске и српских чета (војвода — *Јанићије Мићић*, *Саватије Милошевић*, *Лазар Кујунџић*, *Аксентије Рујанац-Баџета*, *Борко Паштровић*, *Павле Јачински*, *Ђорђе Скопљанче*) у чијој је чети био Војин Поповић-Вук и Доксим Михаиловић-Крушевљанин, Петар Тодоровић-Дивостин код Крагујевца, Душан Јездић и Воја Танкосић — активни официри и Д-р Милан Гавриловић.

Врховни вођа свих српских чета војвода Саватије Милошевић, у суботу у очи Ускрса, пошто су чете биле уморне полегале, изашао је после ручка на брдо више села Никумана, одакле је посматрао Куманово и приметио да из њега наступа велика турска војска. Чете су се упустиле у борбу и то на Челопеку, где се нарочито истакао *Ђорђе Скопљанче* и *Војин Поповић-Вук*, а ту су погинули: Петар Тодоровић-Дивостинац, *Радуле Косовац-Липјанац*, а и други.

#### 5. Китка:

Китка (30 априла 1905), где су на подножју Козјака четници под командом Анђелка Четирца били опкољени од Турака и решили да се живи не предају. Њих је све имао да убије *Петко Илић* (најмлађи од њих, доцнији војвода). Он то и учини, али када је себи као последњем скресао у груди 2 метка остане жив. Побегне преко Пчиње.

#### 6. Петраљица:

Петраљица (31 маја 1905), када је под притиском представника реформаторских сила у Турској и под личној командом реформатора турска војска посела сва истакнута места у казама (срезовима): кумановском, кривоаланачком и кратовском, тада су се налазили на терену више наших војвода са својим четама.

*Ђорђе Скопљанче* (код кога су у чети Брана Јовановић — активни поручник из Шапца и Богдан Хајнц — активни поручник из Београда) налазио се у кривоаланачком срозу. Он је чету поделио на 3 дела ради лакшег смештаја и снабдевања и то: он са једним делом у селу Ранковцу, један део узме Брана Јовановић и смести се у селу Петраљици, док један део под командом Богдана Хајнца смести се на 6 км. од села Петраљице.

Брана Јовановић, примећен од Турака, буде први нападнут у 13 ч. Он прими борбу и из две куће одакле се бранио, нанео је много губитака турској војсци.

\*) Види: К. Пећанац — „Четничка акција”, Београд 1933., Др. Јов. Хаџи-Васиљевић — „Четничка акција” Београд 1928, Ст. Краков — „Пламен четништва”, Београд 1930; Ил. Ж. Трифуновић и „Трновитим стазама”, Београд 1933.





www.u Богдан Хајнц, када је видео ту борбу, појури са својим четницима у помоћ, нанесе Турцима много губитака али у очајној борби погине и он и сви његови четници. Брана Јовановић са својим четницима још се храбро држи, али када им нестане муниције и када су Турци запалили куће из којих су се борили, он и заостали четници поубијали су се, да не би пали у ропство (Радивоје Илић инжењер. наредник није се убио, већ пројури кроз ватру и спасе се; погинуо 1914 у Мачви као официр).

Борђе Скопљанче појача чету са ново формираним четницима, нападне на Турке и нанесе им доста губитака. Тада погину још и ови четници: Петар Поп-Ташковић, Новица Леовац, Харалампције Илић, Радош Васиљевић, Михаило Јовановић, Трајко Стојановић, Јосиф Аксентијевић, Радош Јовановић, Штерије Ристић, Стојко Радобушки, Груја Јовић, Борђе Кумановче, као и други чија се имена не знају.

#### 7. Гугљин:

Гугљин (29, 30 и 31 августа 1905), када се Борђе Скопљанче, по повратку из Србије где је формирао нову чету од 30 четника (најбољих подофицира српске војске), сусреће са турском војском 29 августа 1905 год. на вису Гугљину.

Турци првога дана нису могли ништа да учине, али другог и трећег дана, због оскудице у муницији, четници буду принуђени да се сами поубијају, да не падну живи у руке Турака. Тада погину четници: Михаило Т. Ивковић, Петар Маричић — Момчиловић из Коренице-Хрватска, Тодор Стојковић, Живота Младеновић, Стојан Кристић, Милутин М. Стојановић, Станиша Станковић, Атанасије Борђевић и Костандин Ј. Анђелић.

#### 8. Велика Хоча:

Велика Хоча (20 новембра 1905), где су Лазар Кујунџић, Саватије Милошевић и Жика Миловановић (чувене војводе), који су се после борбе на Челопеку (16 априла 1905), били вратили у Србију, где формирали нове чете па поново пребацили преко Куршумлије код карауле Сребренице и после дужег путовања стигну у Велику Хочу. Ту се повере једном Арнаућину али их он изда.

Турска их војска нападне. Запади кућу у којој су били и позове их на предају. Све три војводе јуначки погину, а погине и четник Коста Косовац-Црни Коста и још 3 чија се имена не знају.

#### 9. Челопек:

Челопек (27 марта 1906), где је била чета војвода, Василија Трбића (ново формирана у Београду), у почетку сукобила се са турском војском у селима Четирце и Никуљану — близу Челопека.

Турска војска успе да одвоји чету на 2 дела — Василије Трбић са мањим делом и Риста Ј. Поповић — Беранац (актив. пешад. наредник) са већим делом одупре се бројно надмоћнијој турској војсци. Ту изгину: Риста Ј. Поповић — Беранац и четници: Љуба Ђ. Ата-

нацковић, Тодор Гвозденовић, Риста Цветковић, Илија Борђевић, Борђе и Илија браћа Недељковић, Вељко Вукаловић, Јордан Тэмчевић, Сокол Колевић, Војислав Пантовић, Коста Трајковић, Василије Белашевић, Исидор Славевић, Станко Стојковић, Илија Ђуричић, Станко Кузмановић, Илија Борђевић, Петар Церовић, Илија Наумовић и Јордан Кумановац.

#### 10. Баиловац:

Баиловац (16 јула 1906), када су формиране упућене из Србије још 6 нових чета (150 четника), те са људством из Старе Србије распоређене на војводе (Глигор Соколовић, Јован Бабунски, Стеван Ђела, Тома Трстић) и четовође (Тренко Барјактаровић, Темелко Рујанац и Јован Долгач), којима је био придат и Драгиша Стојадиновић (студент Универзитета у Београду, ради везе са Главним одбором у Београду). Коста Пећанац са четом у то време био је на левој обали Вардара.

Када су чете према утврђеноме плану прешле границу ноћу 14 јула стигле су у Козјак неопажене. Ту их је сачекао Коста Пећанац и оне ноћу 15/16 јула спусти се низ косу села Баиловца (пут Крива Паланка—Куманово) и стуривши на предстражу чету Јована Бабунског са Јованом Довезенским, док остале чете задржи иза као резерву. Турска војска приметивши ову предстражну чету, нападне је 16 јула у 5 ч. Развије се јака борба, у којој нису учествовале због несугласице све чете, али у којој су јуначки погинули: Илија Тетовац, Милорад Караџић-Крагујевчанин, Аврам Кумановац, Белош Аџић, а рањени: Влајко Кокањац, Илија Јовановић, Живојин Влајковић, Александар Златевић, Драгиша Стојадиновић, Борђе Мариновић и Лазар Ерчић.

#### 11. Гиљански Пасјани:

Гиљански Пасјани (5 и 6 јула 1907), када је се успело те су пребачене преко границе чете (војвода Душана-Рада Радивојевић и Драгољуба Николића, пешад. капетана II кл.) са циљем да продру на десну обалу Вардара. Чете успу да дођу до Пасјана, ту их затекне дач, где буду примећене и нападнуте. Развије се јака борба између њих и турске војске. Војводе и сви четници (сем једнога, кога спасе један Арнаућин) ту изгину.

#### 12. Шумата Трница:

Шумата Трница (21 марта 1912), где се Омиљ Глишић у чети војводе Петка Илића сукобио са турском војском. Борба је била огорчена, где гину Петко Илић и Омиљ Глишић.

Четничка акција у епохи „Државни развој“ пред балканске ратове даје на знање Европи, да је „Болеснику на Босфору“ дошао крај. Младотурски преврат у европској Турској (1908) покушава да заведе сношљивије стање код хришћанског становништва у Старој Србији и Македонији.

(Нставиће се)

Жив. Ј. Ранковић





# НАЦИОНАЛНА УЛОГА ГРАДОВА

## Градска Америка

Први део овог чланка, који претставља увод једног великог извештаја поднетог претседнику С.А.Д. г. Рузвелту од стране америчког Урбанистичког комитета, објављен је у бр. 12 од 1938 год. на стр. 973, а други део у бр. 3 од 1939 год. на стр. 126.

### III

#### ПОРОДИЦЕ У ГРАДУ

Слаб проценат рађања и опадање града, показује да град не фаворизује породични начин живота на који је наша цивилизација била навикнута. Можда је контрола рађања шира и ефикаснија у граду него у сеоским крајевима. У граду се показује тенденција за што познијим браком, јер он повлачи за собом тешке економске обавезе. Физички услови живота у врло насељеним крајевима нису повољни за здрав породични живот и за васпитање деце. Зато се и сматра становање на периферијама града као најбоље средство да се уживају његове благодети, а да се избегну извесне његове незгоде. Несигурност од које трпе широки слојеви становништва у нестабилном индустријском друштву, распадање живота у заједници, опадање друштвене солидарности и осећање личне одговорности, јесу чиниоци који са многим другима, између осталих еманципација жене и можда биолошке промене људске врсте, као последица урбанизације, сматрани су да могу да објасне разлике које постоје између сеоске и варошке породице.

У сваком случају, чињеница је да је у вароши селибат распрострањенији и да су породице малобројније и много чешће без деце него на селу. Услови живота и рада који преовлађују у великим градовима изгледа да неповољно утичу на склапање бракова и оснивање фамилија и да фаворизују разводе бракова. Мајке су често принуђене да зарађују ван кућног огњишта и породица, као брачна заједница, сведена је на најближе рођаке и не претставља више велику групу која је карактеристична за села. Уобичајене домаћинске дужности, као шивење, прање и кување све чешће се преносе на трговачке фирме и не претстављају више радиност која је обавезно везана за породични живот. Док различити чланови породице теже да се одвоје, живећи сва-

ки својим сопственим животом у погледу за-послења, религије, васпитања, политике и разоноде, — странци, а специјално самци упадају у брак, нарочито у индустријским центрима и наносе штете јединству фамилије. Насеобине у близини града у овом погледу имају више сличности са сеоским територијама и разлике између крајева и градова различитих типова и величина врло су значајне.

#### ЈАВНА ХИГИЈЕНА

Мада су изгледи за живот повољнији за сеоског становника него за варошанина, значајно је да је од 1929 године проценат дечијег морталитета у градовима нижи него што је на селу. Ефикасност контроле градске хигијене доказана је такође процентом морталитета, који је слабији у градовима у погледу грипа, богиња, маларије и дезинтерије. С друге стране у градовима су већи проценти (у погледу венеричних болести, туберкулозе, епидемских болести, алкохолизма, тровања опојним дрогама, опште парализе, лудила, срчаних болести и рака. Разлике у процентима морталитета у граду и вароши ипак су мање од оних које се сретају у самим градовима.

Велики градови боље су снабдени лекарима, зубним лекарима, болничаркама и медицинским сретствима уопште, него мања насеља и села. Градске самоуправе троше од прилике два пута више по становнику за службу јавне хигијене него што то чине сеоске општине. Приватне санитарске организације по градовима стављају на расположење публице болничарке, саветовалишта и друге превентивне службе, које се не налазе често у сеоским општинама.

До времена последње кризе ипак је постојао један број сеоских хигијенских служби који је имао и свој квалификовани персонал. То претставља проширење на сеоске крајеве службе јавне хигијене, која је у извесним случајевима по ефикасности равна градским организацијама, ма да треба признати да су њени службеници мршаво награђени и да немају пристојан статут. Узевши све скупа, особље самоуправних санитарских служби сеоских није на висини, нарочито у службама материнства, заштите деце и претшколске хигијенске заштите. Услед богатства свога ста-



новништва и својих техничких и материјалних средстава, релативно обилнијих, градови су у могућности да ставе на расположење своје становништву медицинске службе потпуније и боље специјализоване него сеоске заједнице.

Према томе, мада су ове благодети, које произилазе из овакве ситуације у граду приступачне само ограниченим слојевима градског становништва, остављајући на страну интервенцију јавних власти и добротворних организација, те су благодети потпуно неприступачне оним становницима који станују на селу, сем ако су у стању да дођу у град и да интервенције које траже плате. Према садашњем стању расподеле добара, велика већина становништва, како градског тако и сеоског, неспособна је да сама поднесе финансиске трошкове који настају услед болести.

Поред тога услови под којима су становници града, специјално они са slabим приходима, принуђени да живе, врло су подесни за распрострањавање болести, како по томе што ти услови припремају јединке за обољење, тако и по томе што они умножавају факторе који повлаче за собом обољења. Постоји код градског становништва — ма да у мањој мери него код сеоског — потпуно непознавање основних принципа хигијене и када се то дода њиховој немогућности да плате лекарску негу, то претставља веома јасну опасност за здравље модерног града. Ипак показују се извесне тенденције за реорганизацијом медицинских служби, на тај начин што би се олакшали финансиски издаци приликом обољења и што би се лекарске услуге учиниле приступачнијима.

## СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Услед тога што је породица престала да обавља своје првобитне функције и што основна јединица друштвена исчезава све више у градовима, постоји све већа тенденција да се терети социјалних незгода пренесу са фамилије на општине и државу. Мада се не може оцртати тачна паралела, ипак постоји тесна веза између урбанизације и хитне потребе за организацијом социјалне заштите, како јавне тако и приватне.

Слично традицијама старог Света, помоћ сиротињи постала је дужност општине у колонијама Нове Енглеске. У другим крајевима земље грофовства су постала административна јединица сем у крајевима где су колонисти, дошли из Нове Енглеске завели систем општине. Државе су скоро од почетка вршиле социјалне функције, али тек од данашњег столећа постоје програми, утврђени и веома опширни. У 1932 години трећина држава имале су модерне социјалне службе; од тада постоји тежња да се оствари боља сарадња и већа централизација социјалне делатности.

У последње време федерална влада била је оставила бригу помагања сиротиње потпуно владама појединих држава и самоуправама. Од 1932 године, први пут у америчкој историји, градови могу да добијају субвенције и зајмове директно од савезне владе.

Од 1880 године постоји стално опадање односа оних који се примају у болнице и броја становништва и брз развој установа за умноболеле и следе, као и помоћи која се указује на дому. Приватна иницијатива за помоћ сиротињи развила је своје поље делатности, показујући нарочито своје старање у случајевима изузетне беде.

У погледу заштите детета најзначајнија чињеница последњег полустолећа јесте издвајање деце која су била по азилима у нарочите дечје домове и пансионате. У исто време кад је била призната потреба заштите детета од стране друштвене заједнице, била је призната и потреба завођења судова за малолетнике.

Постоје и друге категорије корисника добротворних јавних служби, као што су старци и слепи. Помоћ старцима постаје све важнији део старања јавне помоћи. Практикује се врло широко и оштета радницима у виду осигурања у случају несрећних случајева, а у извесним државама у случају професионалних обољења. Осигурање у случају незапослености није још опробано у овој земљи до пре кратког времена, изузев добровољних уговорних одредби.

Државне установе за социјалну помоћ биле су употпуњене многобројним приватним установама, специјално у градовима и често се дешава да прве дају субвенције другима. Већина филантропских установа организоване су на самоуправној основи. Савети и савези социјалне помоћи примили су на себе управу и финансирање и контролу приватних добротворних друштава. Ови савети чији је број у 1922 години био 49, са буџетом мањим од 24 милиона долара имали су у 1933 години буџет већи од 77 милиона долара, а њихов број био је 397. Ови савети нарочито су распрострањени у варошима са више од 100 хиљада становника. Приходи добротворних друштава били су опали за време кризе и износ по глави становника био је у 1935 мањи него у 1932. Државни намети у облику социјалног приреза варирају знатно према крају и важности града. Процент укупног прихода, са значајним добровољним прилозима у толико је већи у колико се пространство града повећава. Неспособност приватних добротворних организација да одговоре проблемима хроничне незапослености у великом броју учинио је интервенцију јавних социјалних служби неопходном у овој области.

Самоуправна акција у области јавне помоћи почиње да садржи превентивне и конструктивне мере. Трошкови социјалне помоћи учтвростручили су се по глави становника



у градовима са више од 100 хиљада становника од 1928 до 1933 године, што показује тешкоће које су имале самоуправне власти, и које убирају општи порез на непокретности, да одговоре потребама у ситуацији створеној недавном кризом.

Помоћ незапосленима бацила је у засенак све друге проблеме социјалне помоћи, нарочито у градовима. Процент градског становништва које је примало помоћ износио је у октобру 1933 године више него што је број сеоског становништва свих осталих крајева, изузев Средњег Атлантика и југо-источног центра, где је проценат сеоског становништва већи.

Процент становништва које је примало помоћ расте са величином града, изузев градове од милион и више становника, где је проценат био мањи него у ма коме граду са више од 25 хиљада становника. Ипак, петина од целокупног терета за помоћ незапосленима пала је једино на 10 највећих градова. Између 1933 и 1935 године три петине, од прилике, укупног броја становништва које је примало помоћ, припадало је граду, што превазилази однос који постоји између градског становништва и укупног становништва. Трошкови по глави становника били су у 1934 години скоро два пута већи у државама које су јако урбанизоване, него у осталима.

Износ помоћи већи је у градским насељима, било да се има у виду просечна помоћ по породици, било да се посматра издатак по глави становника. Постоје ипак велике разлике између разних крајева земље, и југ даје много мање помоћи, док градски центри и југо-исток много веће. Број помаганог становништва садржи један несразмерно велики број неквалификованих радника. У 1935 години помоћи који су издаване у градским насељима долазе готово искључиво од јавних фондова, док су у 1929 скоро три четвртине издатака долазиле од разреза.

Заштита матере, издржавање обданишта, установљивање дечјих домова, смањење радног времена за децу, помоћ старцима, помоћ малоумнима, слепима, глувима, неизлечиво сакатима, бескућницима и законска заштита јесу остале тачке програма модерне социјалне службе о којима се данас старају на најразличитије начине градови и државе.

Стабилност јединке и социјална организација уопште ометана је мешавином становништва и навика које се наилазе у градовима. Немирно становништво, састављено од различитих елемената не може да има дух колективне одговорности и не стара се много о потребама добротворне делатности.

Према томе, његово поверење мора се више везати за званичне установе које су организоване и старају се о социјалној служби. Велики број проблема о којима морају да се старају градске социјалне службе настаје од

нереди који стварају људи са села и иностраних земаља, који долазе под удар тешкоћа градског живота.

## ЈАВНА БЕЗБЕДНОСТ

У току свога развоја градови су стекли репутацију средишта злочина, огрешења о законе и корупције, али како су податци који се односе на злочине и на преступе у Сједињеним Државама очигледно непотпуни и нетачни, немогуће је направити упоређење у томе погледу између градског и сеоског света. Постојеће информације указују да је злочин чешћи, сразмерно становништву, у градским центрима него у сеоским крајевима. То је специјално случај за мале деликте који су резултат све већег броја закона који се односе на градски живот, који је прецизно њима регулисан.

Статистике морталитета показују да од 1910 проценат убистава у градским насељима прелази скоро увек за једну трећину најмање, а често и за две трећине, проценат у сеоским крајевима. У 1923, јединој години за коју се имају податци, градски центри дали су три пута више затвореника казним федералним и државним заводима, сразмерно своје становништву, него сеоске територије. Поред тога што проценат градског криминалитета превазилази онај на селу, он је повећан још и чињеницом већег броја извесних врста злочина у градовима. Напад на својину, као крађа, отмица и превара заузимају много веће место у градском криминалитету него у сеоском. Али с друге стране иако је број убистава чешћи у градовима него на селу, он заузима пропорционално много видније место у сеоском криминалитету него у градском. У погледу силовања, не само да је однос с погледом на друге злочине већи у селу, већ је број случајева, сразмерно становништву, готово једнак на селу и у граду.

Процент криминалитета варира не само између извесних делова једног истог града, већ и између делова једне исте зоне, и између различитих категорија градова и покрајина. У великим градовима криминалитет је јачи у зонама телесно и друштвено деградираним, у центру града, и тежи ка опадању у колико се удаљава од центра. Велики број деликата почињених у периферским крајевима дело су лица која станују у центру. Процент криминалитета у једном великом граду има утицаја на оближње градове и он се смањује уколико се удаљавамо од великог града.

Највећи проценат градског криминалитета је у крајевима југа и далеког запада, док је најнижи у крајевима северо-истока.

Поред положаја града, његова величина је такође чинилац који има највише утицаја на проценат градског криминалитета. Има много више случајева лаких иступа, као што

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



WWW.UNIBELGRADE.BY



су пијанство и непокорвање властима у великим градовима. У погледу тешких деликата, изузев силовања, проценат расте уопште са величином града, све док се не дође до градова од 500 хиљада становника. Градови од 250 до 500 хиљада становника имају у Сједињеним Државама највећи проценат тешких злочина, као што су убиство, обијање, крађа и превара, али је зато осетно мањи проценат злочина свих врста у градовима са више од пола милиона становника, сем што се тиче пљачке. Али нису само велики градови у којима се налази на велики број злочина. Многи мали градови, нарочито на југу спадају у градове са највећим бројем злочина. Обијање банака је обрнуто пропорционално величини града, и три четвртине од прилике ових крађа дешавају се у градовима са мање од 10 хиљада становника.

У Сједињеним Државама готово су потпуно непознати нереди и други облици јавног нарушавања реда, изузев линча, који је нека врста јавног нереди својственог сеоским насељима и малим градовима. У току 54 последње године 4662 лица, од којих 1292 белаца и 3370 црнаца, убијена су од стране становништва. Постоји стално и знатно смањивање годишњег просечног броја линчованих лица: док је пре једне генерације тај број износио 187, спао је сада на 16. У томе погледу веома је ефикасна заштита полиције, што је и утицало на опадање броја линчева, и органи који су позвани да пазе на поштовање закона спречили су скоро три пута више покушаја линча у годинама 1930 до 1934 него што износи број извршеног линча. Пошто број линчовања, сразмерно становништву, опада у колико је број становништва у грофовији већи, може се рећи да је примена линча све мања са развојем урбанизације и уколико издвојени и заостали крајеви улазе у сферу градског утицаја.

Да би се спречиле опасности којима су изложени људи и својина, установљена је савршена полициска организација. У Сједињеним Државама око 300 хиљада лица запослени су у општинској, грофовијској, савезној и приватној полицији. Сложеност модерног живота, нарочито на градским територијама, наметнула је полицији велики број и других дужности сем спречавања злочина. Побољшања која су учињена у наоружању градске полиције, омогућена напретком модерне технике, олакшала су напоре органа, који имају за дужност да пазе на поштовање закона, да се прилагоде својим новим дужностима. Улога полиције је много тежа у вароши него на селу, не само зато што је број деликата већи, већ и зато што постоји велики број прописа који се морају поштовати и што је много теже пронаћи учиниоца једног преступа на територији са густо насељеним становништвом.

Скоро је излишно напоменути да велики градови у којима је полиција многобројнија, сразмерно становништву, имају пропорционално мање деликата. С друге стране, мада мале вароши троше мање за своју полицију, оне имају, уопште узевши, мање деликата него велике. Градови на северу, специјално они у Новој Енглеској троше више на полицију, него у овим последњим. Ипак, како спречавање сузбијања криминалитета зависи поред акције полиције и од учешћа многобројних других елемената, немогуће је извући дефинитивне закључке из ових чињеница.

Од како је створена могућност за врло брзо кретање злочинаца, злочин је постао проблем који интересује све већу територију: град, градску околину, државу и нацију. Потребно да се централизује акција, која треба да прибави поштовање закона, донела је са собом, у извесним случајевима, спајање полициских снага у јединице градске, окружне и државне. У извесној мери остварена је чак и контрола федералне владе.

Од почетка овога столећа развила се у Сједињеним Државама у погледу преступа и злочина једна акција, која тежи све више за усвајањем научних метода. Мисија полиције, Министарства унутрашњих послова и судова подразумева једну социјалну акцију. У напредним градовима психијатријска служба сматра се већ као орган неопходан апаратом судском. Установљење судова за малолетнике учинило је да се данас више обраћа пажњу спречавању преступа и његовом социјалном третирању, него простом истраживању и кажњавању злочина.

## НЕСРЕЋНИ СЛУЧАЈЕВИ УСЛЕД ПОЖАРА И САОБРАЋАЈА

Исто онако као и код злочина и иступа, ни податци са којима се располаже у погледу пожара и саобраћајних несрећа не допуштају да се направи тачно упоређење између града и села и између градова различите величине и категорије. Мада велики пожари који избијају сваки час у градовима привлаче на један драматичан начин пажњу у погледу људских живота и материјалне штете, више од 60% губитака које ватра проузрокује националној имовини претрпљени су у сеоским крајевима и штета од пожара просечно по становнику не износи у градовима ни половину од оне коју су претрпеле сеоске заједнице. У колико је варош већа, мање износи штета услед пожара по једном становнику. У погледу материјалне штете питање пожара има чисто сеоски карактер, мада су губитци у људским животима услед пожара много већи у градским заједницама и износи 70% од укупног броја који је за целу земљу у години 1933 био 3500. Напредак који је учињен у погледу зидања зграда, као и мере које су предузете

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



да се пожари спрече и сузбијају, сматра се да су у стању да великим делом отклоне опасности пожара у јако изграђеним градским центрима са густим становништвом.

Огроман развој аутомобилског саобраћаја у Сједињеним Државама праћен је био одговарајућим повећањем смртних случајева и повреда. Ипак, у току 12 последњих година смртни аутомобилски несрећни случајеви били су далеко многобројнији у сеоским крајевима него у градским. Од 1924 до 1935 повећање код првих изнело је 150%, а код других само 27%. У току ових последњих година проценат се смањило у вароши, док је наставио да расте на селу. Треба нагласити да су смртни случајеви чија су жртва били пешаци многобројнији у градовима него на селу, мада изгледа да постоји опадање у томе погледу у градовима, а повећање у сеоским крајевима. Највише се повећао број аутомобилских несрећних случајева у малим градовима, а најслабије повећање било је у градовима са више од пола милиона становника. Да би излечили ово стање многи градови су прибегли мерама сигурности као: статистика несрећних случајева, регулисање саобраћаја, прописи модерног саобраћаја, анкете у погледу несрећних случајева, системи сигнализације, уклањање укрштања на нивоу, прегледи аутомобила, дозволе за вођњу, обавезно осигурање, проширење и прилагођавање улица и васпитавање грађанства. Велика разлика у броју аутомобилских несрећних случајева између градова који су посветили своју пажњу овим проблемима и оних који су остали пасивни, показује довољно да се несрећни случајеви саобраћајни могу ефикасно свести на најмању меру.

### ЗАНИМАЊА

Уопште узевши, број одраслих грађана који примају плату већи је од сељака који зарађују. Исти је случај и са женама, али је обрнуто што се тиче деце. Може се констатовати да су то карактеристике модерног савременог града, јер је та чињеница све тачнија у колико је град већи.

Између градова и села, и између великих и малих градова постоји разлика у погледу врсте занимања становника. Радници са белом крагном, тј. они који су запослени у трговини или врше послове по канцеларијама или по разним другим професијама, пропорционално су многобројнији у великим градовима ако се узме 12 следећих професија: писци и новинари, уметници, архитекти, глумци, музичари, адвокати, зубари, свештеници, болничарке, професори и лекари; констатује се да је само за професоре и свештенике сразмера мања у великим градовима него у малим. Већина градских радника, нарочито оних који раде по бироима или припадају слободним про-

фесијама, трговини, саобраћају и транспорту, стари су од 18 до 39 година. Време активности једне особе много је краће у граду него на селу.

### ПРИХОДИ

Приходи грађанина просечно су већи него сеоског становника и у сеоским крајевима ретко се налази на велике приходе какве имају извесни ограничени слојеви градског становништва. Високи приходи који долазе од сеоских предузећа иду готово увек у цеве становника града. У колико је варош већа, у толико је приход по становнику већи, а у колико је варош више индустријализована у толико је приход мањи. Просечни износ плаћене кирије и просечна вредност имања (према томе и висина намета) расту са величином града, а исто тако и проценат прихода који породица мора да изда за стан. Градске породице троше већи део својих прихода на одећу, удобност и уживања, а мање за исхрану, него сеоске породице које имају одговарајући приход. Начин исхране градских породица изгледа да је лошији него што је код сеоског становништва.

### УСЛОВИ ЗА ЖИВОТ

Противно оном што се дешава на селу, многи становници града не воде своје домаћинство, већ живе у меблираним кућама и хотелима, а једу по ресторанима. Уопште, карактеристика живота у граду је, да домаћинство зависи у својим најелементарнијим потребама као што су хигијена, вода, намирнице, осветљење и огрев од великог комплекса људи и машина чије је неприкидно и уредно функционисање дело једног веома деликатног механизма. У сеоским крајевима, напротив, свако домаћинство задовољава само своје потребе.

Око 10% градских становника немају електрично осветљење, а око 5% немају ни гас ни електрицитет. Скоро трећина градских станова нема гас у кухињи, а један врло мали део употребљава у те сврхе електрицитет. Пећи старог система још увек су најраспрострањеније за огрев станова; 20% станова немају вруће и хладне воде, а 5% немају уопште уведен водовод; 15% градских станова немају клозете по становима, а 20% немају купатила ни тушеве.

Велики градови чине много да модерни конфор ставе на расположење својим становницима, али поред свега у том се погледу може још много шта пожелити. Ове цифре показују да има још великих група градског становништва које су лишене удобности, које се сматрају као битне за живот у граду. То је у толико упадљивија чињеница кад се има у виду да су ове удобности приступачније са мањим трошковима у граду него на селу, услед

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



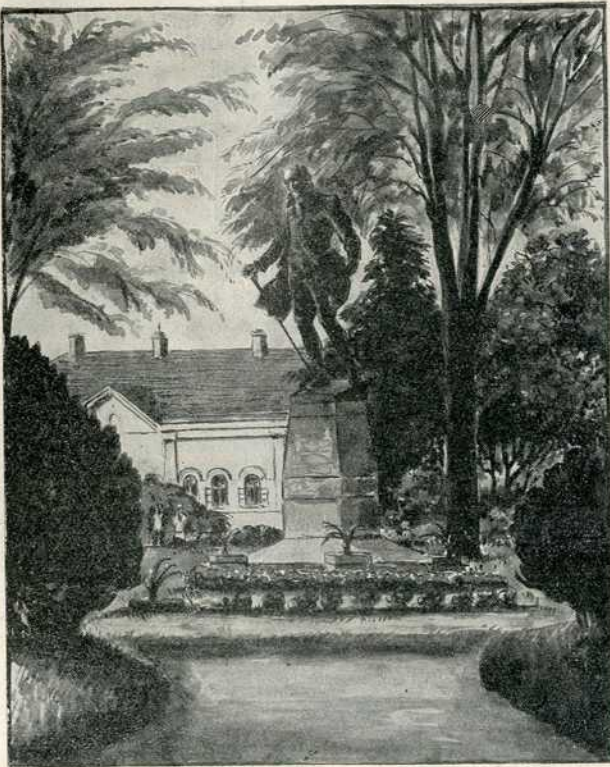
лакоће са којом се поједина домаћинства могу прикључити постојећим инсталацијама за развођење воде, гаса, електрицитета итд. Треба природно признати да ако су грађани далеко још од тога да могу у потпуности uživати удобност и олакшице које пружа модерна техника, људи са села су још много даље од тога.

## СТАНОВАЊЕ

Груписање великог броја људи на једној ограниченој површини, што је карактеристика града, има видног утицаја и на услове за становање његових становника. Близу 4/5 станова по градовима Америке су од дрвета, а скоро једна трећина је старија од 30 година. Врло велики број је оронуо и у врло рђавом стању. Знатан део градског становништва Сједињених Држава живи по становима веома ниског квалитета. Градски станови пружају мање просторија за породичне потребе него сеоски

и очигледно је да се проценат пренасељених станова повећао од скорог времена; чак кад се свакој породици да само оно што је најпотребније за пристојно становање, остаје још увек једна петина градских станова који су пренасељени. Велике вароши нису подесне за становање појединачних фамилија. У градовима са више од милион становника проценат оних који живе у зградама са више станова износи 45%; у свима градовима тај проценат износи 20%, а скоро је раван нули у сеоским крајевима. Ређе се наилази на људе који су сопственици својих станова по вароши, него по сеоским крајевима: намети и трошкови расту са величином града. У градовима, нарочито, сопственост једног стана више је то само по имену него стварно, јер је сопственик често толико презадужен да је његова титула сопственика само формална. У 1392 години било је на градским непокретностима 21 милијарда долара хипотеке.

Н.



А. Г. Балаж: лево: Доситејевог споменика у Универзитетском парку; десно: кућа у Босанској улици Стари Београд)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА





Књижевни додатак

# Урбанистички роман

— с нарочитим погледом на Београд —

У својој врло занимливој студији о роману — *Réflexion sur le roman*, Paris, Gallimard, 1938 — француски књижевни историк Albert Thibaudet дотакао се и питања *Урбанистичког романа*. Непосредни повод дао му је роман Louis Hémont-а »Colin Maillard« у ком је описан живот савременог Лондона гледан очима једног радника.

Макар да су Тибодеева излагања изнета у врло концизној форми, она одају нарочиту оштрину и тачност у запажањима, тако да његова размишљања о урбанистичком роману имају за нас двоструку вредност, не само због предмета, већ у исто толикој мери и због самог писца. Актуелност теме нарочито привлачи, особито у вези са све убрзанијим темпом којим се иде у сусрет урбанизованом животу великих градова и обзиром на нашу књижевност на коју тај живот врши свој утицај.

Урбанистички роман је такав роман који је дан не само у оквиру већ исто тако кроз пресек једног одређеног града, који носи његове одлике, његове особине, који је за њ органски везан било у прошлости било у садашњости. Овај тип романа све више привлачи. Томе дају потстрека и сами градови својим активним интересом што га показују према књижевном стварању ове врсте.

Расматрајући урбанистички роман Тибодее истиче на првом месту магистрално дело песника Париза, Виктора Ига, »Notre Dame de Paris« У даљим разматрањима узео је у обзир »Саламбо« од Гистава Флобера, »Bruges la motre« Жоржа Роденбаха. На средини између урбанистичког романа једног одређеног града и великог града уопште постављен је велики роман Пола Буржеа »Cosmopolis«, а сасвим засебно, као »хипертрофирани«, или слабо успели урбанистички романи: »Lourdes«, »Rom« »Paris« Емила Золе.

Да се схвати пишчева мисао, види значај и карактеристике урбанистичких романа, необично је занимливо упознати се поближе са истакнутим делима. Наша разматрања почећемо са романом Louis Hémont-а »Colin Maillard«.

Роман из живота Лондона... Има нешто страховито привлачно и застрашујуће у оваковом подухвату, нарочито у први мах, јер у први мах мисао обухвата целину, а целина је

тако бескрајна и тако неисцрпна и многострана. Шта да се узме од тога свега, или колико се најмање мора узети, па да то ипак буде роман Лондона, јер о томе се ради. Хоће ли то бити лондонски East End с његовом бедом, или West End, његова сушта противност; бедне улице и бедни градски делови — Commercial Road, Whitechapel, Altgate, Old Montagne Street (Getto), Miedlsex Street, или Piccadily, Regent, Huda park... Колико питања и са колико варијаната... Истина, песник зна. Уметничка интуиција је ту, она сигурно води и поседује онај магични штапић чији ударац изазива највећу резонанцу. Па, ипак, очито је, покаткад се залута, оде стрампутицом.

Код Л. Емона тога уистину нема. Он као да је сео на крила некога доброга генија. Тај се полако спустио над Лондоном у вечерњој полутами, вешто одабирајући оно што је требало па да се створи слика упрошћена до елементарности, па ипак непосредна до потпуне илузије њене у суштини компликоване стварности, аутоктона слика лондонског пресека у једном одређеном часу и времену. Кроз основне потезе, основне линије једне мајсторске скице осећамо терен на ком смо. Баш тамо где нам кажу да смо и нигде другде. Није то ни роман у обичајеном смислу. Љубави радника Ирца Мике О Бради остају згрчене као на некој маски. Једна га озари и он полети као птица пут небеса, а онда кад се светло, чији је он извор и циљ сувише наивно схватио, угаси и оде на другу страну, остаје опет радничка невоља, виски, »le secours de cet autre genie qui vit au fond des tonneaux et des bouteilles«... девојка из каване, љубави реалне и приступачне, које овога чудног сањара и резонера не привлаче. И коначно остаје туча у кавани, туча у омаглици пијанства, једно убиство-уморство и једно законско лишење слободе. То је све. Барем све што се тиче фабуле у обичајеном смислу. Роман ипак није само ту. Он се индигенично провлачи свуда куд лута Мике О Бради ходајући по свом радничком кварту. Тврдоглаво се зауставља на улазу у Пикадили, јер О Бради сматра да би било издајство према идеји коју заступа кад би дозволио својим очима да виде други живот. Кад се књига заврши, нехотице се поставља пита-



тање: је ли то све, а кад се узме у руке и поново прочита, цела и по периодима, постаје сасвим јасно да баш ништа више није требало од онога што је речено, толико је ипак унето интимности чисто овога града, тако он постаје познат, кретање по њему ослобођено свих непознаница и изненађења. У том је посебна пишчева вештина и то је без сумње био разлог зашто је Тибоду у својој студији овом роману дао тако угледно место. Чак ни онда кад га упоредимо с одличним делом Пол Морана — „Лондр” — немамо што да приметимо.

Нема овде ни West-Enda без ког Лондон, чини нам се, није могуће ни замислити, нема ни огромног Kensingtongardena, данас тако добро познатог преко Баријеве феерије „Петан Пан”, дечјег Пер Гринта. Али зато је дата у скици, као сенка Шоове Маджор Барбаре овога краја, мис Andrey Gordon-Ingram која води радничку библиотеку сиромашног Est-Enda, суделује у раду Војске спаса, као нека квекереса теши и настоји да код радничког света пробуди интерес за она питања која га могу уздићи из његове сиве свакидашњице.

Читајући Емонов роман постаје јасна Тибодеова мисао, да је код урбанистичког романа главно дати дух града, резултат једног процеса. Није неопходан услов урбанистичког романа историјски елеменат, чак није ни декриптивни, већ психолошка повезаност лица која делују са амбијентом града какав је у времену кад се радња збива. Мике О Бради остаје жив пред нама као и улице којима је ходао. Не изгледа нам да смо га по њима пратили кроз књигу, већ да смо ишли поред њега и уз њега и све то доживели и преживели кроз властите емоције.

Виктор Иго је дошао у време кад су пијучи подривали темеље старог Париза, кад је за вољу новог отпочело немилосрдно рушење. »Notre Dame de Paris« је крик песника, песма сањара, визионара и естетике, велики говор с песничке трибине у корист прошлости. Песник зна и воли стари Парис. »Notre Dame« је пројекција његових снова које његова машта изаткива док он у ноћи лута старим улицама и као сенка пролази поред старих споменика. Урбанистички карактер Игова романа је много ближе уобичајеној концепцији. Ту се нико неће преварити да је писац хтео дати дело о Паризу, да је фабула у толико потчињена граду у ком се одиграва, макар да је термин „урбанистички” новијег датума. Ми то нисмо звали „урбанистички” роман, али смо га звали „роман Париза”.

На »Notre Dame« се такорећи одњихала наша младост, само што се с именом тог романа из тих ранијих сећања веже у првом реду оно мистериозно што је садржано у фабули: козица са златним роговима, једна луда жена која куње, мале дечје ципелице, страшна Квазимодова слика, тајанствени лик једног ђакона. Тек касније издвајају се елементи фабуле

и градска поезија сваки за себе, иако не долазе у потчињени положај, јер је толико фабула на висини урбанистичког елемента романа, а урбанистички елеменат по својој поетичности на висини грандиозно замишљене фабуле која је дала да се оцрта цела галерија типова — од Есмералде преко лакомисленог Фебуса до париске светине, која задовољана прихваћа quolibets и аплаудира им.

В. Иго је у »Notre Dame« износио оно што је од старог Париза остало, евоцирајући оно што је некад било, сугестијом те лепоте која је дана у највишој уметничкој форми, свесно и с планом ишао за тим да пробуди она осећања која оспособљавају на разумевање градске прошлости, подједнако у естетском, историјском или друштвеном погледу. Ту је његова реч пуна дубоког осећања, магистрална, а кад треба он шиба као у филипикама и назива ограниченим дух који је неосетљив за прошлост. Знаменито поглавље »Paris à vol d'oiseau« није само песнички пледоје старом Паризу. Грађани многих у Светском рату разрушених градова — опаска П. Морана — тражили су да се обнова врши тачно по старом плану, без икакве измене која би ишла у корист савремене урбанистике. Иго у споменутом поглављу говори из душе свих тих грађана. »Notre Dame« је у толико међу урбанистичким романима први и главни.

Извесних изненађења има у Тибодеовој листи урбанистичких романа, али само обзиром на евентуална субјективна становишта. У роману „Саламбо” грандиозна љубав Саламбо и Мата засењује, сувише је импресивна и велика, равнотежа се губи, па ипак, „Саламбо” није љубавни роман како би се могло мислити већ у првом реду недостиживи урбанистички роман старе Картаге!... Било је и других покушаја васкрсавања некадашњих старих градова и живота у њима, али ниједан од њих није равн Флоберовом роману по оној неупоредивој имагинативној и стваралачкој уметничкој способности, која је овде дошла до израза. У њему је описана стара Картага из доба прве Ханибалове младости, у часу кад је у власти најамничке војске, неспособна да исплати најамнину. Из ратова под њеним зидинама, борбе, унутрашњих конфликта, религиозних оргија и баханалија, описа Картаге и људи у њој издиже се лик Хамилкарове кћери — Саламбо —, и лик барбарског јунака Мата, који је од првог виђења са Саламбо предистиниран на свој трагични свршетак, као и сама Саламбо. Ниједан елеменат из садашњости није писцу могао помоћи. Картага је давно сравњена са земљом. Пројекција историјских студија извршена је искључиво на основу неупоредиве снаге имагинације. То васкрсавање једног града из далеке историјске прошлости, начин на који је то учињено, љубавна епопеја која је с тим сплетена с пуно сетне и дубоко мистичне поезије, остављају у души читаоца једно осе-



ћање дивљења једнако осећањима што га имамо од највећих дела. Коначни Матов мартирџ и смрт Саламбо која наступа док она седи и гледа као неми сведок све то што се Матом догађа, остављају горки укус човечанске трагедије уопште, неумољивог господства судбине која виси над појединцима, земљама и градовима.

Има градова који се не могу назвати ни стари ни нови, ни космополитски, ни патријархални, ни искључиво статични, ни искључиво динамични. Физиономија урбанистичког романа у случају оваквих градова, као и сами ти градови, врло је разнолика. Белгијски песник и књижевник Роденбах (1855—1898), заустављајући свој интерес на старом фламанском граду Bruges, Van Euskovom месту рођења, одабрао је не само град са зафиксираним градском физиономијом, град споља и изнутра завршен, непромељив и неизменљив, већ и град који према унутрашњим расположењима овога писца изгледа као слика одражена у старом венецијанском зрцулу. Сетан и тужан стари Бриж, са својим мостовима, тихим и мирним улицама, старим црквама и манастирима одговарао је унапред овом песнику „тужних пејзажа”. Као песник изванредне душевне болеливости, он је ту своју особеност сасвим пројцирао у свим описима свог романа о старом Брижу, ком је дао и симболични назив »Bruges la morte« Стар, суморан, тужан, са животом који се одживео, са улицама чији мир већ деценијама не ремети ударац пијука и лопата, у којима се и све зграде као и породице и људи већ давно и давно знају, где мисли и осећање имају свој калуп, где свака својевољност стрчи, буну и изазива отпор у најоштријој форми, такав град привукао је пажњу дубоко песнички и осећајно настројеног писца, који је у свом роману дао заиста нешто етерично, крхко, али и неупоредиво фино као бриселска чипка, једну бескрајно сетну песму града у прози сву у музичким звуцима и акордима. Фабула је у свему подешена према лику града, испуњена бескрајном, безнадежном тугом. У њој главну улогу играју две жене, једна која је мртва и друга која је жива, али која је зато што није сасвим личила на ону мртву, морала умрети. Онај који стоји између те две жене, мртве коју носи у себи, и живе у коју се заљубљује због сличности с мртвом, најпре подлеже законима живота, волећи живу најпре као као успомену на мртву, касније се веже чулима, док га дисонанса и њени закони не присиле да је задави плетеницом косе мртве жене којој се она наругала. Тако све од почетка до краја остаје „кадушно”, као лишће које носи јесен, као тихи звуци неке старе клавирске песме, као умирање цвећа у старом напуштеном врту, али зато баш ова дубока осетљивост Роденбахова показује на овом изванредном примеру, колико је у градовима поезије, како

они дубоке инспирације стварају, каква се лепота с њима веже...

Основна концепција у Буржеовом роману »Cosmopolis« претставља нешто сасвим засебно и оригинално. У њему је приказан модерни, велики град, велеград уопште не преко архитектонских профила, историје, већ кроз градско друштво. Узети су у обзир горњи слојеви, горњих „педесет”, »people in the public eye«, они његови претставници којима и време и новац и добрим делом једно префињено знање и савршена доколица омогућују да раде што хоће и да живе како хоће. То је онај свет који је у свим великим градовима свагде једнак, који има своје тајне, своје трагедије — под општом привидном површношћу ствари и догађаја, који се очајно бори да одржи своје место, где поред старих патриција и »nature taillées pour la conquête sociale« иде борба нових који стоје пред вратима вишег друштвеног живота, код којих »struggle for high life« гута све што је ван оквира његовог привлачног сјаја.

Учити и изнети оне црте које све ове личности вежу у једну целину, могао је само књижевник који има истински дар запажања, ком је овај живот до танчина познат, који је и сам живео животом оних што беспослени седе пред венецијанским „Флоријаном”, што се крећу по галеријама, проводе дане на »garden party« подједнако у Лондону као и Парису, Њујорку, као и било ком другом великом граду.

Бурже је изнео целу галерију тих типова, читаво једно друштво, које живи и креће се пред читаоцем онакво какво јест, без улепшавања, али и без непотребног карикирања и довођења ствари до апсурдности. Бурже је желео да опише ово друштво, али је код тога остао уметник до краја, без било какве »parti pris«, без предрасуда и без лоше воље. Пред нашим очима пролазе стари библиофили, писци и сликари, индустријалци и пропасти племићи, Пољаци и Енглези, Американци, једнако као и Французи и Талијани. Сваки уноси нешто лично у то друштво, а ипак оно остаје хомогено у својој нехомогености, и кад један оде и за њим падне завеса, ништа се не мења, ствари теку даље по истим законима и истом ритму и са истим садржајем. У овом случају ово космополитско друштво везано је за Рим, град по превасходству подесан, јер се у њему свака склоност може задовољити, и интелектуална и естетска и интриганска и морална и неморална. Све је везано за једну жену, једну од оних тако маркантних претставница овог вишег космополитског друштва, које блеште својом лепотом и својим духом и у њиховој сенци скривају све остало: издајство, моралну изопаченост, необуздану сексуалност, површне интересе и знање. Овде је то госпођа Стено, директни потомак венецијанских догареса XVI века, која у



својим жилама носи све грехове Венеције... Уз њу је њена ћерка, сушта противност; Жидов Хафер са ћерком која мора послужити његовим комбинацијама до вишег друштва; Пољак Горка са женом и амерички сликар Метланд са женом, наизменично интимни пријатељи госпође Стено. Она једног брутално отклања, да другог прихвати. Све би било добро, све би остало на свом месту, да се цинизам госпође Стено не сукоби с моралном изопаченошћу љубоморне жене сликара Метланда... Једна је жртва потребна. Драговољно умире ћерка госпође Стено, Алба, чији чисти профил стоји према госпођи Стено као залутали сунчев зрак према баруштини из које извиру нечисти гасови.

Ма како да се замисли урбанистички роман вишег градског друштва, не ће се моћи мимоићи Буржеов „Космополис“, у ком су запажене и изнете све основне црте овог друштва у западно-европским и нарочито италијанским градовима где сунце, раскошна природа, уметност подједнако привлаче и највише претставнике тог друштва, као и ловце на срећу, титуле, углед...

Оно више градско друштво што га је на пр. описао Толстој у „Ани Карењини“ претставља нешто сасвим друго. Оно је мање космополитско, а више аутохтоно, с личним обележјем. Проматран генетички, овај виши градски слој је нешто што настаје као последица општег напредног градског развоја, то друштво је израд виших градских могућности артистичких и економских, оно је као морска пена, маховина, нешто без чега би се могло, али што долази само по себи кад је море, земља ту; оно не настаје самостално и изворно, већ на прелазу из живота у декадансу.

Золини романи: »Lourdes«, »Rome«, »Paris« зосатају за овом урбанистичком литературом која је досад изнета. У њима нема ни оне гранитне повезаности између фабуле и описа што је налазимо код Виктор Игове »Notre Dame de Paris«, ни оне класичне једноставности Луј Емона, нити других истакнутих особина досад споменутих романа. У случају с „Лурдом“ чак нам се чини да је Тибодје критиковао овај роман сматрајући га за оно што он није. Као трилогија они су везани једном заједничком личности, иначе су описане три сасвим различите средине, а фабула изаткана у сваком роману по наособ с разним лицима. Укупно сва три романа обухватају 2000 страна. Веже их личност Пјера Фромана, свештеника, у чију се душу поткрала религиозна скепса. Жеља да нађе веру примитивних људи води овога »negateur désespéré« са солидним челом — »la citadelle dont il souffrait« — у Лурд. Али макар да овај град у подножју Пиринеја, светско тржиште »d'objets de piété«, који је мала Бернадета »La voyante« уздигла до највишег поклоничког места на свету, и сам по себи претставља инте-

рес, по свом положају, природи..., велики романописац се на том релативно мало зауставио. Сву његову пажњу окупира онај језиви воз који путује од Париза према Лурду и од Лурда према Паризу и вози хиљаде болесних, наказних, таквих од којих су људи дигли руке и који своје оздрављење очекују искључиво од оне Божанске Визије која се малој Бернадети појавила једног дана сва у светлу сунчаном, Мајке Божје Лурдске. У даљем излагању преноси сву пажњу на она чудеса и верске ексцесе који се догађају пред чудотворном пећином над којом се диже кип Мајке Божје сав од злата. Фабула с малом несретном Маријом, у коју је млади свештеник у детињству био заљубљен, тече сва у реминисценцијама и једва се осећа, као да је неки благи дашак који прелази преко израђављених пољана, стерилних и немоћних за даљи здрав живот, преко јадних болесника натрпаних у уским вагонским просторима.

Борба између вере и сумње, разума и осећања не свршава се у Лурду. Глорификација апсурда делује обратно, млади свештеник пада у још дубљу верску негацију, али велика љубав према човечанству коју он у себи осећа води га у Рим. „Рим“ је други део ове велике градске трилогије. Иако у њему огромно место заузимају покушаји младог свештеника да реформише веру у демократском духу, ипак се овде осећа и сам „Вечни град“, али ни историјске реминисценције, ни описи Рима нису ни из далека прожети оном поезијом која би се у овом случају могла замислити. Све то делује и сувише мртво, читалац се управо гуши под њиховим теретом и њиховом количином и мисли само на крај... Тек тамо, где се појављује писац, песник, где он даје оно што је сам осетио, као што је случај код описа Рима с Палатина, код описа Тибра, само ту осећамо велику искру, писца генија; само та места која су уистину књижевна, у исто време су и уистину уметничка и оправдавају значај ове књиге као урбанистичког романа, иако је иначе фабула остала сасвим рудиментарна, по страни.

„Парис“ је трећи део. Золин јунак није овде више ни млади свештеник, који ипак с извесном надом путује у Лурд, ни нови апостол, који путује у Рим, већ мученик својих мисли и осећања, свештеник у ком су сви верски основи пољуљани. Оно што се сад догађа није само „париско“, већ уопште велеградско, окренута медаља велеграда — велеградска социјална беда и мизерија, која се решава бирократски по богатим салонима, док смрт коси и носи своје жртве којима помоћ не стиже на време. Quid nunc?... Без вере, без наде, огорчен и разочаран у социјалну правичност, свештеник Пјер скида мантију и жени се једном здравом девојком нових идеја, нових схватања, несуђеном женом свога брата научника и социјалног реформатора. Као и „Рим“,



и овај роман пати од натрпаности, иако су поједини описи непосреднији и ближи. Остала литература коју је Тибодe навео, а нарочито романи браће Tharaud — *L'ombre de la Croix*, *Un Royaume de Dieu* —, Henri Lavedan — *Irène Olette* —, или претежно имају други карактер, или не пружају у артистичком погледу нове моменте.

Ми смо већ раније споменули две књиге познатог француског писца Пол Морана: »*Londres*« и »*New-York*«. Иако их не можемо уврстити у урбанистичке романе, као вишу урбанистичку литературу, морамо их споменути на овом месту. До савршеног градског романа недостаје им само фабула. Све остало је на свом месту. Поражава тачност и убедљивост описа; историјске, књижевне и научне реминисценције прате описе управо толико колико је то потребно да се даде савршена целина, а у случају „Њу-Јорка“ дат је пун израз и замах оној новој градској естетици америчких облакодера, која нарочито у овом граду долази до израза. Alexandre Arnoux покушао је у својој књизи, која је пре кратког времена изашла код Grasset-a (B. G Paris, 1939) под називом »*Paris sur-Seine*«, *féerie des vingt arrondissements*, нешто сасвим ново: да да један велики град не као целину, већ у фрагментима, по његовим кварталима, стојећи на гледишту да је у већини случајева сваки квартал једна засебна уметничка и социјална целина. Иако само делимично успела, идеја је без сумње ванредно занимљива.

Исто тако треба истаћи дело Франца Фарге »*Geuf, Roman einer Stadt*« (Al. Müller ver., Zürich, 1938). Начин обраде и овде је сасвим оригиналан. „Роман“ је израђен не као органска целина, већ у „мозајку“, састављен је од целог низа кратких романа, романских фрагмената везаних за знамените личности овог града, или личности чији је боравак остао забележен у градским хроникама. То се види и из самог наслова појединих поглавља: „Калвин“, „Волтер“, „Русо“, „Госпођа Варан“, „Госпођа де Стал“, „Хладни град љубави — Гете, Бајрон и Шелеј, Франз Лист и грофица д'Агу, Балзак и „Непозната жена“... Кратка синтетична историја града изнета је у неколико засебних, ванредно занимљиво написаних чланака.

Сличних занимљивих покушаја у новијој урбанистичкој литератури без сумње има још доста, јер је данас проблем града не само у центру научних, већ и књижевних интереса. Из свега то-

га ми у случају Београда и његове урбанистичке литературе уопште, а нарочито књижевне, можемо извести врло корисне закључке. Види се са колико страна и како се све једном великом граду може приступити, у колико он мери као мотив претставља неисцрпан извор, а да ипак увек писац остаје „на терену“.

Обиље епских и чисто романсијерских мотива, као и концентрисаних драмских или новелистичких, или чисто лирских у пејзажу, или бунтовних, суцијалних, који су везани за Београд, дају могућност за развој једне снажне, динамичне и занимљиве литературе о Београду. Досадашња литература, а нарочито новија књижевност о Београду, не бави се толико Београдом, колико проблемом судара старих и нових, проблемом конфликта људи и идеја, проблемима социјалним и моралним, које избацује град у превирању, на прелазу. Таква је и старија литература о Београду, чији су писци: Стерија, Сремац, Ускоковић, и новија, коју претстављају: Нушић, Душан и Божићар Николајевић; таква је и поезија, у колико није чисто лирска, Ракића и Крклеца. Иако осећамо да је ова литература органски везана за Београд, да је она део његова тела, да је специфична, ипак је сам Београд, — његов изглед, његове куће и улице, тргови и околина — остао по страни. То је и разумљиво. Код писаца, — нарочито писаца од темперамента и од расе — човек, сам човек долази на прво место. Али и Београд не само као садржај, већ и као оквир долази постепено до израза (Ђорђевић, Жејо — у прози; L. De Dampierre — у поезији). Урбанистички роман Београда има све услове за постанак, развој и успех. Фабуле се саме собом намећу, и то такве које се органски вежу с градом према епохама његовог дугог живота. Па не само то, Београд и тражи свој роман као књижевну форму у ком ће се слити и његова старина и његова садашњост, у ком ће наћи израза и оно што је у њему одживело и оно што тако снажно иде у сусрету новом животу.

Често смо тронути, често дубоко задивљени над страницама чисте поезије урбанистичких романа. Град је као и природни пејзаж тако често пун естетских, пун меланхоличних видика. Све то урбанистичком роману даје нарочите услове за живот. И зато мислимо да Тибодeу као покретачу овог питања припада велика заслуга.

Д-р Марија Илић-Аџајов



## Кад је нестало горњоградске Небојше

— Прилог историји београдске тврђаве —

У „Београдским општинским новинама“ за г. 1931 у чланку „Где је била Небојша?“ дао сам преглед свих познатих описа Београда и његове тврђаве од почетка прошлог столећа па унатраг до описа њеног од Константина Костенског (1430), у коме је приказан Београд како га је г. 1403 примио од угарског краља Жигмунда деспот Стеван Лазаревић и понова утврдио.

Тим прегледом утврђено је да се пре ове данашње доњоградске „Небојше“, отприлике до краја 17. века, звала тим именом главна и уопште највиша кула горњоградска, она коју Константин назива другим „Давидовим ступом“ (четвороугаоним кулом). Она се налазила готово на средини савскодунавског бедемског фронта тврђаве, одмах десно од некадашњег лучно засвођеног пролаза (капије) из Горњег града у Доњи а данашњег пролаза из горњоградског парка с Победником за зоолошки врт. Име „Небојша“, којим специјално називају њу од половине 16. в. до краја 17. в., наследила је и ова кула као што је од половине 18. в. ова доњоградска од ње. Ова прва, горњоградска, права „Небојша“ наследила је то име опет од источног, основног дела горњоградске тврђаве (и данас још у поседу војне команде тврђавске). Персиски хроничар, савремени описивач пада Београда г. 1521, дели целу горњоградску тврђаву на две „куле“ (цитаделе), на западну, мању, над ушћем Саве, која је прва освојена и коју зове „Нарин“, и на већу, источну, дунавску, коју зове „Небојша“. Она управо и није освојена, иако је јако оштећена, него су је Турци посели по уговору о предаји целе тврђаве и града 29 августа 1521 године.

У том неосвојивом делу горњоградске тврђаве највише се г. 1521 одликовала јуначком одбраном највиша и главна кула, на којој је и погинуо командант горњоградске тврђаве, „куле Небојше“ персиског кроничара. Знатно оштећена, ипак не срушена, она је убрзо оправљена те се и у турском Београду истиче на северном савскодунавском фронту горње тврђаве, називана од путописаца 16. и 17. в. *Небојшом*. Преко имена њеног стварног команданта у моменту највише еписком (г. 1521), преко имена херојског приморца Утјешенића Јакова (Јакше), усмена и упесмљена хроника народна везала ју је за јуначку браћу

Јакшиће и претка им Јакшу (војводу деспота Ђурђа), иако они нису, нити су могли управљати Београдом и Небојшом.

Крајем 17. века, тачно 8 октобра 1690, када је истом две године раније (1688) први пут од Аустрије освојени Београд опседао велики Гуприлић, једна страшна експлозија барутних магацина, на савскодунавској падини испод горњоградске тврђаве, уништила је бедеме и све куле на том фронту. *Тада је, свакако, нестало и горњоградске Небојше*. (Види о томе на стр. 65 посебног отиска споменутог чланка у „Б. оп. новинама“, као и на приложеном табеларном „Упоредном прегледу података о старом Београду и тврђави“).

\*

То је управо био свршетак њеног уништавања. А оно је почело на четврт столећа раније. О томе нас уверавају два документа из друге половине 17. века; један, на који раније није довољно обраћена пажња, други нов, досада непознат.

Први је у бакрорезу, који је, после првог освојења Београда од хришћанске војске г. 1688, израдио исте те године чувени холандски гравер Роменс Хох (Rom. Hoogh, 1645—1709). Да ли је Хох био посматрач борбе око Београда и у Београду, кад је тако живо умео да јој наслика победни завршетак, или је — вероватније — накнадно по причању учесника рестаурирао, као што је несумњиво у другој чувеној му гравури „Крваву свадбу у Паризу“ — споредна је ствар. Главна је за нас да и топографско тле и архитектонско залеђе насликаној борби, исто онако као у Паризу, тако и у Београду вероватно одговара стварности. Гравер Хох је и за борбу у Београду прво њих детаљно снимео, онако како су изгледали после борбе, уцртавајући затим значајне моменте борбене у оквир њихов. Немачки архитект и археолог пок. Штаудингер копирао је Хохову гравуру с једног примерка који се налази у Београду (у збирци Географског завода на Универзитету, под бр. 23), изостављајући с ње оно што је Хоху било главно, борбу и борце, и тако за Музеј града Београда рестаурирао прегледнији топографско-архитектонски снимак београдске тврђаве у г. 1688. Штета што је Хохова гравура у албуму Географ. завода налепљена на картон, јер, су-

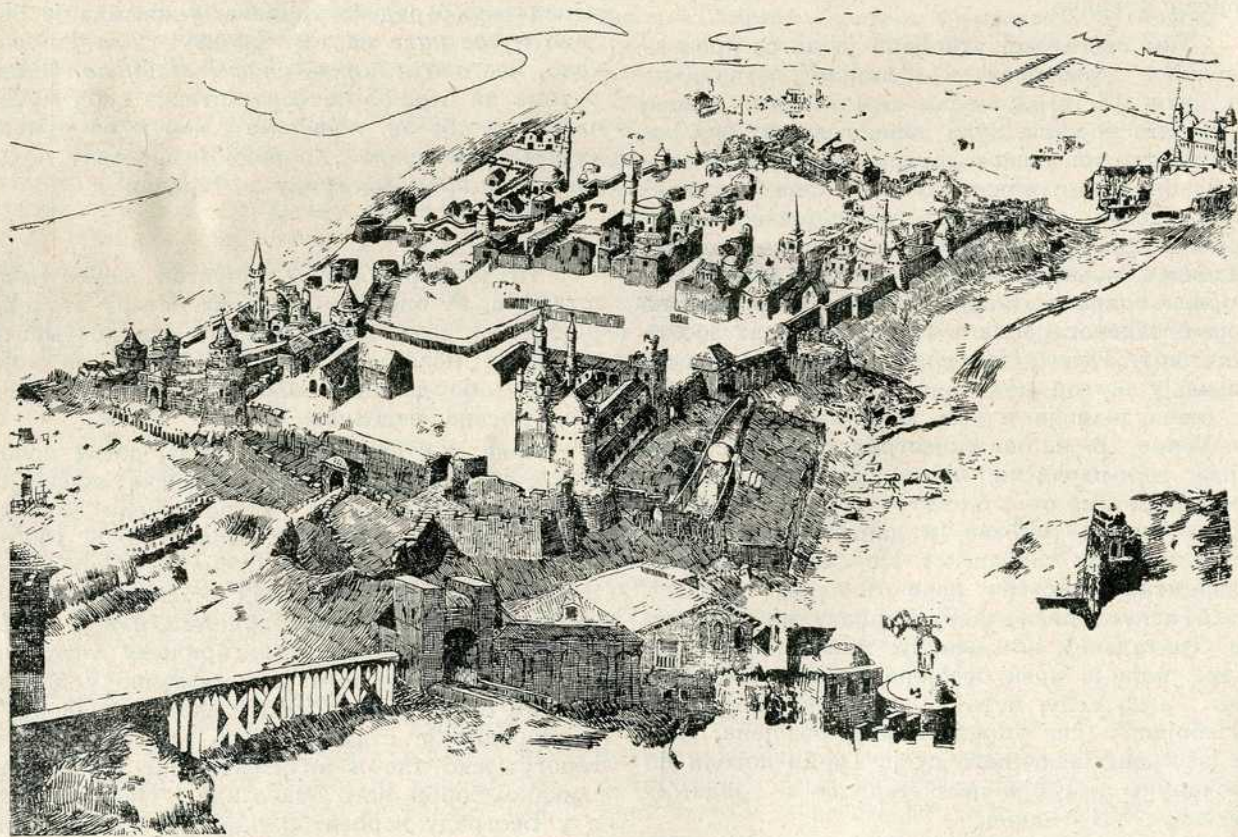


дећи по бројевима растуреним по њој, на пољењини су јој свакако дата објашњења: имена појединих трупа и војсковађа и — локалитета. Како је главни напад победника вршен тада са сува, с Великог и Малог калемегдана и из Јеврејске махале, то је архитектонско залеђе које је непосредно изложено тим нападима и рађено пажљивије, изразитије, у првом плану; бедемски пак фронт према Дунаву у позадини слике, заузет узгредним сликањем бекства побеђених, рађен је, види се, с мање пажње те су и архитектонски детаљи вероватно мање прецизни, више мање маркирани тек можда.

Иако се Небојша налази у том споредном и допунском делу слике, она би се, да је и г. 1688 била у ранијој целисти, морала истичати величином бар. Међутим, на месту где се отприлике налазила, видимо куле врло ни-

је још Евлија Челебија спомиње поименце као „велику кулу” у горњој тврђави и „ван Нарина” (стр. 25), а пре 1688, кад је Хох не истиче ничим, најмање величином, у низу ниских кула горњоградских на дунавском фронту, иако исто тако у борбу непосредно неангажоване куле доњоградске (на крајњем делу према улазу с данашњег пристаништа) слика изразитије и детаљније као вишеспратне и у целини очуване.

Тај би се размак временски могао можда скратити и на 1661—1669, ако би се тј. неспомињање Небојше поименце могло и само за се узети као доказ њеног непостојања, бар у првобитној величини. Јер Енглеz др. Едвард Браун, чији нам је кратак опис Београда саопштио Ст. Новаковић у С.К.Ак. Споменику IX на стр. 35, каже само ово: „Долазећи у Београд прошао сам кроз град крај реке (До-



Београдска тврђава у години 1688

(По Штаудингерову рецепту Хохови бакрорези из исте године)

ске, тек за један спрат више од бедема, две округле, једна и без крова шиљастог какав је у друге, трећа сасвим десно четвртаста с кровом двостраним. Значило би да је она, ако не тада када и није била у главној одбранбеној линији тврђаве, нападане са супротне, калимегданске стране, него у позадини — морала бити већ знатно оштећена, ако не сасвим срушена а оно обрштена и смањена толико, да је једва штрчала нешто над бедемом. То оштећење јој се десило после г. 1661, кад

њи Град) а после кроз град на брду (варош). Оба су града пространа и имају по неколико кула”. Ипак, уз податак који ће се сада навести, добива и Браунов неке доказне вредности.

Несрећа која је постигла горњоградску тврђаву и Небојшу, а којом почиње њено рушење и нестајање завршено експлозијом г. 1690, догодила се године 1663. То сазнајемо из причања пожунског племића Јохана Фердинанда Ауера (рођ. 1640), који је 7 августа

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



1663 заробљен у једном од првих сукоба ћесарских трупа с војском новог великог везира Ахмета Гуприлића. Он је преко Будима, Београда и Једрена спроведен у Цариград, где је у тамници Једи-кула, одмах идуће године још, описао тешко робовање своје а узгред дао описе главнијих успутних боравишта, те и Београда и београдске тврђаве. Робијашки тај путопис и мукопис, који ми је љубазно уступио на разгледање г. др. Св. Стефановић, издао је г. 1923 у Будимпешти у колекцији *Fontes historiae hungaricae aevi turcici* др. Лукинић Имре под именом: *Auer János Ferdinánd, pozsonyi nemes polgárnak hëttoronyi fogságában irt Naplója 1664.*

Долазак у Београд 25 октобра и боравак у њему до 14 децембра 1664 описује Ауер у главама од CXVII до CXXXVI на стр. 156 до 174. У последњој од тих глава је *Beschreibung des Ohrts undt Schlosses Belgrad oder Griechischweissenburg.*

Ту се каже:

Што се тиче овог места Београда, које су Турци 1521 заузели и још га држе, оно [варош] лежи пола уз а пола на брду а прилично је велико, са кућама све ћерамидом покривеним, с многим турским ћамијама и пространим гробљима; као и с грчким и јерменским црквама, са великим трговачким хановима или стовариштима, насељено од далматинских, босанских, грчких, јерменских, персиских и турских трговаца. Стоји пак без варошких бедема сасвим отворено, слично великом тржишту. Има с једне стране по падинама према Босни велику шуму а с друге према Дунаву винограде, у средини јој ледина и њиве. Подно шумовитог брда под тврђавом састају се, као код Коморана Ваг и Дунав, исто тако овде долазећи из Хрватске Сава а из Угарске Дунав, преко кога [биће пре: преко Саве на ушћу јој] иде дугачак понтонски мост са стражаром, као у Будиму. Горе на брду је тврђава, од које је задњи део [до Калемегдана] врло велики и густо начичкан кућама, опкољен широким и врло дубоким ровом (колико стене допуштају) и обзидан дебелим бедемом од четвртастог камена са исто тако сазиданим високим облим кулама, које су покривене олозом и снабдевене топовима; на кули једној више капије [према Калемегдану] налази се и часовник који избија, са „цајгером“ (плочом) удешеним на хришћански начин. [Сахат-кула]. И унутрашња тврђава, која стоји напред на врху брда, такође је опкољена приличним ровом на једној страни [према Малом Калемегдану], и нарочитим бедемом са седам оловом покривених кула унаоколо. Ова унутрашња тврђава такође је подељена у два дела, од којих задњи [првобитна „Небојша“] обухвата капију са стражаром [пролаз из парка у зоолошки врт] и замак команданта („аге“) тврђавског уз простран „плац“ са дугачким „шупама“ и трима кулама. У првој [правој кули Небојши] била је наша тамница, у другој [даље на исток] тамница ранијих заробљеника и над њима мала „хазна“ (шацкамер), а у трећој [отприлике где је подигнута нова кула] смештена је тврђавска провизија. Из овог [већег] дела иде се кроз једну капију

у унутрашњи део [првобитни „Нарин“], у коме су [на четири угла] остале четири куле и лепе зграде с изгледом на воду [више Победника], затим један неупотребљив мраморан бунар [онде отприлике где су око 1720 г. Аустријанци „Римљани“ ископали по њима „римским“ названи бунар], као и оружница са многим старим оклопима и зарђалим пушкама и велика „хазна“ с неколико милиона пара.

О стању горњоградске тврђаве и њених грађевина говори Ауер и у првим двама главама (117 и 118). Ту се каже (са скраћивањем текста негде и сувише претрпаног):

CXVII Долазак у Београд и смештање у хапсану.

Пошто проведосмо [од Будима] дванаест дана на лађи у најгорој муци, стигосмо најзад 25 октобра под Београд. [На јалију, негде испред данашње „Небојше“. Убрзо стиже кајмакаму овог места глас о нашем доласку и по његовој заповести искрцаше нас после пола часа близу понтонског моста [на ушћу Саве?], поред неког великог као летњиковца, вероватно неке царинарнице. Изводили нас једног по једног и записивали у списак по имену и по народности. Теже болеснике потоварише на воловска кола а нас остале потераше пешке узбрдо ка тврђави, путем и иначе врло стрмим и вијугавим а сад због кише и врло клизавим. У тврђави, нас осамнаесторицу отменијих сместише у прву кулу крај капије [у горњоградску Небојшу], у хапсану у приземљу, са фалакама, ланцима и двокрилним хростовим вратима с два прозорчета. Остали су стрпани по упола озиданим новим шупама у тврђави. Свуд унаоколо поставише јаке страже.

CXVIII Беда и невоља у хапсани од гамади, кише и фалака.

Сутрадан посла ага тврђаве, мргодна грдосија једна, господину капетану Рубланду неколико таина, неколико ока пиринча и белог пасуља, а осталој седамнаесторици сваком по два таина. На капетанову молбу упути њему и осталима озлеђенима и бербере (хирурге). Тада почеше свакоме за дневни оброк давати пола оке двопека, који је првих дана био прилично добар, али доцније буђав и црвљив. Уз то су од нас заробљеника просте војнике почели употребљавати на оправку тврђавских зграда, што су прошлог лета (1663) потпуно изгореле. То ускоро постиже и нас, осем болеснијих. А ноћу су и нама у нашој хапсани спували ноге у (две насрамне) фалаке [по шест], изузев шесторицу (најотменијих) и то: барона фон Велц, капетана Рубланда, квартирмајстора Бренера, капетана Бериниа, корнета Варсаниа и мене. Нас су згурали у узан простор између двеју фалака и оставили неспутане да лежимо. Али, на жалост, уколико су ми ноге биле слободније, утолико ми је врат више трпео. Јер дугачки ланац, који је унакрсно провлачен кроз све окове на ногама оних спутаних у фалаке, лежао ми је баш на врату, и кад би ноћу стража пред вратима час по потезала њиме кроз прозорче, да се увери да се нисмо одрешили, он би ми баш стискао и стругао врат. [Тачно онако као у народној песми ускочкој о тамновању Муја од



Кладуше у Котарима, где се каже: „Синцир-алку на природу, протурите граду на капију: Ко год иде низ ломне Котаре, нека дрма алком и синциром, нека се цида срце у јунака!“] Са страна опет често сам добивао ударце ногом у лице или у бокове од оних што су се истезали у фалкама. Још су нам и срдобоља, изазвана буђавим двопеком и блутком водом, и друге болести све више досађивале. Стога је сваки свој суд, у који је ноћу морао вршити нужду, држао уз главу или међу ногама, а то је не само повећавало страхан смрад хапсански него би се понеки суд и претурио или разбио, те би се гад разлевао и квасио непокретне суседе, а то би опет у мраку изазивало свађу па и тучу. Али би се ова стишавала чим би стража пред вратима запретила казном, јер нико не беше рад да му се сутра испличају табани [од дегенека, удараца по табанима]. Поред тога, нисмо трпели само од досадне гамади, накупљене још у лађи, а од које се не могамо требити лишени преобуке и прања, него нам је чешће досађивала и киша, јер испроваљивачи таван над нама није био прекривен а дограђивани чардак на спрату више нас био је засут зидарским трошем и рушевином од последњег пожара. Кад би ноћу осула јача киша, слевала се слаповима на нас смрдљива и кречна вода, која нас је као цеђ нагризала, па често и целу хапсану по педаљ високо плавила, а ми смо морали ту све до зоре мирно лежати. То је изазивало силно уздисање, чак и жељење смрти. Кад би најзад свануло и хапсана се отворила, извлачили смо се као окупани мишеви из рупа, преклињали да нас за тај дан поштеде од рада, ложили под новим шупама ватру од мокрог грања, с надом да ту осушимо себе и одела своја. Али бисмо добили само дим тако густ и простран, да не само да нисмо ми могли ту остати, него су и зидари, који су над нама радили, трпели од њега, поводили се као пијани и мало не попадали с крова. Стога нас је убрзо стража батинама растерала од ватре, њу погазила и погасила, а притом понекоме претурила и просула говеђе или овчје шкембиће и цигерице, куване у води и црном луку, што нам је било најбоље јело, кад би га још могли и добити. И тако би се, и незасићени, и неосушени, морали опет враћати у влажну хапсану, да се ту сами од себе сушимо, дрхтећи и цвокоћући.

У даље три главе (119 до 121) Ауер углавном прича о својим патњама па и о другим општим мукама и невољама заробљеника, али не даје никаквих података о стању тврђаве. О томе наставља у глави 122. — Овако:

**СХХII Обнова пожаром оштећене тврђаве и тешко аргатовање заробљеника, као и бедно стање њихово и мучење.**

Што се тиче осталих с нама заробљених, они су одмах батињањем терани на претежак рад око обнове тврђавских грађевина. Надзорник тих радова, који је цео дан седео у столици наред тврђаве [у Горњем Граду], просто је урлао журећи да се оправка сврши пре повратка великога везира. Да би аргатима појачао вољу за рад, наређивао је да им се у време доручка и ужине, а место њих, удара в

гочеве и свира зурлама. И збиља било је велико чудо а не мање и ужас гледати то ужурбано презиђивање седам тврђавских кула оштећених прошлогдишњим пожаром, као и око 200 корака дугачких „шупа“ (намењених углавном за смештање заробљеника који су се дотле мрзали без крова)... Ту су биле запослене свакојаке занатлије који су радили с таквом збиљом и журбом, као да хоће да подигну нову Вавилонску Кулу. Ту се чуло грдно издирање зидара, тужна звек а тандрк окова преко 150 заробљеника који су им морали довлачити материјал. Остали су лармали збијени под шупама крај ватре која је давала више дима него пламена, било да се греју, било да се (salva reverentia) требе од гада, па су неки стојали наги голи тресући над ватром кошуље да су јадне животињице све пуцкале сагоревајући. Други опет који су уз ватру понешто кували или пекли нису то хтели трпети, те се свађали и тукли, гурали једни друге у ватру, при чему су или сами задобивали опекотине или им се кошуље запалиле, а уз то су још добивали и батине од стражара. Неки су варили у води с црним луком, с мало сирћета и бибера, кад би га срећом добили, овчје и говеђе месо, пекли цигерице или ситне кесеје или црвенперке које су и другима продавали, не скупо тек колико да извуку уложен новац и засите мало гладну утробу. А и купци се задовољавали свакојаком робом, не гледајући на то што је из „печења“ цурила крв и што кувано јело није било ни засољено ни замашћено, а често пута зготовљавано у суду који је ноћу служио за нужду па ујутру само мало проплакан (у води се грдно оскудевало). И ја сам, који због болести нисам могао кувати, куповао сам та „печења“ и прождирао, иако се цедила крв из њих, с таквим апетитом да их се нисам могао заситити; али, и с истом толиком брзином с коликом сам их уносио у себе, морао сам их убрзо затим и изметати. Често, кад би се ватра и дим јако повећали те сметали мајсторима дотрчали би стражари с батинама, гасили ватру и растеривали нас. Итд.

У питању рушења тврђаве може нас интересовати и кратка глава 126 о земљотресу који се за боравка Ауерова два пута осетио у Београду. О томе он прича овако:

За време нашег боравка у Београду десила су се и два земљотреса. Један је добро прољуљао дрвене фалаке и нас међу њима; други је пак поизваљивао велико камење из тврђавског бедема под шупама. Неко од њих умал што не смлави шесторицу заробљених Цигана, који су по троица стално и дан и ноћ били спутани гвозденим ланцем и алкама о врату, с лисицама на рукама и букагијама на ногама; али се спасоше у последњем часу хитро отскочивши од ватре на вику која настаде због земљотреса.

Ни у даљим главама, осем 136 која је напред преведена, нема ничега интересантнијег о стању тврђаве и њених грађевина.

Како се из ових података Јохана Фердинанда Ауера разабире, он за време боравка у Београду, и то баш у приземљу горњоградске куле Небојше, није имао прилике да чује и забележи њено име. Он поименце не по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



миње ни њу, али ни икоју другу. Каже само да их је у горњоградској тврђави било *седам* и да су *све оштећене* страшним пожаром у лето 1663 године. Како се види по рестаурацији куле у којој је Ауер тамновао, по Небојши која нас нарочито интересује, оне тада и нису потпуно рестаурисаване у првобитно стање своје, него им је у журби над како тако очуваним приземљем подизан једносратан „чардак” и кров. Тада је и раније онако импозантна Небојша добила изглед на брзу руку превијеног тешко осакаћеног рањеника, каквим и њу и остале горњоградске претставља Хохов бакрорез из год. 1688 — док у експлозији барутних магацина доњоградских г. 1690 није и „погинула”.

Остало јој само име, прослављено нарочито године 1521 јуначком смрћу на њој Јакше, команданта и тада неосвојеног дела горњоградске тврђаве „Небојше”. Од ње је то име заслужно наследила као главна и највиша

кула, заостала да се и под турском заставом истиче као симбол јуначке одбране Београда. Таквом је последњи пут спомиње г. 1661 Евлија Челебија. Године пак 1663, несрећним случајем, јачим од сваког херојства, страшним пожаром усред лета у тврђави и иначе оскудној водом, клону као тежак рањеник, привидно тек превијен, да с јесени године 1690 погине у најсрамнијој одбрани Београда, завршеној ноћним бекством ћесарске посаде. И тада остаде само славно име већ и незнатог јунака, чувано народном усменом и упесмљеном хроником, да око половине 18. века пређе на најближу, а после и једину заосталу доњоградску кулу, данашњу „Небојшу”. А ова, уколико га је мање била достојна кад га је примала, утолико га је више оправдала у последњој одбрани Београда године 1915 борбама око себе. У њима је и она тешко рањена, али пала није.

Д. Костић



Делакроа: Грчка издише  
на рушевинама Мисолонгија (1827)



Жан Гро: Бонапарта на мосту  
Арколе (1801)

(Са изложбе „Сто година Француског сликарства”)





Из београдске прошлости

## ИЗ ПРОШЛОСТИ НАШЕГ РЕЧНОГ БРОДАРСТВА

### ПРВИ ПОКУШАЈИ ДА СЕ ОСНУЈЕ НАШЕ СРПСКО БРОДАРСКО ДРУШТВО

Српско бродарско друштво, после 78 год. самосталног живота, постала је државна установа, јер држава у њему располаже са 95% од целокупног броја акција. Ускоро ће и формално нестати Друштва чије је оснивање 1891 г. било одушевљено дочекано у целој Србији. Сви су се онда утврдили да по својој могућности упишу акције. Сматрало се да се тиме врши велика патриотска дужност. Предвиђања Косте Таушановића, иницијатора идеје о оснивању овог друштва, била су у потпуности испуњена. Друштво је основано и пуних 48 г. достојно служило националним интересима и економским потребама.

Закон о оснивању Српског бродарског друштва донет је 1890 г. на предлог министра Народне привреде Косте Таушановића. Међутим, на 40 г. раније, у редовима београдских трговаца поникла је идеја о стварању нашег речног бродарства. Та идеја инспирисана је националним поносом и шиканама Аустро-Маџарских бродарских друштава која су у своме пословању била крајње безобзирна. Наши стари су хтели да оснивањем националног друштва извојују Србији што већу економску независност. Борба око остварења тих идеала била је и тешка и дуготрајна.

Идеју за „устројење друштва паробродарског у Књажевству Србији” први је дао Јован Кумануди, угледни трговац, државни банкар, сопственик пиваре на углу ул. Цара Уроша и Банатске и оснивач и власник *Трговачких новина* које су излазиле 1861 и 1862 Апел за оснивање и пројекат тога друштва Кумануди је изнео у „Српским новинама” 18 маја 1850 г. Главније идеје тог пројекта ове су:

„Циљ је друштва олакшати трговину и саобраћај посредством пароброда, најпре једног који ће превоз људи између Београда и Земуна чинити, а после и другим паропловом, или и више њих, соларице и друге теретне лађе узвлачити Савом и Дунавом.”

Капитал друштва је 25.000 талира, рачунајући сваки талир у две аустријске форинте, или шест цванцика у сребру. Према потреби капитал се може и повишавати.

„Друштво ће узети од правитељства српског под закуп право превозења људи и еспапа, а такође и живе стоке између Београда и Земуна, ако правитељству српском за

руком пође исто право од аустријских власти под закуп добити.”

Друштво ће бити састављено од акционара. Свака акција вреди 25 талира, или 50 форината, рачунајући форинту у 3 сребрна цванцика.

Свака акција ће имати и талон купона за дивиденду.

Број акција се утврђује на хиљаду комада. Нико не може купити више од једне трећине укупног броја акција.

Акције су на име, али се могу путем продаје, или другим чим, пренети на друге, што се потписом на полеђини акције потврђује.

Рок трајања друштва је 20 година.

Свака акција има право на један глас. Колико ко има акција, толико има и гласова.

Држава има право надзора. Она може поставити свог чиновника који ће тај надзор вршити.

У београдској чаршији интересовање за овај пројекат било је велико. Уписивање капитала било је обезбеђено. Чаршија је имала крупне капиталисте: Мишу Анастасијевића, Илију Коларца, Куманудија, Антулу и друге који би од шале све акције уписали. Међутим, до стварања тог друштва није дошло. Аустро-Угарској није било у рачуну да се оснује наше српско друштво које би конкурисало њеним бродовима и она је осујетила тежњу да се Српски бродови појаве на Сави и Дунаву.

У мају 1857 учињен је и други покушај да се оснује Српско бродарско друштво. Миша Анастасијевић, Илија Милосављевић-Коларац и Јован Кумануди обратили су се Министарству финансија и тражили одобрење да оснују бродарско друштво у које они одмах уносе 200.000 дуката — по данашњој вредности преко 30 милиона динара с тим да ће набавити више пароброда за пловидбу на Сави и Дунаву. Тражили су повластицу за 16 год. и јемство државе да ће она доплатити добит до 8% уколико она не би била постигнута. Министарство је дало повољно мишљење с примедбом да се јемство од 8% смањи.

И овај други покушај је пропао. Под притиском Аустро-Угарске одбијен је. Те „среће” нисмо само ми били. Французи су такође хтели 1857 г. да са шест својих бродова врше пловидбу на Сави и Дунаву, па је њихов брод



„Лион” долазио под Београд, али Аустро-Угарска је и њихове тежње осујетила. И Енглези су намеравали да дођу са својим бродовима у наше воде, па кад су видели како смо ми и Французи прошли, одустали су од те намере.

„Први брод српски био је „Делиград” који је држава купила 1862 за своје потребе. Служио је само као теретни брод, али као јединац није био опасан Аустро-маџарским бродовима. Кад је Српско бродарско друштво било основано, онда је тај брод држава поклонила Друштву.

Од првог покушаја да се оснује наше бродарско друштво протекло је 41 г. а од дру-

гог 35 год. Штампана оног времена и трговачки одбор чинили су све, што је стојало до њих, да се Србија са својим бродовима појави на Сави и Дунаву, али у тим настојањима нису могли успети. Остварење те идеје пало је у део независној Краљевини Србији.

Српско бродарско друштво вршило је свој задатак са пуно части и достојанства. Заслуге његове за економску независност Србије никада се неће заборавити.

Друштво, као такво, постоји још само формално. Ликвидација и претапање у Југословенску речну пловидбу извршиће се кад то Држава за сходно нађе.

## Београдска општина и народно претставништво

У седмој деценији прошлог века, општина Београдска пратила је рад Народне скупштине и у два маха дала израза своје пажње према Скупштини. На седници скупштинској од 12 авг. 1861 прочитано је писмо Београдске општине од 10 авг. и. г. ОН 229 „којим захваљује Скупштини, што је одазвавши се на престолну беседу, подпуно схватила права осећања свега народа српског.

Живица Општина београдска! био је једнодушни одзив Скупштине”, (цитат из скупштинског протокола).

Три године доцније, 1-IX-1864, како стенографске белешке кажу, претседник Скупштине Живко Караберберовић учини ово саопштење:

„Општина вар. Београда писмом од 1 септ. т. г. № 4033, испуњена осећањем признавања

патриотизма, који народ наш показа у избору својих посланика, и желећи показати знаке свога уважавања, позива све представнике народне, заједно са персоналом, да јој 3 т. м. буду гости на ручку, а 4 и. м. на балу који ће истога дана давати у славу рођендана Њ. Св. Кнеза”.

Овај позив био је примљен са захвалношћу.

Бал је био код „Круне”, где је сада Општина. И ручак је ту био, пошто је у оно доба „Круна” била хотел са кафаном.

Уколико је досад познато, ово је био први банкет који је Општина у нечију част давала, а ваљда једини банкет који је Општина београдска приредила члановима Народне скупштине. Штампана онога доба није сматрала за потребно да региструје тај догађај, а још мање да опише како је банкет протекао.

## Како су решавани спорови у Београду пре формирања општинске управе

Општинска управа у Београду почела је да функционише септембра месеца 1839, а на основу закона о општинама од 13 јула исте године. Спорове до 200 гроша судила је општина, а могла је и преко те суме по сагласности парничара. Како су пре завођења општинске управе спорови решавани видеће се из примера које овде износимо:

I Акт Управе в. Београда од 27 маја 1838, бр. 332 гласи:

Поштенородном кмету вароши Београда Теодору Поповићу:

„Налаже вам се од стране местне полиције да овде пописате мајсторе: Голуба устабашу, Глишу Јовановића, Јоцу Вучковића, Тошу Поповића, Стерију Наумовића, Стојиљка Стефановића, Панту Михајловића и Анту Милосављевића, — призовете и у присуству с њима и ви ваља да будете, те да распру између Панте Петровића и Петра Стефановића, оба терзије, савестно извидите и све њихове рачу-

не и тербу што један против другог имаде, прегледате, а Панта, ако што и против ког другог тужити се има, да пред вама све докаже, које ћете ви у распри њивој, без икаквог пристрастија, како једном тако и другом чинити, а после писмено Полицију с подписом мајстора који су распру извидили, поднети.”

II Акт исте Управе од 7 јуна 1837, бр. 363 упућен Еснафима бакалском и казанциском:

„Аци Марко, казанција и Димитрије Крстовић, бакалин имају неку тербу за неки казан; за које се препоручује горе реченим еснафима да извиде тербу, па како нађу за право, да јаве полицији писмено.”

III Акт Еснафа ћурчиског од 7 јуна 1838, упућен Управи вароши Београда:

„По налогу Славне Полиције која је к нама послала Тошу Поповића, терзију и Николу Спасојевића заради њиве теранције за шкуртељку коју Никола направио Тоши и за



фалинку што од поставе фали да начини Николи Тоши исто онако као што је и било, и на то је контена и једна и друга страна, и зато јављамо Славној Полицији да су се код нас посулили” (поравнали).

IV Акт Управе в. Београда, упућен 21 децембра 1837 „Устабаши шнајдерском”:

„Давид Фелдман, шнајдер има неку тербу са својим шегртом Стојаном Митровићем, коју им Полиција без известија еснафског не зна како треба прекинути. Зато препоручује вама да неколико мајстора вашег еснафа призовете и парницу речене двојице извидите, па да их помирите ако је могуће. Ако ли не би било мо-

гућно помирити их, да тербу њиову опишете и полицији представите, но да и ваше мненије додати не изоставите.”<sup>1)</sup>

Не зна се у чему је та парница била, али из акта довољно јасно виде се односи који су пре сто година постојали између мајстора и њихових млађих. Спор између мајстора и шегрта морали су да извиде неколико мајстора. Иако онда није било социјалног законодавства, постојало је довољно развијено социјално о-сећање.

<sup>1)</sup> Оригинали ових аката налазе се у Државној архиви.

## Рад на социјалном старању у Београду пре 114 г.

У доба, о коме пишемо, Србија је већ 9 год. била слободна и у миру се развијала. Живот је био примитиван, што је, после пет-вековног робовања Турцима, било сасвим разумљиво. Ондашњим управљачима, није било лако организовати државу, онакву каква нама треба, јер утицај турске управе био је веома јак и дејство његово могло се је само смишљеним радом угушвати.

Разуме се, да онда — 1824. год. — није било никаквих закона. Радило се је по уредбама и наредбама које је Кнез Милош прописивао. Друкчије није ни могло бити. Ми смо већ раније изнели да је бригу о свима по словима локалне природе у Београду водило Обшчество, т.ј. Еснафи и виђенији грађани. Према томе, Обшчество је примило на себе и дужности да се стара и о социјалним приликама у Београду.

Из аката које износимо, а чији се оригинали налазе у Државној архиви, може се видети, да је постојао рад на социјалном старању.

Под 2 јануаром 1824 Кнезови Народне канцеларије упутили су ово писмо кнезу Милошу:

„Покорно вама јављамо: овдашњи еснафи међу се сагласили и дошли су к нама и искали од нас допуштење да могу једну кутију установити, с којом сваке суботе да просе по дућанима, магазима, механама и лађама по пару, и из овога прихода да могу ослободити и пустити по некога сиромеха из апса, а који за малу суму новаца труне и пропада. И да надгледавају невољне старе просјаци и људе, који су стари, и голи и боси и не могу ходити и просити. И када који сиромех страни, или овдашњи умре и нема се с чим саранити, да се из ове кутије сарани, као и за друге овим подобне нужде. Ми без вашег знања и одобрења нисмо дали одговора. За које вама покорно јављамо и како благоволите нама одговорити, ми ћемо еснафима вашу вољу одма саобшчити.”

Доцније, из ове кутије давале су помоћи и за удају и женидбу, помагане просветне и културне установе, па су давани и зајмови.

Ношење кутије по дућанима и данас се врши суботом по подне у нашим паланкама, и то се чини по налогу општинске власти.

Писмом од 5 марта 1824 Кнезови Народне канцеларије пишу:

„По налогу нашем од 22 прошлог фебруара сазвали смо овдашње еснафе и саобшчили им милостиво одобрење да за урежденије ради овдашњих и страних умирајућих људи, да измеђ себе изберу човека способног и поузданог за ово дело. Еснафи су данас дошли нама и представили Шишка Јованчета Хаџи Крстовића, који је овдашњи кућеван, који је доста сиромашан и еснафи су наклоњени да га спомогну и ито до Турђевдана сада на пробу. Њему за помоћника представљају овдашњег варошког кмета Стојана који је и тако ваздан на ногама по вароши. Сви овдашњи еснафи благодаре вам на милостивом дозвољенију да се установи кутија...

Ова два лица била су једна врста гробљанске управе. Они су морали водити рачуна о сахрани, с тим да за сиромеха морају спремити и материјална средства, т.ј. узети новац из кутије и купити шта треба за сахрану.

И пре овог наређења тај посао се је обављао, само без система. Неко је примао на себе ту дужност, скупљао прилоге и обављао сахрану. Овим је заведен изванредан ред.

Писмом од 2. новембра 1824 Кнезови Народне канцеларије доставили су Кнезу Милошу следеће:

„По заповести високопочитајемој писма вашег од 24 октоврија, сазвали смо овдашње еснафе и вашу заповест и уредбу еснафа терзиског и њиова правила и прошеније, и потврђеније Бранка устабаше прочитали смо им.

Објаснили смо им све точно да одсада тас сиротињски припада манастиру Раковици, а сиротињски милостињу, да еснафи из своје кутије деле.”

Из овога се види да су Београђани давали прилоге на тас у цркви за манастир Раковицу, сиротињу из Београда помагали су еснафи из своје кутије (касе).



Под 11-II-1825 Кнезови моле Кнеза Ми-  
лоша „да могу издавати помало брашна и  
дрва удови Мите Спасића, родом из Смедерева,  
а сада живећој у Београду, јер има близнаке и  
у беди је, те се о деци не може старати.”

Из ових неколико примера види се у че-  
му се је састојало социјално старање ондашњег  
времена. Било је предвиђено скоро све, сем  
лечења у болници, за коју се не зна да ли је и  
где онда постојала, и помоћи у беспослици,  
за коју се уопште није знало. Свему томе  
нема се шта замерити, иако је вршено на при-  
митиван начин.

## Општина и еснафи

О раду старих Еснафа може се разнолико  
судити. Али, треба знати да су ти Еснафи  
играли врло важну улогу у нашем животу, ка-  
ко привредном тако и у културном погледу.  
Што се дубље иде у будућност, раду тих есна-  
фа одаваће се све веће признање.

Еснафи су били не само сарадници Бео-  
градске општине, него, у многим случајевима,  
такорећи, и у њеној служби. Општина је у  
заједници са делегатима еснафским разреза-  
вала порез; преко Еснафа вршено је саоп-  
штење општинских наредба, па тражено и  
извршавање њихово. Из неколико примера ви-  
деће се у чему је та сарадња била:

1) Актом од 9-XII-1853 Општина, под пот-  
писом кмета Стојана Делимарковића, препору-  
чује Еснафу дунђерском да „провиди” ра-  
чуне двојице дунђера и поднесе извештај.

2) На основу наредбе општинске од 24-XII-  
1860, бр. 4456, Еснаф дунђерско-зидарски под-  
носи извештај да су Ташко Ристић, Милош  
Стојиљковић и Никола Ђорђевић рђавог вла-  
дања.

3) Наредбом бр. 139 од 10-II-1859, под пот-  
писом кмета Николе Христића и деловође А.  
Стефановића, препоручује се Еснафу дунђер-  
ском да избере једно лице, које може бити  
општинар (одборник).

4) Наредбом бр. 1442 од 9-VII-1859 препору-  
чује се Еснафима да од свију чланова покупе  
по 2 гроша чаршиска и предаду општини као  
пререз за уништавање боце — трња у вароши  
и атару њеном.

5) Наредбом од 2 августа 1855 препоручује  
се Еснафима да чланове известе о дану кад  
ће се деца у школу уписивати.

6) Актом од 20 септ. 1854 Општина пре-  
ко Еснафа саопштава наредбу: да приликом  
рођендана Кнеза Александра дућани на дан  
29 т. м. морају бити затворени, да сви чланови  
иду у цркву и присуствују служби, а у вече  
„како пред дућанима, тако и на кућним пен-  
церима свеће запале, али да се на гореће свеће  
добро мотри.”

7) Расписом од 13 апр. 1855 бр. 642 Оп-  
штина преко Еснафа саопштава да нико не сме

О давању помоћи постоје многобројни при-  
мери. Поред већ поменутих, примера, помагало  
се је сиротињи у новцу и природи пред велике  
празнике. То се и данас чини. Помагало се је  
и за време болести.

Сиротиње је, као што се види, и онда било.  
Само, сразмерно у далеко мањем броју но  
данас. У сиротињу су убрајани неспособни за  
привређивање. Иначе, за здраве и способне,  
рада је увек било..

Психолошки посматрано, социјално осећа-  
ње било је знатно искреније и срдачније но  
данас. Али, и друга су времена онда била.

примити на занат или у трговину лице које није  
калемљено против великих богиња.

8) Еснаф лебцедерско-воскарски, на основу  
наредбе општинске од 9-X-1861 бр. 3325, из-  
вештава да је за татора црквеног изабрао  
Ђорђа Д. Живжи.

9) Актом бр. 620 од 4-III 1865 Општина  
пише Еснафу лебцедерско-воскарском „да са-  
зове све чланове еснафа па скупштина виши-  
ном гласова нека избере једно лице, које ће  
се присајединити општинској комисији, да у-  
чествује у разрезу данка кад на тај еснаф  
дође ред.”

Еснафски скупови држани су у општин-  
ској сали и зато је општина наплаћивала по  
6 гр. чарш.

10) У суђењу грађанских парница и есна-  
фи су сарађивали. Актом бр. 10.173 од 4 нов.  
1870 Општина налаже Еснафу терзијском „да  
одреди два вештака, који имају прегледати  
бунду коју је правео Јован Марковић за г.  
Петра Станковића, наредника, и протокол ве-  
штачења да се достави општинском Суду.”

11) Еснафи су помагали општину у поди-  
зању школа. Једно решење терзијског еснафа  
од 31 маја 1872 гласи:

„Сазвана је главна лонца, а по захтеву  
општинског суда, у коме потражује да се од-  
реди, ако је икако могуће, која цифра новаца  
за грађење нових школа. Еснаф, према свом  
стању, изјави да је за сада немогуће више шта  
одредити, но што је одредио 12 августа 1870  
у 200 дуката.”

12) Не зна се зашто, али је нађено да је  
Општина упућивала странце Еснафима ради  
указивања помоћи. Износимо једно решење Е-  
снафа терзијског од 20-II-1860 које гласи:

„Примирителни суд в. Београда послао је  
Јанићија Петковића, из Призрена, као стра-  
далника од пожара, овом еснафу ради подарка:  
Еснаф је решио да се има из кутије као  
страдалнику 60 гроша подарити.”

Сличних случајева било је много. Не зна  
се да ли је и општина помоћи ове врсте давала.

На молбу Дорђолске цркве, Еснаф тер-  
зијско-јорганџиски решио је 18 септембра 1877

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



„да се новоподигнутом храму приложи један барјак од 30—35 дуката. Исти барјак има се дати у израду Максиму Протићу и за месец дана мора бити готов.”

На црквеним славама сваки еснаф је морао учествовати у литији и носити свој барјак. За тај посао је био одређиван један од мајстора. Око 1879 дешавало се да су барјак носиле калфе. Због тога је напред поменути еснаф 5 августа 1879 решило:

„Да старешина еснафски строго предузме мере да сваки мајстор, који се одреди, мора лично ту дужност да врши, а у случају препоне, да пошаље заменика, који мора бити члан еснафа!”

## Ватрогасна осматрачница на згради старог Универзитета

На згради старог Универзитета — на „Капетан Мишином зданију” — и данас стоји она кућица, скоро сва у стаклу, са које су некад објављивани пожари у Београду. У оно доба, пре 50 и више година, нису постојали телефони, а са поменуте кућице могао се видети цео Београд. Варош је тада била далеко мања но данас и границе њене у 1882 г. биле су:

„Обала Савска, око Доњег Града обалом Дунава до Дунавског поља. Одатле шанцем, линијом просто извученом и пунктираном иза ботаничке баште, па Рајковићевим Венцем до Видинске улице, онда том улицом, Вишњичком, Миријевском, Цигларском, Лесковачком и Владетином. Одатле тркалиштем до Фишекцијске, Београдском, Војничком до Крагујевачке, Мајурским пољем до кнеза Милоша; Железничком, Топциским тргом, пиварском, Краљевића Марка, Европском и Дрварском до Савске обале.”

Јасније, прегледније речено, границе су биле:

- 1) Старине Новака, — Хртвигова — Делиградска;
- 2) Бирчанинова — Министарство саобраћаја — Балканска до Адм. Гепрата;
- 3) Босанска — Краљевића Марка — Карађорђева — Пристаниште;
- 4) Доњи Град — Дунавско поље — Платнара — Цариградска — Палмотићева — Далматинска — Старине Новака.

У оквиру ових граница зграде су биле највише приземне. С једним спратом било их је мало, а два је имала само зграда старог Универзитета. Зато је она и била најподеснија за ватрогасну осматрачницу. На њој је стално дежурао по један службеник ватрогасне чете и јављао кад се негде пожар појави.

У мају мес. 1884 Министарство просвете тражило је од Општине да ту осматрачницу премести на друго место, наводећи као разлог

У Београду је увек постојало торбарење. Еснаф терзијско-јорганциски, да би то сузбио, одредио је 5 авг. 1879 Ђорђа Штерића „да пази на све путове који свет доводе и одводе из Београда и да фата оне торбаре који продају еспап, и по кућама раде као немајстори. За ово се Штерићу одређује награда у пет дуката месечно, с тим да и даље врши дужност чауша.

Колико су Еснафи и у политичком погледу погледу сарађивали са општином, о томе је раније у овом часопису писано. Та сарадња је била и велика и значајна.

да стражари пуше и да непажљивим бацањем цигарета могу произвести пожар. „Осим тога, бављење стражара у средини учеће се омладине не може имати повољног утицаја на њену моралну страну.”

Овом питању била је посвећена седница општинског одбора од 25. маја 1884 г.

Пошто је претседник *Живко Карабиберовић* саопштио поменути захтев, упућен преко Управе вароши, развила се дискусија.

Одборник *Милован Сјасојевић* признаје да држање стражаре на том месту има својих мана, али, када се узме у обзир корист у погледу безбедности, и кад се зна да другог погодног места нема, онда осматрачница и даље треба да остане на том месту. Како се на Великој школи никад досада није пожар десио, тражи да се стражарима, преко њиховог командира, саопшти да буду пажљиви при бацању испушених цигарета.

*Стеван Д. Бели* мисли да је страх од пожара споредан навод у акту Министарства просвете, а да је главно то што се жели избегавање додира између ђака и стражара, према томе, осматрачница треба да остане и даље на том месту.

*Паја С. Цветковић*, слажући се с предговорницима, жали што се није раније на то мислило, јер се је на ватрогасној касарни могла подићи кула, али сада је доцкан.

*Стеван Јовановић* не верује да ће стражари бацањем цигарета запалити зграду Велике школе.

По свршеној дискусији Одбор је решио:

Претставити Министарству просвете да Општина сада нема згодног места за измештање осматрачнице са Велике школе и умолити да она и даље ту остане.

Умолити Управу вароши да преко команданта препоручи стражарима строжију обаврност при пушењу. И осматрачница оста и даље.

*Д. Ј. Ранковић*





WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

Друштвена хроника:

## УСКРШЊЕ ЧЕСТИТКЕ ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА Њ. В. КРАЉУ ПЕТРУ II, Њ. В. КРАЉИЦИ МАРИЈИ И Њ. КР. ВИС. КНЕЗУ НАМЕСНИКУ

Поводом празника Христовог Васкрсења, упутио је и ове године Претседник Општине града Београда г. Влада Илић, у име Градског већа и у име своје, срдачне честитке Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику, које гласе:

### ЊЕГОВОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉУ ПЕТРУ II

БЕОГРАД

Градско веће града Београда, престонице Вашег Величанства на челу са својим Претседником, хита да о празнику Христовог Васкрсења упути своје љубљеном Краљу изразе непоколебљиве верности и безграничне оданости и своје најтоплије жеље за срећу Вашег Величанства и Узвишеног Краљевског Дома.

Христос Васкресе!

Претседник  
Београдске општине,  
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.

### ЊЕНОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉИЦИ МАРИЈИ

БЕОГРАД

Молим Ваше Величанство да о празнику Христовог Васкрсења благоизволи примити искрене и топле честитке Градског већа Београдске општине и моје лично.

Христос Васкресе!

Претседник  
Београдске општине,  
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.

### ЊЕГОВОМ КРАЉЕВСКОМ ВИСОЧАНСТВУ КНЕЗУ НАМЕСНИКУ

БЕОГРАД

О светлим празницима Христовог Васкрсења молим Ваше Краљевско Височанство да благоизволи примити искрена честитања са најлепшим жељама, које сам слободан да Вам упутим у име Градског већа, престоничког грађанства и своје лично.

Христос Васкресе!

Претседник  
Београдске општине,  
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.



# Главна скупштина Друштва Црвеног крста

— Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник о заслугама Црвеног крста —

Педесетпрва главна скупштина Друштва Црвеног крста одржана је 30 априла т.г. у свечаној дворани палате Црвеног крста. Били су присутни изасланик Њ. Св. Патријарха митрополит скопски Јосиф, Министар војске и морнарице генерал г. Милутин Неђић, изасланик Претседника владе и Министар социјалне политике и народног здравља г. Милоје Рајаковић, врховни рабин г. д-р Алкалај; претседник Државног савета г. д-р Ст. Сагадин, проректор универзитета г. д-р Мицић, претставник Београдске општине г. д-р Драг. Јовановић, почасни чланови Црвеног крста гг. Михаило Јовановић, б. претседник Касацје и г. д-р Тугомир Алауповић, б. министар, претставник старог руског Црвеног крста г. Штрандман, делегати бановинских одбора и чланови Црвеног крста, изасланици многих национално-културних организација.

Скупштину је отворио г. Светозар Томић, сенатор и први потпретседник Црвеног крста, поздравно присутне госте и предложио текст поздравног телеграма Њ. В. Краљу, који је Скупштина примила одушевљеним клицањем Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

Г. Томић је прочитао писмо Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника Павла, претседника Црвеног крста, које гласи:

Господине први потпретседниче,

Спречен сам да узем учешћа у раду претстазника нашег Друштва Црвеног крста, који ће се 30 текућег месеца окупити из целе земље на педесет првој редовној главној скупштини Друштва у Београду.

Кнегиња Олга и Ја молимо Вас, да присутним претставницима Друштва, а преко њих и свима члановима Друштва и подмлатка Црвеног крста испоручите наш поздрав.

Наше Друштво црвеног крста увек је било веран и поуздан поборник његове узвишене идеје — братства и љубави међу појединцима и народима. Наш Црвени крст исто тако достојно је испунио своју дужност у свим тешким приликама, а нарочито онда, када су ратови били неизбежни да се извојује слобода и уједињење нашег народа.

У том и таквом раду треба да истрају сви сарадници нашег Друштва Црвеног крста. Ја им свесрдно благодарим на досадашњем труду, са жељом да буду увек и што боље спремни да одговоре својим племенитим дужностима.

Павле, с. р."

Скупштина је пропратила читање овог писма топлим овацијама и примила текст поздравног телеграма Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику.

Саслушан је извештај о раду Друштва Црвеног крста у току прошле године, из кога се види да је у току године 1938 Црвени крст имао 276 среских и 637 општинских одбора, 34 среска и 608 општинских повереништава; организација Друштва је спроведена у 1.565 места. Приходи у 1938 години су се повећали.

Највећа пажња у току прошле године посвећена је организовању течајева за добровољне болничарке. У Београду је организовано око 30 течајева. У унутрашњости је одржано око 50 сличних течајева. У свима течајевима је било 1.589 слушаалаца (206 мушких и 1.383 женских). Осим тога организовано је још 38 течајева који су завршени у 1939 год., на којима је било око 900 слушаалаца. Од 1935 год. Црвени крст одржао је свега 250 течајева за добровољне болничарке, које је свршило 2.964 мушких и 3.156 женских слушаалаца. Поред тога одржано је још 26 самарјанских течајева са 679 слушаалаца. Црвени крст је одржавао и специјалне течајеве (против туберкулозе, за одбрану од напада из ваздуха, допунске болничарске курсеве, вежбе болничара, течајеве за негу одојчади и слично).

Црвени крст организовао је и ауто станице за превоз болесника и рањеника и то у Београду, Нишу, Новом Саду, Сарајеву, Сплиту, Петровграду и Гуштању. Осим тога образован је и одред сестара-нудиља и Санитетска колона Друштва Црвеног крста са 11 санитетских аутомобила. Вредност санитетског материјала, набављеног у прошлој години, износи 310.625 динара.

Осим тога Црвени крст извршио је потребне радове на пасивној заштити цивилног становништва од напада из ваздуха и извео је организацију станица за прву помоћ на путевима.

Црвени крст вршио је и хумановаспитни рад, здравствено просвећивање чланова, организовање летовалишта подмлатка Црвеног крста (у прошлој години летовало је 4233 детета) и социјално-привредни рад (подизање школских кухиња, чесама и бунара, школских купатила, радионица, пчеларника и др.).

Осим овога рада у земљи наш Црвени крст узимао је видног учешћа и у раду међународне заједнице Црвеног крста.

После краће дискусије примљен је извештај и дата је разрешница старој Управи. Одобрено је буџет за текућу и примљен предлог за продужење важности овлашћења за ванредни издатак од 3 милиона дина. за случај потребе.

Пошто према правилима Друштва извесном броју чланова управе истиче трогодишњи мандат извршено је попуњавање упразног одбора тајним гласањем. На основу озог гласања у одбор су ушла следећа лица: г-ђа Вера д-ра Иве Перовића, Краљевског Намесника; г. д-р Лазар Генчић, санитетски пуковник у пензији; г. Петар Жикић, пуковник-инвалид у пензији; г. д-р Леон Којен, професор медицинског факултета; г. Мирко Маринковић, директор Црвеног крста; г. Иван Шкарја, државни саветник, и г. д-р Јован Ненадовић, лекар из Новог Сада.

За претседника главног надзорног одбора изабран је г. Стеван Пешић, интендански генерал, а за чланове надзорног одбора: г. д-р Петар Миличић, државни саветник; г. Мирко Павловић, трговац, и г. д-р Хранислав Јоксимовић, шеф градског санитета у Скопљу.



## Скупштина југословенског соколства

Савез сокола Краљевине Југославије одржао је у недељу, 23 априла 1939 год., почев од 10.30 ч., своју IX редовну Годишњу скупштину у своме дому — Делиградска ул. бр. 27.

Годишња скупштина била је свечана и обилно посећена.

Н. В. Краља заступао је Г. Лин. Деканева, пешад. бригадни генерал.

Краљевску владу заступао је Г. Ђуро Чејовић, министар за физичко васпитање народа.

Н. Св. Патријарха заступао је Г. Серафим, епископ рашко-призренски.

Министарство војске и морнарице заступао је Г. Јован Кукавичић, генералшт. бригадни генерал, док је био изасланик инспекције Земаљске одбране г. Миља Ристановић пешад. пуковник.

Претседника Београдске општине заступао је г. Живан Ранковић, генерал у резерви и градски већник.

Као претставници страних држава били су:

Посланик Бугарске у Београду г. Иван Попов, с којим је био као претставник Савеза бугарских Јунака Г. Рашко Атанасов, генерал у миру.

Посланик Пољске у Београду г. Н. Дембицки.

Присутствовали су: ректор Београдског Универзитета, потпретседник Државног савета, изасланик Сената, претставници многих националних, хуманих и просветних друштава, као и многобројно грађанство.

Скупштину Југословенског Соколства отворио је први заменик Старешине Савеза Сокола Краљевине Југославије г. Енгелберт Гангл, који је после одржаног топлог патриотског говора предложио скупштини, и она са акламацијом примила, те је упућен следећи поздравни телеграм Н. В. Краљу Петру II:

„Југословенско Соколство, окупљено са изасланицима свих својих жупа на IX годишњој скупштини Савеза Сокола Краљевине Југославије упућује своме љубљеном старешини и младоме Краљу најискреније поздраве.

У непоколебљивој верности одани своме Владару, Његовој узвишеној Мајци, дому и роду јуначких Карађорђевића, Југословенско Соколство хоће, какв до сада тако и у будућности, да уложи све своје моралне и физичке снаге и свој васпитни рад за срећу Краља, за напредак и благостање народа, за моћ и славу Југославије, увек спремно да чува и брани целину, самосталност и слободу Отаџбине.

Нека живи Н. В. Краљ Петар II,

Нека живи дом и род Карађорђевића,

Нека живи Краљевина Југославија!”

Г. Гангл је углавном рекао: „Савез Сокола Краљевине Југославије је национална, патриотска, хумана и просветна организација, у којој нема места ниједној политичкој организацији и фракцији, већ само једној и јединој која исповеда да су Срби, Хрвати и Словенци један народ од три племена — која желе, теже и хоће да буду један народ, да имају једног краља и да буду у једној држави: То осећање Југословенског Соколства прожима и све патриоте Југословене, све Србе, све Хрвате и све Словенце, јер је Југословенско Соколство само део југословенског народа. То осећање дели и сељак и грађанин, и радник и интелектуалац. А то опште осећање најлепше је изразила београдска универзитетска омладина, која је у огромноме броју заједно са Југословенским Соколством прослављала Први Децембар.

Бележи се, да је Југословенско Соколство са радношћу ушло у јубиларну 25-то годишњицу Народног Уједињења и стварања заједничке Југословенске Државе... Оно је одиграло часну улогу за тих 25 година, па жели сваким својим поступком да истакне: „да Југословенско Соколство има веру у будућност и напредак Југословенског Народа и Краљевине Југославије.

Први заменик Старешине Савеза Сокола завршава свој говор бурно поздрављен. После њега појављују се други говорници, међу којима пада у очи нарочито говор г. Рашка Атанасова, бугарског генерала и старешине Бугарских Јунака, који је поред осталог истакао: „... Доћи ће дан, када ће потпуно нестати и последњег трага неповерења, када ће потпуно овладати нов дух и нова ера међу братским балканским народима...”

Савез Сокола Краљевине Југославије приступио је избору новог Савезног соколског старешинства, чиме је и завршена Скупштина Југословенског Соколства.

## Београдска врбица

Дечија цветна свечаност, Врбица, донела је ове године, 1 априла, необичну радост и расположење београдској деци.

Ведар и топао дан. Сунце је просипало обилно своје благе зраке на свежа лица и шарене хаљинице деце, чисто плаво небо се осмехивало на њих.

Шарена лелујава поворка веселе деце формирана је код „Славије” још пре 15 сати. Свака школа и свака

дечија установа имала је своје одређено место. Око 40 београдских школа, са неких 15.000 малих ђака, узело је учешћа у поворци. У поретку по осам дечака и девојчица, одливала се река раздрагане деце, чисто обучене, по реонима парохија београдских цркава: напред деца из парохије Саборне цркве, за њима из парохије цркве Александра Невског, затим из парохије цркве Св. Саве, па Вознесенске цркве, цркве



Св. Марка и деца из осталих парохија. Пред сваком групом деце ношен је крст, за крстом црквени барјаци, чираци и рипиде, затим је ишло свештенство, а иза свештенства су се ређала школска деца дотичне парохије. У поворци је било и неколико музика, које су интонирале црквену песму „Опште воскресеније”, коју су дечије групе певале наизменично.

Сви тротоари и улази у споредне улице од „Славије” до „Албаније” били су закрчени грађанима и децом која нису могла узети учешћа у поворци. Ова маса света поздравила је живо и раздрагано сваку групу малишана у поворци.



Њ. Св. Патријарх Гаврило дели патријаршијски благослов деци на Врбци

## Слава „Гвозденог пука“

Други пешадијски пук „Књаза Михаила”, — познат због свог херојства у ратовима као „Гвоздени пук” — прославио је своју славу 19 априла као успомену на дан када је 1867 год. Кнез Михаило примио од Турака на Калемегдану кључеве градова. Свечаност је извршена на Бањици уз присуство изасланика Њ. В. Краља генерала г. Павла Барјактаревевића, претставника свих војних инстанција, Народне скупштине и Сената, Краљевске владе, Београдске општине и Управе града Београда, ратничких организација, вероисповести. Београдску општину је заступао г. Божа Павловић, директор Општег одељења.

После богослужења и сечења славог колача, командант пука г. Анђелковић одржао је говор у коме је изнео историјат Другог пешадијског пука „Књаза Михаила”, истичући особито јунаштва која су извр-

шили Топличани, војници овог пука, у балканском и светском рату. Позвао је војнике да буду достојни потомци и наследници својих храбрих претохника и предака и да увек буду спремни да своју земљу, свој народ и свога Краља бране с истим самопрегорењем. Његов говор праћен је усклицима Њ. В. Краљу и Краљевском дому.

После војног дефилаа, приређена је закуска на којој је госте поздравно командант пука г. Анђелковић. Изасланик Њ. В. Краља генерал г. Барјактаревевић узео је реч на тој закуски и изјавио је да ће бити тумач израза верности и велике љубави који су указани од стране војника славног Гвозденог пука према Краљевском дому.

После подне приређено је војничко весеље.

## Ђаци Основне школе из Борова у Београду као гости Београдске општине

Од 22 до 24 априла о. г. у Београду су боравили ђаци Основне школе из Борова, који су били гости Београдске општине.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић, позвао је у Београд ђаке Основне школе из Борова да буду гости Београдске општине, те да се Борову на тај начин одужи за гостопримства која је индустријско пре-

дузеће „Бата” пружио безброј пута београдској омладини, а нарочито ђацима, који су посећивали Борово.

Борово се на позив претседника одазвало и послало у Београд 88 ђака Основне школе са 6 наставника, које су предводили наставници г-ца Аница Шимић и г. Миладин Мијовић.

Организацију дочека и боравка малих гостију по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



верио је претседник г. Влада Илић г. д-р Ђури Ђуровићу, помоћнику директора Општег одељења, који је учинио све да боравак малих Боровљања у Београду буде што пријатнији.

За боравиште малих Боровљана одређена је зграда Основне школе „Змај Јова Јовановић“ у Босанској улици.

У 6 часова по подне г. д-р Ђура Ђуровић, у име Општине града Београда, и управитељ Основне школе „Змај Јова Јовановић“ г. Влада Лапчевић са београдским основцима изишли су на жељезничку станицу, где су дочекали мале госте. Сустрет малишана из Борова и њихових другара из Београда био је веома срдчан. Малишани су се брзо упознали и спријатељили. Увек

Незабораван утисак на децу је оставио живописан пут од Београда до врха Авале, који су прешли општинским аутобусима.

— А, то је Авала! — заносно је рекао један. — Слушао сам о њој пуно, а сад је први пут видим.

Са дубоком побожношћу, својственој малој деци, малишани су разгледали величанствени маузолеј Незнаком Јунаку на врху Авале. Скоро и не дишући слушали су објашњења наставника: о рату, о Незнаком Јунаку и о Витешком Краљу Александру I Ујединитељу, који је споменик на Авали подигао. Дивили су се стваралачком генију нашег великог маестра Ивана Мештровића.

Са високих тераса Калимегдана мали основци нису могли да се нагледају, дивећи се величанственој пано-



Мали основци из Борова

је по један Боровљанин ишао у друштву са другаром из Београда.

Београдска општина је осигурала својим гостима превозна сретства за кретање по Београду и његовој околини.

Пуна три дана мали Боровљани, са пуно интересовања и одушевљења, разгледали су југословенску престоницу. Врхунац одушевљења изазвао је моменат када су посетили Зоолошки врт. Службеници зоолошког врта провели су их кроз цео врт и давали податке о свима животињама. На децу је оставила леп утисак и зграда београдског Народног позоришта, коју су са децом радозналошћу изнутра целу разгледали.

— Ала ћу имати шта да причам код се вратим у Борово! — радосно је клицао један малишан.

рами Београда. Одатле су први пут видели ушће Саве у Дунав, за које су дотада знали само из земљописних карата.

Мали основци, опет испраћени од претставника Београдске општине и својих београдских другара, 24 априла напустили су Београд, из којег су понели најлепше успомене и незаборавне утиске.

На расстанку један малишан са прозора вагона узвикнуо је малим београдским основцима раздрагано: — Збогом, другари! Увек ћу мислити на вас и на наш лепо Београд! Никад вас нећу заборавити!

По повратку у Борово, вође пута г-ђица Аница Шимић и г. Миладин Мијовић, наставници, у име школе и Борова упутили су писмо претседнику Београдске општине г. Влади Илићу пуно топле захвалности на срдчаном дочеку.





WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
С  
К  
А  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А

Комунална хроника:

## Седница Управног одбора Савеза градова одржана у Петровграду 22 и 23 априла 1939 год.

У духу већ заузетог гледишта Управе Савеза градова да се седнице Претседништва и Управног одбора држе у свима градовима, који за то изразе жељу, одржана је седница Управног одбора у Петровграду 22 и 23 априла. Ово држање седница у разним градовима има за циљ активирање рада Савеза градова, а тако исто и ближе упознавање потреба појединих градова од стране самог савеза, као и давање потстицаја члановима савеза да изближе прате рад својих управа. Овај начин рада има несумњиво вишеструку корист. Јер, узајамном сарадњом и помоћи, градови ће се много боље помоћи и послужити, него кад би сваки за себе бринуо исту бригу и затворио се у један узани круг послова и питања.

Овој седници присуствовали су:

Од стране града Београда: г. Влада Илић, Претседник Градске општине и претседник Савеза, г. д-р Стеван Поповић, градски већник, г. Миливоје Благојевић, градски већник, и г. Божа Павловић, директор Општег одељења и шеф Савезне канцеларије у Београду.

Од стране Загреб: г. д-р Теодор Пеичић, претседник градске општине и претседник Савеза, г. д-р Емил Богдановић, директор град. магистрата и главни секретар савеза, г. д-р Миро Мајер, градски саветник и секретар савеза, г. Мирко Станисављевић, градски финансијски саветник и г. Иво Ротквић, град. канц. чиновник.

Од стране града Љубљане: д-р Јуро Адлешић, претседник Градске општине и претседник савеза, и г. Андреј Грасели, град. комесар.

Од стране града Новог Сада: г. Коста Миросављевић, претседник Градске општине.

Од стране града Панчева: г. Васа Исаиловић, претседник Градске општине.

Од стране града Сушака: г. Мирослав Колацио, в. д. претседника Градске општине, и г. Миљенко Махуља, директор градског магистрата.

Од стране града Осијека: г. Антун Хржић, градски сенатор, и г. Јован Белајчић, равнатељ град. магистрата.

Од стране града Вараждина: г. Мирко Хитрец, град. сенатор.

Од стране града Ниша: г. Аранђел Аранђеловић, делегат.

Од стране града Митровице: г. д-р Илија Бајић, град. физикус.

Од стране града Петровграда: г. Милорад Цветков, претседник Градске општине, и г. Душан Бошњак, потпретседник Градске општине.



Г. д-р Теодор Пеичић, претседник града Загреб  
и претседник Савеза градова

Седница је одржана у свечаној сали Трговинске коморе у Петровграду. Претседник Савеза градова, г. Др. Теодор Пеичић, претседник града Загреб, у чијем је граду седиште савеза, пригодним говором отворио је седницу и пожелео је срећан рад учесницима. Истакао је важност ових седница и додиром између прет-



ставника појединих градова и подвукао значај градова Војводине у чијем се једном граду сада држи ова седница, очекујући од ових додира добре резултате и за Савез и за градове.

Претседник Општине града Петровграда г. Милорад Цветков у топлом говору поздравља претставнике Савеза градова и чланове Управног одбора, у својству домаћина, и жели свима учесницима пријатан боравак у Петровграду, у коме се налазе сакупљени на корисном послу свих југословенских градова.

После овога прешло се на решавање и дискусију по дневном реду, који је био овако састављен:

1 — Ивештај о раду Претседништва и пословне управе Савеза градова, као и Савезне канцеларије у Београду.

2 Састав дневног реда за овогодишњу редовну главну скупштину.

3 Буџет Савеза градова за буџетску 1939/40

4 — Предлози поводом одлука прошлогодишње главне скупштине донетих по предлозима чланова, и

5 — Евентуалије.

По првој тачки прочитао је извештај секретар Савеза г. д-р Миро Мајер, па је тај извештај примљен без примедба. У вези овог извештаја поднео је извештај г. Божа Павловић, шеф Канцеларије Савеза градова у Београду, о резултату посете коју је у име Савеза градова учинио граду Пироту; а г. д-р Мајер исто тако поднео је извештај о резултатима посета које је у име Савеза учинио градовима Крижевцима и Копривници.

Код тачке друге дневног реда говорили су г.г. д-р Јуро Адлешић, Божа Павловић, д-р Стеван Поповић, Милорад Цветков, д-р Теодор Пеичић и д-р Богдановић.

Усвојен је предлог да се паралелно са конгресом Савеза градова и у његовом оквиру одрже конференције стручњака градова и то: финансијска, техничка и социјално-здравствена, чије ће се резолуције доставити скупштини, да их она унесе у своју главну резолуцију.

Тачка трећа дневног реда усвојена је без измена.

Код тачке четврте, прочитан је извештај Претседништва, па је г. д-р Богдановић реферисао о финансијским овлашћењима датим у финансијском закону за 1939/40, а г. д-р Мајер о Уредби о санитетском фонду.

Г. Антун Хржић, претставник града Осјека говорио је о Уредби о санитетском фонду, наглашујући нарочито да градови који имају своје болнице не би требало да подносе специјалне терете за овај фонд.

Г. Влада Илић, претседник Општине града Београда, одржао је један говор, указујући на стање путева у Дунавској бановини, жалећи што надлежне власти не поклањају потребну пажњу саобраћајним путевима, који су у врло рђавом стању, и који чак немају ни потребних путоказа, или ако их имају, они су у тако рђавом стању, да се на њима не може ништа прочитати, пошто су таблице потпуно зарђале или полоњене. Моли претседника града Новог Сада г. Миросављевића, да оде до Бана Дунавске бановине и изложи му жеље Савеза градова, да се бар оно што се одмах да учинити што пре доведе у ред, како би се колико толико стање путева поправило.

Г. Миросављевић у свом говору потпуно прихвата гледиште г. Владе Илића и обећава да ће се у Бановини заузети, да се жеље Савеза градова што пре остваре.

После овога седница Управног одбора је закључена.

Други део програма састојао се из обилажења појединих установа града Петровграда. Затим, разгледане су фабрике: Прва српска фабрика тепиха, Фабрика пива „Дунђерски“ и Фабрика шећера. Увече је претседник града Петровграда приредио гостима банкет у свечаној сали ресторана Фабрике шећера.

Сутрадан пре подне учесници су се одвезли на мрестилиште и рибњак у Ечки, где им је показано како се риба множи и како се храни и одржава. У подне је управа рибњака приредила пољски рибљи ручак, после чега су се претставници градова разишли.

Б. П.



Мане Едуар: Портре родитеља уметникових, г. и г-ђе Огиста Мане-а (Са изложбе „Сто година француског сликарства“)





## Друга периодична изложба руских уметника у Београду

(2—17 априла 1939)

У недељу на Цвети, 2 априла, у 11 и 15, отворена је Друга периодична изложба руских уметника у Дому цара Николе II, у улици Краљице Наталије 39.

Изложбу је отворио краћим, пригодним говором, у име г. Министра просвете, покровитеља изложбе, — Г. Д-р Витезица, шеф уметничког отсека Министарства просвете. Затим је узео реч Г. Штрандман, претседник Удружења руских емиграната у Југославији и у краћим потезима подвукао неколике моменте из живота руске емиграције и понаособ руских уметника у Југославији и читавоме свету.

На крају је говорио Г. Миле Павловић, професор који је темпераментно евоцирао трагичне минуте најновије руске историје, осврћући се на тежак живот и рад руских уметника у беломе свету, које је снашла тешка судбина и који се с великом муком пробијају кроз „Сциле и хоридбе” живота.

У име Г. Претседника Београдске општине, почасног претседника изложбе, отварању је присуствовао Г. Милорад Т. Симовић, професор и градски већник.

Друга периодична изложба руских уметника по броју и квалитету изложених радова значи, у истини, датум у савременој историји руске уметности у емиграцији.

Поред неколиких скулптура у гипсу и бронзи били су изложени 206 радова међу којима су фигурисли: неколика маестрална уља, многобројне изврсне аквареле, офорте, пастели, линолеуми, гравуре, цртежи и др.

Широка руска душа богато је захватила из неисцрпних врела богиње Ладе и у својим уметничким стремљењима дошла до пуног изражаја.

Величанствен је салон радова Велике кнегиње Олге Александровне (Данска) чија је кичица распевала, у божанској хармонији, читаво чаробно пролеће: дивни букет јоргована, цвеће у корпи, нарцисе и лале, цикламени и жуто цвеће дочаравају у вазама својим богатим, савршеним преливима, композицијом боја, и неодољиво плене око. Душом гледаоца као да струји тихо блаженство; као да нечујни пролећни зефири уљуљукују опојно мирисно мајско цвеће, док кроз све то провејава

бежно осећање уметничке сете која инспирише, као дах осетљиву, кнегињину душу. „Птице на снегу” су сушти контраст у цветалом мају: гола дрвета завејана снегом који жестоки северац разноси на све стране, док у мразној атмосфери најежене, гладне птице пабирче по снегу.

Гласовити сликар Беноа Александар (Париз) учествовао је на изложби са неколико ванредно успешних акварела у којима се виртуозно манифестује инспирисани дух великог мајстора. Особито привлаче пажњу његови радови: Петербург, Николска саборна црква (акварел), Римски водоскок, Јутро у Провансу, у парку Фонтенебла...

Добужински (Литванија) је, као и увек, на висини свога уметничког стварања. Његова симфонија (уље), његови акварели: Гробница поета која одише нотом лаког сумора, Литванија код Кастела, Плас де ла Бастиј дела су савршене сликарске архитектуре.

Нилус (Париз) изложио је многобројна уља као: Парк зими, Пролеће у Вогезима, Вино и чаше, Плас де ла Републик, Хризантеме, Блед, Охридско језеро и Сарајево, која инспиришу хармонијом линија и плене око посматрача.

Шрамченко (Југославија) презентирао је неколика веома успешна уља као што су: Мајка, Будва, Бока Которска, Стара воденица чија се складна целина издваја у дивној перспективи.

Алисов је величанствен у пастелима: Кармен (песме у сликама), Самоћа. Његова уља одмарају око гледаоца; Сутон (панорама на Земун), Црква св. Марка на острву Хвару.

Особиту пажњу заслужују радови г. Биценка (Београд). Његова уља као Дубровник, Триглавско језеро, Блед и Раб изазивају осећања дивљења беспрекорношћу линија, лепотом облика и усклађеним ритмом.

Г. Маслов (Београд) је рељефно приказао: Руску цркву и Топчидерски манастир (уља) који дивно хармонизују са пејзажом који их окружује.

Г. Кравченко (Београд) се особито истакао у својим уљаним радовима као што су: Топчидер, Бели двор, Сава и др.



Г. Алисов (Београд) био је једини претставник скулптуре на овој веома успелој изложби. Тако на пример, његова гипс-скица: Краљ Александар I изванредно рељефно приказује мужаствену фигуру Краља Ујединитеља на коњу. У јединственој хармонији линија и диспозицији делова, и ако у минијатури, цела се композиција изразито оцртава.

Устрептала руска душа широка као и њене бескрајне степе, али топла и матерински нежна пламса у зачараном кругу уметничких стремљења и својом бесмртном кичицом отима од зуба времена: величанствене пејзаже, густе купасте борове, танковрхе јеле, стасите, горостасне, али вазда суморне капарисе који дремају на зажареном хоризонту; суре зидине дрвених кастела, немирне морске таласе

који несташно запљускују жедне жали; морске луке у којима усидрени бродови чекају на далеке океанске пучине; рођај сунчев и сребрнасту месечину, плави небески зрак и птицу у лету, мртву природу у мразној ноћи, запаљене црне очи дражесних цура чија набрекла прса жудно прижељкују љубав...

Велики руски мајстори и ако у емиграцији, дали су овога пута пуну меру. Друга периодична изложба је потпуно успела, јер су у излагању узели учешћа гласовити уметници на пољу руског сликарства чија су уља ушла у велелепни храм вечне уметности, у Лувр—Пантеон бесмртника и многе друге европске галерије слика.

Милорад Т. Симић



Сретен Стојановић: лево: Добрица Милутиновић, десно: Милан Ракић — бронза (са изложбе у павиљону „Цвијете Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



WWW.UNILIB.RS





## Одлуке Државног савета

Сопственик гробнице је дужан да се стара о одржавању исте, и без обзира на то да ли је у њој вршено сахрањивање, у противном губи право на гробницу, као и положену пристојбу.

По овом основу Градско поглаварство у Загребу својом одлуком лишило је заинтересована лица права својине на одређене гробове, наставши да се она нису придржавала прописа о одржавању гробова, за шта је по тим прописима предвиђено као санкција губитак својине на гробу, као и пристојбе положене за исти. Банска управа у Загребу као виша власт потврдила је општинску одлуку, а жалбу заинтересованих лица одбацила. Заинтересовани су против тога решења поднели тужбу Управном суду у Загребу истичући нарочито то, да се односни прописи односе на гробове у којима је извршено сахрањивање а да су спорни гробови празни и да за такав случај не би важила она санкција о губитку својине на гробу као и пристојбе. Њихову тужбу је уважио Управни суд и поништио је решење Банске управе својом пресудом бр. 4944-35 од 14 јуна 1935 год., образлажући своје становиште на следећи начин: „Пропис §-а 41 и 42 гробљанског статута за град Загреб одређује, да се сватко, тко си набави властито гроб, обвезује тим чином без даљње које изјаве или исправе, да ће на њем, зида га или не, поставити и издржавати трајни споменик из камена, железца или друге коvine. Тко пако не удовољи овом увјету у првих 15 година, губи право на тај гроб и положену пристојбу а с гробом, да ће се поступати као са другим опћеним гробовима. Прописи пако §§-а 45—52 истог статута о опћеним гробовима садржавају одредбе о таквим гробовима па је у конкретном случају примјењен пропис §-а 46 који одређује, да ће се опћени гробови прекопати у року не краћем од 15 година.

Ови прописи говоре само о гробовима, што значи, да ће се гроб, који се не уређује у смислу §-а 51 статута прекопати, да ће дотично земљиште услјед прекопања постати празно, и да ће се моћи изнова употребити за нове гробове т.ј. за поклапање нових мртваца. Ријеч „гроб“ претпоставља наиме земљиште, у којем је већ покопано мртво тијело па прије покопа мртвог тијела дотично је земљиште само гробно мјесто, гробно земљиште. Оваква разлика истакнута је и у §-у 39 истог статута, која одређује цијене и величину земљишта за гробове а не цијене и величину гробова. Према томе на земљишта, одређена за гробове, не може се примјенити пропис ал. 1 §-а 42 статута, јер оно није гроб, нема у њему покопаног мртвог тијела.

О уређивању земљишта одређених за гробове статут не садржи прописа и када би се за оваква земљишта примјењивала санкција ал. 1 §-а 42 статута, могло би доћи до апсурдности, да се земљиште, у које је покопано мртво тијело концем 15 године рачунајући од његове набаве прекопа већ за који мјесец или за који дан, што би било у протусловљу са опћим прописима о поклапању мртваца односно о јавном здравству (§ 43 provedбене наредбе к закону о здравству од 25 марта 1906).

Међутим се и поступак првостепене управне власти, према којем је тужитељево гробно мјесто без икаквог претходног поступка једноставно одређено за покоп неовлаштеног лица, противи прописима §§-а 69—78 ЗУП. јер је она, пошто се озђе ради о поништају права на штету тужитеља, имала у ствари саслушати интересирана лица и ако не успије нагода спор ријешити одлуком, како је овакав поступак приметна већ у неким другим случајевима јавним позивом путем јавних гласила.

Не стоји навод утуженог рјешења, да је пренос права покопати мртваца на препорним гробним мјестима на темељу непрепорног очитовања од 8 јула 1909 тек „наводни поклон“, јер да није код гробне управе регистриран, већ напротив речено је очитовање правновалано, чије важење овиси о регистрању код гробне управе, пошто таквог регистрања гробни статут не прописује. Осим тога гробни статут не одређује, да власник гробног мјеста може с њиме располагати само у споразуму са гробном управом а не одређује ни да се мртво тијело његово мора на том гробном мјесту покопати.

Према томе Банска је управа неправилно примјењивала законске прописе и ради тога је суд тужбу уважио и утужено рјешење поништио, па ће Банска управа имати донијети ново рјешење.”

Против ове пресуде Управног суда изјавило је жалбу Државном савету Градско поглаварство у Загребу и Државни савет својим решењем бр. 28527 од 24 октобра 1935 год. уважио је општинску жалбу а пресуду Управног суда поништио. Образложење саветске одлуке, којом је спорно питање добило коначно решење, је следеће: „За решење спорног питања одлучан је § 39 пом. Статута, а тај прописује да „власником земљишта, одређена за један гроб“ постаје онај, који положи одређену пристојбу, али ту § 39 на крају изричито додаје: „без права укњиже и само уз увјете, назначене у слиједећим §§ 41, 42 и 43“. Ово у Статуту погрешно названо власништво тачније право расположбе односно упоа на земљишту за један гроб, стиче се дакле по § 39 Статута под-



раскидним условом, тако да се самом чињеницом неиспуњења услова из § 41 то право губи (§ 42).

Не може се усвојити мишљење Управног суда, да се под речју „властити гроб” у § 41 Статута има разумети једино као гробно земљиште у коме се налази већ укопано мртво тело. Томе се схватању у првом реду противи цитирани текст § 39, који стицање само земљишта за гроб чини зависним од испуњења услова § 41. Даље се томе противи дазно установљена пракса да се о парцелама одређеним за гробове на скупном гробљу говори као о гробу, а коначно томе је несумњиво противан и сам текст § 41, који гласи: „тко си набави властити гроб” јер је јасно да се може набавити само земљиште за укуп.

Овакво тумачење § 41 указује се тачним нарочито кад се уочи *ratio legis* те одредбе Статута. Хтело се да скупно гробље града Загреб буде основано као парк у смислу естетских захтева, који траже уређено гробље као дотично почивалиште мртвих. А то би било онемогућено, кад би се дозвољавало да запуштена и неуређена гробна места руже целину. Уз то пропис § 41 у складу је и са постојећим обичајем да се породице или појединци унапред снабдевају и уређују гробна места, где ће доцније бити сахрањени, тако да на скупном гробљу фактички има низ споменика, на којима се тек после укопа уређују имена.

Не може се усвојити извођење у пресуди, да из прописа § 42 Статута ваља закључити, да је санкција за неизвршење услова § 41 само у томе, да ће се с гробом поступати као са опћеним гробом, што да значи, да ће се прекопати, а то да се може само ако је већ укопано мртво тело. Пропис § 42 прописује двоје и то да онај, који не удовољи захтеву § 41 „губи право својине на гроб и на положену пристолбу”, а онда наставља, да ће се с „гробом поступати као с другим опћеним гробовима”. Прво очито настаје, кад у гробу нема мртвог тела, а ни „поступање као с опћеним гробом” не значи, да ту баш мора бити мртво тело и да се гроб прекопа, јер у гробљу мора да има празних опћених гробова, у којима се тек одређује укуп. Одредба да ће се с „гробом поступати као с другим опћеним гробом” не значи дакле друго но да стим гробним местом или гробом може Градска општина слободно располагати у смислу § 45 и следећих Статута.

Неоснован је и навод пресуде да је поступак управне власти у опреци са §§ 69—78 ЗУП. По § 70 ЗУП. власт може одустати од спровођења оделитог испитног поступка и решити ствар на основу чињеница, које су јој познате, ако је стање ствари довољно утврђено и ако је непотребно посебно саслушање странака због заштите њихових интереса. У конкретном случају Градска се општина још 1930 године послужила правом из § 42 Статута и расположила је односним гробним местима доделивши их породици Раствовчан. Спор, који је сада у решавању, започео је сам заинтересовани Сршић тражењем одлуке у записнику од 2 јула 1934 године. У даљем току, заинтересовани је саслушан још и 28 јула, саопштен му је предмет поступка и дата прилика да заштити своје интересе, па је он ту и изнео очитовање Фанике Принц. Никаква расправа ту више није била потребна,

јер једино одлучна чињеница, да спорна гробна места кроз више од 15 година нису никако уређивана, није ни са које стране оспорена. У оваквом јасном случају било би, дакле, противно принципу економичности као једном од основних принципа управног поступка да би се ту још расписивала и посебна расправа, кад је било ван сваке сумње, да се расправом ништа ново ни одлучно не би могло утврдити. У озоме стању ствари не мења ништа ни то што је Градска општина касније у неким сличним случајевима издала позив у јавним гласилима да јој се јаве они, који држе да имају право на који запуштени гроб, јер се у овом случају заинтересовани пре доношења одлуке сам јавио, па га није било потребно ни позивати.”

Питање унапређења градских службеника зависи од слободне оцене градског већа, као што и унапређење државних службеника зависи од слободне оцене надлежне државне власти.

Један градски службеник је пензионисан као контролор трамваја IV групе 8 степена. У својој тужби на Државни савет против министровог решења, којим је одобрена општинска одлука о његовом пензионисању, пензионисани службеник је истицао, да је у моменту пензионисања био испунио потребне услове за наредну групу, да је тиме био стекао право на исту и да га је, према томе, требало претходно унапредити у вишу групу, па тек онда пензионисати. Међутим, Државни савет је стао на напред изнето становиште и својом пресудом бр. 22686/36 одбацио је тужбу пензионисаног службеника са ових разлога: „У чл. 33 Статута Д.т.о. предвиђено је, да: „постављење сталних службеника на поједине положаје врши суд.....”, дакле сталне службенике, што је случај са тужиоцем, поставља суд. Из овакве стилизације предњег прописа произилази да је питање постављења сталних службеника на поједине положаје остављено суду да према својој нахођењу и својој слободној оцени врши унапређења. Стога је навод, тужиоцев, да има стечено право да буде унапређен у III групу, неумесан јер аутоматско напредовање према цитираном пропису овога Статута не постоји.

У осталом и да је Статутом предвиђено аутоматско напредовање, таква одредба не би могла опстати с обзиром на § 156 Зак. о град. општ. пошто би била у супротности са § 104 истог закона према коме: „одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, о вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и о дисциплинској одговорности имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике у колико овим законом није друкчије одређено.”

Пошто за државне службенике важе одредбе Закона о чиновницима од 1931 године, који је питање унапређења службеника (§ 49 ст. 1) оставио слободној оцени управне власти, дакле не предвиђа аутоматско напредовање, то је, сходно §-у 104 Закона о градским општинама, и питање унапређења градских службеника остављено слободној оцени градског већа.

Позивање тужиоцево да је аутоматско напредовање предвиђено чл. 2 и чл. 32 Статута Д.т.о., неумесно је стога што чл. 2 предвиђа распоред звања



према школској и стручној спреми, а чл. 32 предвиђа износ годишње положајне плате службеника расподељених по појединим групама.”

И пензија увећана на основу признања бенефицираних година тече градском службенику од пензионисања.

Пензионисаном градском службенику стављена је пензија у ток од првог дана наредног месеца после пензионисања. У својој жалби министру против одлуке о пензији пензионисани је тражио, да му се, поред прослуженог времена, за пензију призна и одређено бенефицирано време, истичући да је, без своје кривице, онеспособио на службеном послу — чл. 49 Статута Дирекције трамваја и осветљења у вези са § 118 Чиновничког закона. По тој жалби је министар поништио општинску одлуку о количини пензије и општина је наново регулисала пензију урачунавши и бенефициране године, али је увећану пензију ставила у ток пензионисаном не од дана пензионисања односно првог дана наредног месеца после пензионисања него тек од дана доношења друге општинске одлуке о увећаној пензији. И ту општинску одлуку је поништио министар, по жалби заинтересованог службеника, нашавши да и пензија увећана признањем бенефицираних година има тећи од пензионисања тј. ретроактивно а не од дана доношења општинске одлуке о признању бенефицираних година. Против министровог решења општина је подигла тужбу Државном савету тврдећи да пензија увећана бенефицираним годинама тече од дана доношења општинске одлуке о томе будући да признање тих година не проистиче из самих односних прописа него се конституише општинском одлуком, донетом на основу њене слободне оцене. Државни савет је, међутим, пресудом бр. 15342/37 одбацио општинску тужбу истичући у свом образложењу, да признање бенефицираних година за пензију зависи од слободне оцене управне власти, али кад су те године једанпут признате, онда и на основу њих увећана пензија тече од пензионисања. Образложење је следеће: „Тврђење у тужби, да одлука о увећаним пензијским припадностима тужиоцима може произвести последице само од дана доношења исте, а да не може имати ретроактивно дејство од дана када је он стављен у пензију, није основано.

Овакво схватање тужба образлаже тим, што се право на рачунање овог времена за одређивање година за пензију у смислу чл. 49 Статута Дирекције трамваја и осветљења Општине града Београда од 1929 год. у вези § 118 Ч.З. не стиче непосредно на основу законског прописа, већ на основу слободног нахођења општинског одбора, односно сада Градског већа. Међутим, у конкретном случају важно је то да је дан пензионисања неспоран и према томе тужиоцу се пензија има исплаћивати од тога дана у целисти, тј. узимајући у обзир и признато бенефицирано време за одређивање количине пензије у смислу чл. 49 поменутог Статута. Ово стога, што је друга одлука донета на основу чл. 49 Статута само допуна прве, којом је тужиоцу признато право на пензију, и одређен датум исплате исте, а дискреционо право по наведеном пропису постоји само у толико, да ли ће се

неком признати бенефицирано време, а не и у погледу датума, од када ће се пензија исплаћивати у бенефицираном износу.”

Општинској одлуци о одбијању признања повластице за пензију за онеспособљење на служби мора да претходи мишљење сталне лекарске комисије о томе.

Члан 49 Статута Дирекције трамваја и осветљења предвиђа признање 10 година службе више за пензију службенику онеспособљеном на дужности без своје кривице. Односни пропис није установио ову повластицу као право онеспособљеног службеника него је само пружио могућност надлежној општинској власти да у одређеном случају призна ону повластицу ако нађе за сходно, што значи да признање исте зависи, и кад су испуњени остали услови, од слободне оцене надлежне општинске власти. Ако би службеник по основу слободне оцене био одбијен од признања те повластице, била би недопуштена и његова тужба на Државни савет против министровог решења којим је одобрена општинска одлука — чл. 19 т. 3 Закона о Државном савету и управним судовима, који не допушта тужбу на управни суд односно Државни савет по стварима у којима су управне власти законом овлашћене да одлучују на основу своје слободне оцене. Међутим, ако општинска власт одбије заинтересованог службеника, не на основу слободне оцене, него истичући да не стоји неки од услова за признање оне повластице — на пр. степен онеспособљења — у таквом случају општина мора претходно да прибави и мишљење сталне лекарске комисије, а одбијеном службенику, пошто претходно употреби и жалбу на министра, стоји отворен пут и управно судске заштите, тј. тужба на Државни савет против министровог решења о одобрењу општинске одлуке. У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 17953/37 са следећим образложењем: „Градско веће није тужиоца одбило од тражења с позивом, на право слободне оцене у смислу чл. 49 Статута Дирекције Трамваја и осветљења од 1929 год., него са мотивацијом, да не испуњава услове предвиђене у томе пропису, тј. да није онеспособљен на службеном послу.

Према чл. 49 поменутог Статута одлуку о признавању спорног бенефицираног времена доноси Општински одбор на основу реферата сталне лекарске комисије, предвиђене у чл. 28 Статута Београдске општине од 1929 год.

Из аката предмета спора, међутим, види се, да такав реферат сталне лекарске комисије у погледу тужиоца не постоји, па према томе при доношењу одлуке Општински одбор није ни могао без тога правилно ценити, да ли тужилац испуњава услове из чл. 49 Статута Д.Т. и О.

При доношењу одлуке којом је тужилац одбијен од тражења признања бенефиције у смислу чл. 49 пом. Статута могло се позвати на слободну оцену, али кад то није учињено, онда се одлука није могла донети без реферата сталне лекарске комисије, предвиђене у чл. 28 Статута Београдске општине.”

Љубомир Ж. Јевтић,  
секретар Државног савета





## † Живојин Николић

Живојин Николић чиновник Економата Београдске општине после тешке болести преминуо је 23 априла т.г. у Београду.

Поч. Жика Николић рођен је 6 маја 1908 год. у селу Милутовцу недалеко од Трстеника у угледној кући Радоице Николића, храброг ратника за ослобођење и уједињење југославије.

Гимназију је доцније свршио у Краљеву, па потом Трговачку академију у Београду.

Једно време је поч. Жика био лични секретар код војводе Лунета, док је овај био народни посланик. У Београдску општину ступио је као чиновник 1928 год., где је био све до смрти.

Пок. Жика учествовао је готово у свима просветним и хуманим удружењима. Био је активан члан Јадранске страже, удружења Моравца и др.

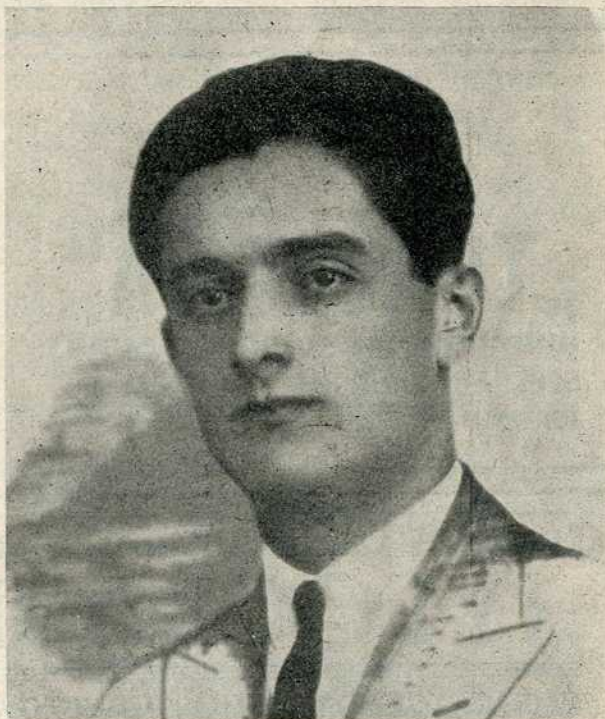
Поч. Жика био је необично омиљен друг, добар отац и супруг, на дужности веома марљив и савестан.

\*

24 априла т. г. сахрањен је на Новом Гробљу. Земне остатке до вечне куће Живојинове испратио је велики број његових пријатеља и колега. На сахрани је примећен и д-р Коста Кумануди, бивши претседник Београдске општине.

Г. Данило Стефановић, чиновник Привредно-финансиске дирекције, у име колега, једним

дирљивим говором опростио се са покојним Жиком.



Живојин Николић

Са покојним Жиком неостао је још један примеран чиновник Београдске општине.

Вечан му помен!



ТЕХНИЧКИ БИРО  
ИНЖЕЊЕРА

**ЛАЗ. Д. КОСТИЋА**

БЕОГРАД, ОБИЛИЋЕВ ВЕНАЦ БРОЈ 3/1 ТЕЛЕФОН БРОЈ 22-096



БИРО ЗА ПРОЈЕКТОВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ ТЕХНИЧКИХ ГРАЂЕВИНА  
НА СУВУ И ВОДИ.  
ГРАЂЕВИНЕ ВЕЋЕГ ОБИМА, ПУТЕВИ, ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ, КАНА-  
ЛИЗАЦИЈЕ ВАРОШИ.

# „ТРАВЕРЗА“

БЕОГРАД, ВОЈВОДЕ ДОБРЊЦА 50  
ТЕЛЕФОН 20-930. — ТЕЛЕФОН 25-191.

*Гипс, шрска, це-  
мент, шрејере,  
бели цемент, бе-  
шонско ївожђе,  
смесе за изола-  
цију, шамојне ци-  
їле и брашно,  
линолеум,  
їласћилиш їашос и сав остали  
їрађевински маћеријал*

## ДОМАЋИ ЗАВОД ЗА ОСИГУРАЊЕ „ЈУГОСЛАВИЈА“

ТЕЛЕФОНИ  
20-151, 20-152, 20-153  
АДРЕСА ЗА ТЕЛЕГРАМЕ  
ЈУГООСИГУРАЊЕ

**У СОПСТВЕНОМ ДОМУ: ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКОВ ТРГ 10 ТЕРАЗИЈЕ**

**Закључује уїговоре осигурања їод врло їовољним условима и їо:**

- ЖИВОТА И РЕНТЕ по разним практичним комбинацијама;
- ПОЖАРА (зграде, робе, намештаја, фабрика и т. д.)
- ШОМАЖА
- ОПАСНЕ КРАЂЕ (провалне крађе, трговине, магазина, станова и т. д.)
- СТАКЛА ОД ЛОМА;
- НЕЗГОДА И ЈАМСТВА (несрећних случајева, законске одговорности, за накнаду материјалних штета, триптике Аутомобилског клуба Краљевине Југославије, каско аутомобила и авионских ризика);
- ТРАНСПОРТА на суву, води и ваздуху;
- СТОКЕ (коња и говеда)
- ГРАДА (осигурање пољских усева)

ДРУШТВЕНА ГАРАНТНА СРЕДСТВА ПРЕКО 100,000.000.— ДИНАРА НАЛАЗЕ СЕ ИСКЉУЧИВО У ДРЖАВИ ПРЕМА ТОМЕ ПРУЖА О. О. Д. »ЈУГОСЛАВИЈА« СВОЈИМ ОСИГУРАНИЦИМА НАЈВЕЋУ СИГУРНОСТ.



WWW.UNILIP.BG

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

# BBC

ЈУГОСЛОВЕНСКО ЕЛЕКТРИЧНО А. Д.

## BROWN BOVERI

Београд — Теразије 45.

Поштански фах 495 Телефон број 26-405



ПРОЈЕКТУЈЕ И ГРАДИ комплетне електричне централе, подстанции и мреже, електричне уређаје за сваку индустрију, као и разводна постројења за све врсте погона.

ИСПОРУЧУЈЕ парне турбине, генераторем, електромоторе, трансформаторе, глајхрихтере, индустријске пећи, апарате за заваривање, хладњаче, брзе регулаторе напона, апарате за заштиту од пренапона (Resorbitableiter) као и сав материјал за електрична мреже и инсталације.

СТАЛНО НА СТОВАРИШТУ електромотори, електрични штедњаци, аутоматски осигурачи „Stotz“, као и сав инсталациони материјал.

### ЦЕНЕ ВРЛО ПОВОЉНЕ

**КРАТАК РОК ИСПОРУКЕ — ИНЖИЊЕРСКЕ ПОСЕТЕ ПРЕМА ПОТРЕБИ**

# ТРГОВИНА

Џакова нових и половних, сламарица све сорте, ћебад вуне на, цираде велики избор, ужарије разне, канап у свима дебљинама, саргије за сваку потребу, морске траве (африк.) коњске длаке (росхар) колане (гуртне) од јуте



*Продаја по најнижим дневним ценама на више и мање*

## ЧУТУРИЛО И СТОЈАНОВИЋ

БЕОГРАД, КАРАЂОРЂЕВА УЛ. 59  
ТЕЛЕФОН 22-743

*Сваки најредак у производњи и употреби, све знање и сва искуства, што су их од године 1866 сјекли специјалисти наше организације која обухвата цео свет, примењује се код фабрикације наших*

# GARGOYLE

## МАЗИВА

*и деју им онај квалитет који гарантује сигуран и економичан погон*

# STANDARD-VACUUM

OIL COMPANY OF JUGOSLAVIA INC.

ЗАГРЕБ

БЕОГРАД







# ЈУГОСЛОВЕНСКИ ЧЕЛИК А. Д.

## САРАЈЕВО

ГЕНЕРАЛНА  
ДИРЕКЦИЈА

Брзојавни наслов:  
ЧЕЛИК, САРАЈЕВО

### ПРЕДУЗЕЋА:

Рудници гвоздене руде у Љубији и Вареш-Мајдану, рудници угља у Зеници и Брези. Железаре у Вареш-Мајдану и Зеници

Чековни рачун код Поштанске Штедионице број 2222

Текући рачун код Државне Хипотекарне Банке

Телефони: 38-01, 38-02, 38-03 и 38-04

### ПРОИЗВОДИ:

*Мрки угљ, гвоздену руду, сирово гвожђе и све полуфабрикате из гвожђа и челика, бетонско, шипкасто, фасоновано и оброчно гвожђе, Носаче, ваљане жице, трубе, средње и fine лимове, железничке, шрамвајске и рудничке шиње, везице и плоче, Вучене жице и ексер, Сименс-Мартинов и специјални челик, Електро-челик и легирани челик, ливене шртовачке, машинске и канализационе робе, ливене цеви и сав прибор за водоводе, пумпе, вешови, вагонети, и сав остали рударски прибор*

### ПРОДАЈА:

бетонског, шипкастог, фасонованог и оброчног гвожђа те ваљане жице преко КОМЕРЦИЈАЛНИХ БИРОА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ФАБРИКА ГВОЖЂА у Загребу, Мартићева ул. 14/1 и Београду, Краља Петра 18/1.

Вучене жице и ексера за Србију преко БИРОА ЗА ПРОДАЈУ ЖИЦЕ И ЕКСЕРА у Београду, Краља Петра 18/1.

ТРГОВАЧКОГ ЛИВА ПРЕКО КАРТЕЛНОГ БИРОА У БЕОГРАДУ

Све остале робе преко ГЕНЕРАЛНЕ ДИРЕКЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ЧЕЛИКА А. Д. У САРАЈЕВУ Палата Државне Хипотекарне Банке



**„ШУМАДИЈА“ А. Д.**

ЗА ОСИГУРАЊЕ И РЕОСИГУРАЊЕ У БЕОГРАДУ  
ВУКА КАРАЦИЋА БРОЈ 6 — ПОШТАНСКИ ФАХ 158  
ТЕЛЕФОНИ БРОЈ 20-803 и 24-675

**„ШУМАДИЈА“ ВРШИ СВЕ ПОСЛОВЕ  
ОСИГУРАЊА КАО:**

Осигурање на живот по свима комбинацијама  
Осигурање против штета од пожара за зграде, намештај, робу итд.  
Осигурање против провалне крађе,  
Осигурање транспорта на суву и води,  
Осигурање од несрећних случајева свих врста,  
Осигурање законских дужности јемства итд.

**„ШУМАДИЈА“ А. Д.  
ЗА ОСИГУРАЊЕ И РЕОСИГУРАЊЕ**

чисто домаћа установа, брзим и културним ликвидирањем штета пружа Вам пуну сигурност, да ће ваши интереси бити заштићени како треба.

ИНФОРМАЦИЈЕ ДАЈЕ ЦЕНТРАЛА И СВИ  
ЊЕНИ ЗАСТУПНИЦИ.

**„СРБИЈА“**

Прво српско друштво за осигурање, у Београду  
Централа: угао Кнез Михајлове 26 и ул. Књ. Љубице  
Телефони: 26-713, 22-583

Филијала: „Добротвор“ — Нови Сад

Заступништва: Крагујевац, Ниш, Сарајево, Скопље,  
Сплит, Суботица, Цетиње

Повереништва: у свима већим местима Краљевине  
Југославије

**ГАРАНЦИЈЕ:**

Акцијски чисто домаћи капитал — уплаћен Дин.	10.000.000,—
Фондови . . . . .	8.660.091,92
Резерве . . . . .	32.635.820,43
Непокретна имања . . . . .	23.000.000 —

**ОБЕЗБЕЂУЈЕ СВОЈИМ ОСИГУРАНИЦИМА:****I.**

Капитал или ренту, непосредно осигуранику или његовој породици;  
Накнаду у новцу, за случај смрти или неспособности осигураника која би настала услед несрећног случаја;  
Капитал мушкој и мираз женској деци осигураника.

**II.**

Накнаду штете од пожара, грома или експлозије;  
Накнаду штете услед провалне крађе, покретне имовине осигураника;  
Накнаду штете од лома стакла;  
Накнаду штете, која би се десила роби приликом њеног транспорта на води и суву;  
Накнаду штете, која би се десила аутомобилима, мотоциклима и осталим возилима (каско).

СВА ОБАВЕШТЕЊА ДАЈУ ЗАИНТЕРЕСОВАНИМ ОДМАХ НА ЗАХТЕВ — Централа у Београду, филијала у Новом Саду и сва заступништва и повереништва у Краљевини Југославији.

„СРБИЈА“ је потпуно домаћа установа са чисто домаћим капиталом.

Полисе прима Државна Хипотекарна Банка као супергаранцију при давању зајмова.